

Majolis un-Nafois (I- qism)

Alisher Navoiy

MUQADDIMA

Bismillohir-Rahmonir-Rahim

Yuz hamd angakim yasab jahon bo'stoni,
Aylab yuzu zulfidin gulu rayhoni.
Qildi yasag'och bu bog'i ruhafzoni
Nazm ahlin aning bulbuli hush ilhoni.

Va durudi noma'dud ul xulosai ma'dum va mavjudg'akim⁽¹⁾:

*To taxti fasohat avjida topti nishast,
Ham nazmki etti zumrai tab'parast,
Ham nozimining poyasiga berdi shikast,
Ham nazmini qildi qaro tufroqqa past.*

Xurdabinlar xizmatida va xiradoyinlar hazratida ma'ruz ulkim, nazm kalomi rutbasi rif'atig'a ushbu dalil basdurkim, aning muqobilasidakim, arab fusahosi balog'at zevarlari bila namoyishliq va fasohat gavharlari bila oroyishliq nazm ra'nolarig'a jilva berurlar erdi va da'vo ko'si ovozasii falakka yetkururlar erdi. Hazrati maliki allomning⁽²⁾ kalomi mu'jiz nizomi⁽³⁾Jabraili⁽⁴⁾ hujasta farjom vositasi bila xayr-ul-anom alayhissalavotu vassallamg'a⁽⁵⁾ nozil bo'ldi. Bas nazm ilmi qoyillari va she'r fani komillarikim, daqoyiq durri pokining bahri ummoni va maoniy la'li otashnokining koni bo'la olg'anlar, bas sharif xayl va aziz qavm bo'lg'aylar, bu jihatdindurkim, alarning nomin otlari va kiromiy sifotlari zamon sahoyifidin va davron safoyihidin mahv bo'lmasun deb tasnif ahli ta'liflarida va ta'lif xayli tasniflarida fusuli orosta va abvobi piyrosta qilibdurlar va o'z kitobtlarig'a bu jamoat zikridin zeb beribdurlar. Ul jumladin biri hazrati mahdumi, shayx ul-islomi mavlono Nuriddin Abdurahmon Jomiy⁽⁶⁾ (madda zilli va irshodahu)⁽⁷⁾ dur.

*Ulkim bu to'quz falakni aql etsa xayol,
Daryoi ulumig'a topar qatra misol,
To chashmai tab'i dahr aro ochti zulol,
Hayvon suyi yanglig' ayladi molomol.*

Mundoq buzurgvor oliy miqdor «Bahoriston»⁽⁸⁾ otlig' kitobidakim, sekkiz ravza ochibdur va sekkiz ravzai jannat alar xijolatndin el ko'zidin ixtifo pardasig'a qochibdur va oni Sultoni Sohibqiron⁽⁹⁾ oti zevari bila muzayyal va alqobi gavhari bila mukallal qilibdur, bir ravzasini bu mavzun navoliq balobil va matbu' sadolig' anodil gul bongidin rashki nigorxonai Chin⁽¹⁰⁾va g'ayrati firdavsi barin qilibdur va Amir Davlatshohkim⁽¹¹⁾, Xuroson mulkining asil mirzodalari

orasida fazl va donish zevari bila bahramand, faqr va qanoat toji bila sarbalanddur, ham Sul-tonn Sohibqiron otig'a «Tazkirat ush-shuaro»⁽¹²⁾ otlig' kitob bitibdur, voqean base zahmat tortibdur va bu toifani yaxshi jam' qilibdur. Bu bobda yana dag'i rasoil va kutub bor. Ammo barchasidan burun o'tgan shuaro va erta kechgan fusohoning oti mazkur va sifoti masturdur va bu xujasta zamon va farxunda davron shuaro va xushta'blarikim, Sul-ton Sohibqiron yumni davlatidin va natijai tarbiyatidnn she'ning ko'prak uslubida, bataxisis g'azal tavrida barchadin dilosoroq va nishot afzoroqdur, tarkibi salosat va latofatin burung'ilarga yetkuradurlar va ma'ni nazokat va g'arobatin ulcha sharti bor, bajo kelturadurlar, otlari ul jamoat zumrasida bo'lmoqdin mahrum va so'zlari ul tartib va qoidada noma'lum uchun shikasta xotirg'a va sinuq kungulg'a andoq keldikim, bir necha varaq bitilgay va bu asr shuaro-si bila bu davr zurofasi otin anda sabt etilgay, to bu niyozmandlar ham burung'i shuaro akobiri zaylida mazkur bo'lg'aylar va bu payravlar ham ul rahbarlar xaylig'a qo'shulg'aylar. Bu jihatdin Sul-ton Sohibqironning humoyun valodatlar⁽¹³⁾ zamonidin ro'zafzun davlatlari davronig'achakim, qiyomatg'acha barqaror va olam inqirozig'acha poydor bo'lg'ay, ulcha faqir eshitibmen, ammo xizmatlarig'a yetmaymen va ulcha xizmatlarig'a yetibmen, ammo holo bu fano dor ul-g'ururidin baqo dor us-sururig'a intiqol qilibdurlar⁽¹⁴⁾ va ulcha holo bu farrux zamonda namoyandadurlar⁽¹⁵⁾ va ul hazrat zoti malakiy sifotig'a madh saroyandadurlar, jam' qi-lilg'ay va har qaysining natoyiji tab'idin biror nima nishona no'sunluq yozilg'ay. Chun bu maqsudg'a yetildi, oni sekkiz qism etildi va har qismi nafis bir majlisg'a mavsum bo'ldi va majmu'ig'a «Majolis un-nafois»⁽¹⁶⁾ ot qo'yuldi.

*Bu tuhfaki, xushmen ibtidosi birla,
Ham nazm latoyifi adosi birla,
Ummid bukim, umr vafosi birla,
Xatm aylagamen shoh duosi birla.*

AVVALGI MAJLIS

Jamoati maxodim va azizlar zikridakim, bu faqir alarning sharif zamonining oxirida erdim va mulozimatlari sharafiga musharraf bo'lmadim

Ul jumladin, soliki atvor va koshifi asror, ya'ni: Hazrati Amir Qosim Anvor⁽¹⁾ (quddisa sirruhu⁽²⁾)dur. Har necha alarning rutbasi shoirlig' poyasidin yuqoriroqdur va valoyat ahli⁽³⁾ zumrasida vasfdin tosh-qariroq, ammo chun haqoyiq va maorif adosida⁽⁴⁾ nazm libosi dilpazirroq uchun iltifot qilur ekandurlar, tayammun jihatidan bu muxtasarni alarnng sharif ismlari bila ibtido qilildi.

Mirning asli Ozarbayjondindur va mavludi Sarob otlig' kentdindur. Yigitliklarida shayx Sadridin Ardabiliy⁽⁵⁾ (quddisa sirruhu)g'a murid bo'ldilar va sufiya odob va tariyqin andin takmil qilib shayx ishorati bila Xurosong'a keldilar va oz vaqtda xaloyiq Mir xizmatig'a firifta bo'lub g'avg'o qila boshladilar. Podshohi zamon Mirga ixroj hukmi qildi. Balx va Samarqand

sari borib, muddate bo‘lub, yana dor us-saltanat azimati qildilar, yana Chig‘atoy mirzodalari, balki ulus ozadalaridir murid bo‘lnb, hujum qila boshladilar. Ravishlari pok erdi va nafaslarini otashnok. El bag‘oyat alar nazmlarig‘a moyil va she‘rlarin o‘qumoq va bitimakka rog‘ib bo‘ldilar. Har oyinakim, devon jam‘ qilurg‘a bu amr bois bo‘ldi va «Anis ul-oshiqin»⁽⁶⁾ otlig‘ muxtasarroq masnaviy ham nazm qildilar va tarje‘⁽⁷⁾ dag‘i dedilar va tabarruk jihatdan ikki matla‘ bitilur, biri bukim:

*Ishqi tu ki sarmoyai mulki du jahon ast,
Alminnatu lillahki, maro bar dilu jon ast⁽⁸⁾.*

Yana biri bukim:

*Rindemu oshiqemu jahonso‘zu joma chok,
Bo davlati g‘ami tu zi fikri jahon chi bok⁽⁹⁾.*

Bu faqir avval nazmekim, o‘rganibmen, bu so‘nggi matla‘dur. Hamono uch yosh bila to‘rt yoshning orasida erdim, azizlar o‘qumoq taklifi qilib, ba‘zi hayrat izhor qilurlar erdi va masnaviyolari hazrati mavlono Jaloliddin Rumi⁽¹⁰⁾ (quddisa sirruhu) masnaviyalarining vaznidakim «ramali musaddas» derlar voqe‘ bo‘lubtur, bu misra‘kim:

Bud dar Tabriz sayyidzodaye⁽¹¹⁾.

andindur, go‘yoki maqsad o‘zlaridur va tarje‘larining bandi bu baytdurkim:

*Tui asli hama pinhonu paydo,
Ba af‘olu sifotu zotu asmo⁽¹²⁾.*

Va ul hazratning mubbrak marqadi Jom viloyatida Xarjurd qasabasidadur. Va faqir ham ul ostona joro‘bkashlaridindinmen⁽¹³⁾. Vafotlari sanai xamsa va salosina va samona miada⁽¹⁴⁾ voqe‘ bo‘lubdur.

Mir Maxdum — Hazrati Mir Qosimg‘a⁽¹⁵⁾ xalifa va farzand va mahbub masobasida erdi, otasi Makkadin Imom Ali Muso ar-Rizo⁽¹⁶⁾ ziyoratig‘a Mashhadg‘a keldi, Qaytib Nishopurg‘a yetganda kadxudo bo‘lub mutavattin bo‘ldi. Va anga uch farzand tangri inoyat qildi, kichikragi Mir Maxdum erdikim, oti Sayid Muhammaddur, shahrga tahsilg‘a keldi va zohir ulumin takmil qilg‘on chog‘da hazrati Mir Qosimning zuhur va shuhrati vaqti erdi, ul hazrat xizmatig‘a yetgach murid va vobasta bo‘ldi va hazrat Mir aning tarbiyat va takmilig‘a mashg‘ul bo‘ldilar va azim riyozatlar buyurub qattiq xizmatlarga ruju‘ qildilar. Chun Mir Maxdum poktiynat va sohibdavlal yigit erdi, ul xizmatlarni andoq qildikim: «Man xadima xudima»⁽¹⁷⁾ mazmuni bila hazrat Mir Qosim anga Mir Maxdum ot qo‘ydilar va doim hazrati Mir Qosim ani aziz va mukarram tutar erdilar. Bu matla‘ aningdurkim:

*Mutrib, bizan taronavu soqiy biyor jom
Xunash halol onki biguftast: «may harom»⁽¹⁸⁾.*

Va mazori Nishopur viloyatida Mehroboddadur.

Hofizi Sa'd — Mir Qosim muridlaridandur Chun loubolivash va sho'xtab'roq kishi erdi. Xiriy shahrining lavand va ichkuchi yigitlari anga musohib bo'lur erdilar. Bu jihatdin alardin nohamvor maoshva beandom atvor zohir bo'lur erdi. Hazrati Mirg'ama'lum bo'lg'och, oni o'z suhbatidin mahrum qilib xonaqoxdin ixroj qildilar va buyurdilarkim, hujrasini buzub tufrog'in toshqari tashlasinlar. Ul mahalda Hofizi Sa'd bu g'azalni ayttikim, bu matla' ul g'azaldindur:

*Maro dar olami rindi ba rasvoi alam kardi,
Dilam burdiyu jonamro nadimi sad nadam kardi⁽¹⁹⁾.*

Va andin so'ngra Hofiz mardud bo'lub, mulozamat davlatiga musharraf bo'la olmadi. Va Hofiz hamul hirmonda olamdin o'tti.

Xoja Abdulvafoyi Xorazmiy (quddisa sirruhu) kibori avliyodindur. Xorazm xalqi g'oyat malakiy sifatlig'idin Xojani «er farishtasi» derlar erdi va Xoja ulumi zohiriy va botiniyni takmil qilib erdi. Va tasavvufda yaxshi musannofoti bor va mashhurdurkim, ulumi g'ariba ham bilur erdi, ammo andin zohir, bo'lmas erdi, balki g'oyati tavajjuh va istig'roqdin parvo ham qilmas erdi. Advor va musiqiy ilmida dag'i mahorati bor erdikim, risolasidan ma'lum bo'lur. Xoja avsofini har kishi bitir bo'lsa, alohida bir kitob bitmak kerak, ma'lum emaskim, bir kitobda ham siqq'aymu yo yo'q. Bir ruboiysi bila ixtisor qiloli.

*Bad kardamu e'tizor badtar zi gunoh,
Zero ki dar in hast se da'vii taboh,
Da'vii vujudu da'vii quvvatu havl,
Lohavla valo quvvata illo billoh⁽²¹⁾.*

Xoja ham Xorazmda olamdin o'tti va muborak marqadi ham Xorazmdadur.

Mavlono Husayn Xorazmiy — Xoja Abulvafo (quddisa sirruhu)ning zohir ilmida shogirdi erdi va botin ilmida murididur. Mavlono o'z zamonining mashohiridindur va «Maqsadi aqso»⁽²²⁾ aning tasnifidur. Va Mavlono Jaloliddin Rumiy (quddisa sirruhu) masnaviysig'a sharh bitibdur va «Qasidai burda»⁽²³⁾ g'a ham xorazmiycha turkiy til bilan sharh bitibdur. O'zga musannafoti ham bor. Ammo axloq va sifoti botin ilmida yorug'lik topqonning munofisidur. Va Mavlono Shohrux⁽²⁴⁾ mirzo zamonida bir g'azal uchun takfir qilib, Xorazmdin Hiriyg'a kelturdilar. Chun donishmand va istiloh bilur kishi erdi hech nima sobit qila olmadilar. Qaytib yana o'z mulkiga ketti. Va ul g'azalning matlai budurkim:

*Ey dar hamin olam pinhon tuvuy paydo tu.
Ham dardi dili oshiq, ham asli mudovo tu⁽²⁵⁾.*

Mavltononi Tanso'fi bulog'ida (Xorazmda) o'zbek shahid qildi va qabri Xoja Abulvafo (quddisa sirruhu) qabrining oyog'i saridur.

Shayx Ozariy — Isfaroyinda zuhur qildi va she'ri shuhrat tutti va kuhulat sinnida mayli suluk sari tushti. Haji muborak safarig'a borib, sayr rasmi bila Hnnd sari mutavajjih bo'ldi. Anda ko'p akobir va mashoyix xizmatig'a musharraf bo'lub ul mulk salotini anga murid va mu'taqid bo'ldilar va debturlarkim, Gulbarga podshohi Shayxqa bir lak yarmoq taklif qildi, ammo o'z rasmlari birla bosh yerga qo'ymoq, taklifi ham ko'rguzdi. Shayx ul vajhqa bosh endurmadi va bu baytni ayttikim:

*Mani turk, hindu jifai jaypol guftaam,
Bodi buruti juna ba yak jav namexaram⁽²⁶⁾.*

Va Hinddin qaytg'andin so'ngra Isfaroyinda go'sha ixtiyor qilib toatqa mashg'ul bo'ldi va ba'zi kutub, misli «Ajoyib ud-dunyo» va «Javohir ul-asror»⁽²⁷⁾ Shayxningdur. O'zga musannafoti ham bordur. Va devoni ham mashhurdir. Va bu matla' aningdurkim:

*Boz shab shud chashmi man maydoni gir'ya ob zad,
Sayli ashk omad shabixun bar sipohi xob zad⁽²⁸⁾.*

Va shayxning qabri ham Isfaroyinda o'z maskanida — o'qdurur va Hoji Avhad Mustavfiykim, fazoyili sharhdin mustag'niydur, Shayxning vafoti ta'rixin⁽²⁹⁾ lafzi topibdur. Bu faqir Mavlonon To'ti Turshiziy favtig'a lafzi tarix topib erdim, ma'lum bo'lurkim bir tarixda o'tubdurlar.

Mavlonon Kotibiy⁽³⁰⁾ — o'z zamonining benaziri erdi. Har nav' she'rg'aki, mayl ko'rguzdi, anga maoniyi g'ariba ko'p yuzlandi, bataxis, qasoidda balki ixtiro'lar ham qildi va ko'p yaxshi keldi. Va masnaviyarlari ham misli «Tajnisot» va «Zul-bahrayn» va «Zul-qofiyatayn»⁽³¹⁾ va «Husn va ishq» va «Nosir va Mansur» va «Bahrom va Gulandom» bor. Ammo g'azaliyot va qasoid devoni mashhurroq va yaxshiroq voqe' bo'lubdur. Oxiri umrida «Xamsa»g'a tatabbu' bunyod qildi va anda da'volar zohir qilibdur. Go'yo bu sababdin itmomig'a taviq topmadi. Bu faqirning xayolig'a andoq kelurkim, Mavlonon Kotibiyda she'r saliqasi oncha bor ekandurkim, bizning Sulton Sohibqirondek suxandon podshoh anga murabbiy bo'lsa erdi va umri dag'i biror nima vafo qilsa erdi ko'p elning ko'nglin she'r aytmog'din sovutqay erdi. Ammo tole'i za'fidin bu mazkur bo'lg'on ikki davlatqa musharraf bo'lmadi. Har taqdir bila insof uldurkim, aning asridin bu kungacha anga g'olibi mahz she'rning-barcha uslubida kishi yo'qtur. Aning yaxshi so'zi ko'pdur. Ammo g'azaliyotida bu matlai yaxshi voqe' bo'lubdurkim:

*Zi chashmu dil badani xokiyam dar otashu ob ast,
Ba chashm binu ba dil rahm kunki, kor xarob ast⁽³²⁾*

Va qasoidida ham bu matla' xub voqe' bo'lubturkim:

*Ey rost ravii qazo, ba kamoni tu chun xadang
Bar tarkashi tu charxi murassa' dumi palang⁽³³⁾.*

Va masnaviysida kecha borib kunduz kelur ta'rifida ham bu bir bayt aningdurkim:

*Shabpara az gunbazi feruzagun
Raft ba feruzai gunbaz darun⁽³⁴⁾*

Va Mavlono Astrobodda toun marazi⁽³⁵⁾ bila o'tti, o'tar holda bu qit'ani aytib erdikim:

*Zi otashi qahri vabo gardid nogahon xarob
Astrobodki, xokash bud xushbo 'tar zi mushk,
Andar u az piru barno hech kas boqi namond,
Otash andar besha chun aftad na tar monad, na xushk⁽³⁶⁾.*

Va mazori Astrobodda No'h Go'ron degan go'ristondadir.

Mavlono Ashraf⁽³⁷⁾ — darveshvasht va nomurodsheva kishi erdi. Va kiyiz bo'rk ustiga qurchuq chirmar zrdi. Va el bila dag'i omizishi oz erdi. Ko'proq avqot «Xamsa» tatabbu'ig'a sarf qilur erdi; to ul kitobni tugatur tavfiqi topti, voqean o'z xurdi holig'a ko'ra yamon bormaydur. Afv fazilatida «Xamsa»sidin bu bayt yaxshi voqe' bo'libturkim:

*Ba nazdi kase k-o' ba donish meh ast,
Zi mujrimkushi jurmbaxshi beh ast⁽³⁸⁾.*

Bu g'azal matlai dag'i aningdurkim:

*Xohamki, cho'bi tiyr shavam, to tu goh-goh
Bar holi man zi go'shai chashme kuni nigoh⁽³⁹⁾.*

Xoja Ismatullo — Movarounnahr buzurgzodalaridandur. Zohir ilmin takmil qilg'ondur. G'oyat xushtab'lig'idan o'zin she'rg'a mansub qilib devoni mashhur bo'ldi. Va Xalil Sulton⁽⁴¹⁾ otig'a yaxshi qasidalar bor. Bu matla' Xojaningdurkim:

*Dil kabobest k-az u sho'r barangextaand,
Vaz namakdoni Xalilash namake rextaand⁽⁴²⁾.*

Va Xalil Sulton ash'orining devoni ta'rifida rangin qasidasi bor. Matlai budurkim:

*In bahri begaronki, jahonest dar barash,
G'avvosi aqli kull nabarad pay ba gavharash⁽⁴³⁾.*

Va Xojaning qabri Buxoroda o'z hujrasidadir.

Mavlono Xayoliy — Buxorodin va Xoja Ismatulloning shogirdidir. Bu matla' aningdurkim:

*Ey tiyri g'amatro dili ushshoq nishona,
Xalqe ba tu mashg'ul, tu g'oyib zi miyona⁽⁴⁴⁾.*

Ikkinchi bayti dag'i yaxshi voqe' bo'libturkim:

*Gah mu'takifi dayramu gah sokini masjid,
Ya'neki, turo metalabam xona ba xona⁽⁴⁵⁾.*

O'zi xush xulq va xush tavr yigit ermiş, hamonoki qabri Buxorodadur.

Mavlono Bisotiy — Samarqanddindur. Sho'x tab'i bor ermiş, ammo bag'oyat omiy ermiş. Bu matla'i mashhurdurkim:

*Dil shishavu chashmoni tu har go'sha barandash,
Mastand, mabodoki, banogah shikanandash⁽⁴⁶⁾.*

Bu bayti ham xub voqe' bo'lubturkim:

*Az xuro'shi changu dafvasli tu mexohad dilam.
Z-on ki dar har po'ste boshad xudoro do'ste⁽⁴⁷⁾.*

Qabri Samarqanddadur.

Mavlono Yax'yo Sebak⁽⁴⁸⁾ — Xuroson mulkining rangin fozili erdi, ko'p ulum va fununda mohir erdi. Sanoye' va aruz fanida barcha el ani musallam tutarlar erdi. Aning tab'i diqqatini har kishi bilay desa «Shabistoni xayol» degan kitobini ko'rsun. Avval «Tuffohiy» taxallus qilur erdi. So'ngra «Fattohiy» ham taxallus qildi. Ammo «Xumoriy» va «Asroriy» ham taxallus qilibdur. «Fattohiy» taxallus bila bu matla' aningdurkim:

*Eyki, davri lola sog'ar xoli az may mekuni,
Raft umr, in dog'i hasratro davo kay mekuni⁽⁴⁹⁾.*

Va «Asroriy» taxallus bila Xoja Hofiz⁽⁵⁰⁾ tatabbuida bu bayt aningdurkim:

*Arrai bargi kanab, ey bangiyon, z-on tez shud,
To burad bexiniholi aqlu imoni shum⁽⁵¹⁾*

Bu faqir aruz fanida vosita bila Mavlononing shogirdimen⁽⁵²⁾. Inshoollohkim, o'z yerida kelgay. Mavlono darveshvash va qone' kishi erdi. Go'shaye ixtiyor qilg'on jihatidin latoyifi tab'i ozroq shuhrat tutti. Sana isno va xamsina va samona miada⁽⁵³⁾ olamdin o'tdi.

Mir Islom G'azzoliy⁽⁵⁴⁾ — Hujjat ul-islom Imom Muhammad G'azzoliy (quddisa sirruhu) avlodidindur. Zohir ulumin takmil qildi va lekin foniy sifat va betakalluf kishi erdi. Va tibb va hikmatda mahorati bor erdi. Salotin va hukkom majlisig'a borur erdi. G'oyati latofati tab'idin nazmg'a dag'i ishtig'ol ko'rguzur erdi va aning nazmda kamoli Hakim Anvariyning⁽⁵⁵⁾ bu qasidasi javobidakim:

Chu murodi xeshro bo mulki Ray kardam qiyos⁽⁵⁶⁾.

Ma'lum bo'lurkim, Alouddavla Mirzo⁽⁵⁷⁾ madhida aytibdurkim, har bayti boshtin oyoq ul zamonning bir ta'rixidur. Mir Balxda Hazoraspiylar chog'ida bor ekandur, Sulton Abu Sa'id⁽⁵⁹⁾ Mirzo chog'ida olamg'a vido' qildi.

Sayid Ali Hoshimiy — Sayid Hoshimiy nasab va xushtab' yigit erdi. Abdullatif Mirzo⁽⁶⁰⁾ mulozamatida bo'lur erdi. Va sipohiylik ham qilur erdi. Va sho'x tab'g'a bu bayt shohidi adildur.

*Dar biyobonin adam budam ba fikri on dahan,
Shud padid on xatti sabzu gasht Xizri rohi man⁽⁶¹⁾.*

Qozi Muhammad Imomiy — mutadayyin va xushtab' kishi erdi. Xurosonning qoziyul-quzotlig' mansabida mutammakkin bo'ldi. Va nazmg'a gohi mashg'ul bo'lur erdi. Ash'ori Hiriyl shahrida el orasida bor. Bu matla' aningdurkim:

*Guftamash gul-gul baromad rangi ruxsorat zi mul,
G'unchai u dar tabassum shudki, az gulho chi gul⁽⁶²⁾.*

Va qabri Hiriylada Imom Quzotning go'ristonidadur.

Mavlonno Muhammad Olim — Samarqand ulamosidin Ulug'bek Mirzo⁽⁶³⁾ bila hamsabaq va musohib erdi. Ammo bag'oyat daler va sho'xtab' va xiyra kishi erdi. Bahsda ko'p go'stoxona so'zlar va javoblar aytur erdi. Saltanati azim ush-sho'niy tahammul qila olmadi. Samarqanddin anga ixroj hukmi bo'lub Hiriylga keldi va munda Mavlononing maqdamin g'animat tuttilar va sokin bo'ldi. Bu matla' aningdurkim:

*Mo siyah baxtemu bad ro'zemu axtar so'xta,
Sham'i maqsude ba umri xuld shabe nafro'xta⁽⁶⁴⁾.*

Va Mavlonno ham Hiriylada madfundur.

Mavlonno Qudsiy — hiriylidur, shiringo'y kishi ermish. Va og'zida laqva marazi bor erdi, andoqkim og'zidin suv borur erdi va zabt qila olmas erdi, bu bobda debdurkim:

*Bu vujudi chunin dahanki, marost,
She'r go'yamki, ob az u bichakad⁽⁶⁵⁾.*

Bu matla' dag'i aningdurkim:

*Eyki, man'am mekuni az didani on gul'uzor,
Holati dilro namedoni, maro ma'zur dor⁽⁶⁶⁾.*

Mavlonno Ruhii Yoziriy — Xuroson afozilining doxilidur. Tab'i xub va suluki marg'ub kishi erdi.

«Bulbul bila gul» va «Sham' bila parvona» orasida munozara bitibdur. Anda ko'p diqqat ko'rguzbtur. Saraxs viloyatidin nari Darun va Yezirg'acha ko'prak tab' ahli aning zamonida anga shogird erdilar.

Bu matla' aningdurkim:

*Namexohamki, kas yobad zi sirri holam ogohi,
Va garna olame so'zam ba yak ohi sahargohi⁽⁶⁷⁾.*

Mavlonoh Sohib Balxiy — bovujudi she'r fanida mahoratlik kishi erdi, advor va musiqiy ilmida komil erdi. O'z g'azallarini o'z amallariga bog'labdurkim, aning fazoyilig'a dalolat qilg'ay. Ul jumladin, «Chahorgoh» amalidirkim, mashxurdur. Derlarkim, Jo'gi Mirzo⁽⁶⁸⁾ majolisida ul amaldin o'zga nima ayturmas ekandurki, bu g'azalga bog'labdur:

*Hamchu subh az mehri ro'yat mezadam damhoi sard,
To rasam ro'ze ba ko'yat dil base shabgir kard⁽⁶⁹⁾.*

Va Xoja Salmonning⁽⁷⁰⁾ masnu' qasidasig'a javob debturkim, andin ko'p iste'dod ma'lum bo'lur za yana bir qasidasi javobida bu matla' xub voqe'durkim:

*Zi qomati tu ba olam qiyomate barxost,
Qiyomatest qadat gar buvad qiyomat rost⁽⁷¹⁾*

Va g'azaliyotida bu matla' mashhurdurkim:

*Tui koni namaku mo sho'rbaxton,
Xudo in dod morou turo on⁽⁷²⁾.*

Va tab'ida tama' mufrit uchun bovujudi fazoyil el qoshida izzati kamrak erdi. Oshpaz bila nonvoy-din osh va non tilab yer erdi. Bu g'arazg'a aytqon qit'asidin bir bayt budururkim:

*Magasi murda bud qaylai ro'i osham,
Shubushi zinda bud kunjudi ro'i nonam⁽⁷³⁾.*

Mazori Balx navohisidadur.

Mavlonoh Siymiy — Nishopurdindur, ko'p fazli bor erdi. She'r va muammo va insho va xatda asridag'i bu fan ahli musallam tutar erdilar. Bir kun da'vo bila ikki ming bayt aytib bitigani mashhurdur. Va muhri ga bu baytni aytib qozdurubdurkim:

*Yak ro'z ba madhi shohi pokiza sirisht
Siymiy du hazor bayt guftu binavisht⁽⁷⁴⁾.*

Har oyinakim, bu baytdin boshqa el ichida g'azali-din bir ozroqcha bor.

Mavlono Ali Ohiy — Mashhaddindur. «Xamsa» muqobalasida necha masnaviy aytibdurkim, chun muqobalag'a keltursa, go'yoki bo'lmas. Ul jihatdin shuhrat tutmaydur. «Xayol va visol» otlig' kitobida bir bayti bor, magarkim, mulhimi g'ayb aning tiliga o'z she'ri bobida solg'ondurkim:

*She'reki buvad zi nukta soda,
Monad hama umr yak savoda⁽⁷⁵⁾.*

Mavlono Ali Shihob — turshizlikdur. Sulton Muhammad Boysung'ur⁽⁷⁶⁾ mulozimi erkandur, ham ravon, ham puxta aytur erkandur. Ul zamon shuarosi andin yomon ayturlar ermiş. Va Mavlono Sirriy aning o'g'lidurkim, o'z yerida mazkur bo'lg'ay. Bu matla' aningdurkim:

*Chu parda az rux chun oftob bardori
Ba jonu dil kunadat mushtari xaridori⁽⁷⁷⁾.*

Muhammad Ali Shug'oniy — vazirzodadur, tab'i xub voqe' bo'lg'on jihatdin nazmg'a ko'p mashg'ul bo'lur erdi, bu bayt aning ash'oridindurkim:

*Chunon g'ariqi mayam, soqiyoki, az gili man
Agar gule badar oyad sharob az u bichakad⁽⁷⁸⁾.*

Mavlono Tole'iy — ham Sulton Muhammad Boysung'ur modihri erdi. Tab'i g'arobat sori maylliqlik shoirdur.

Imomi jin va ins Ali ibni Muso ar-Rizo madhida qasida aytibdur, matlai budurkim:

*Xishti in mehri zar andudeki, bar saqfi samost,
Bahri farshi ravzai Sulton Ali Muso Rizost⁽⁷⁹⁾.*

Mavlono Tusiy — masalgo'y va g'azalgo'y erdi. She'ri base omfirib erdi. Uzun umr topti, hamonoki yoshi yuzga yetti. Bu matlai mashhurdurkim:

*Zihi no'shi labi la'lat hayoti. jovidoni man,
Ba dandon megazi labro chi mexohi zi joni man⁽⁸⁰⁾.*

Bu matla' ham aningdurkim:

*Maro boshed, ey xubon, xudoro,
Xudoro doramu boqi shumoro⁽⁸¹⁾.*

Iroqda olamdin o'tti.

Bobo Savdoi⁽⁸²⁾ — Bovarddindur. Avval «Xovariy» taxallus qilur erdi. G'aybi olamdin anga jazaba yettikim, aqli zoyil bo'lub, eldin chiqib bosh-ayog' yalang devonalardek tog'u dashtda

kezar erdi. O‘z holiga kelib el orasig‘a kirgandan so‘ngra, «Savdoiyl» taxallus qildi. Boysung‘ur Mirzo otig‘a qasoyidi bor. G‘azalni dag‘i nav‘i aytnbdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Anbarat xolu ruxat vardu xatat rayhon ast,
Dahanat g‘unchavu dandon duru lab marjon ast⁽⁸³⁾.*

Umri seksondin o‘tti va qabri Bovardning Sukkon otlig‘ kentidadur. Ikki g‘arib o‘g‘ul yodgor qo‘yub bordi.

Mavlono Zohidiy — Bobo Savdoiylg‘a muosir erdi. Amir Xusravning⁽⁸⁴⁾ «Daryoi abror»iga tatabbu‘ qilibdur va Mavlono Kotibiylning «Tajnisot»ig‘a ham ma‘razg‘a kelibdur. Va munojotida aning bu banti yaxshi tushubdurkim:

*Zuhraro chang yo rubob ki dod,
La‘l dar sang, yo rab, ob ki dod?⁽⁸⁵⁾*

Mavlono Amiriyl — turk erdi va turkcha shs‘ri yaxshi voqe‘ bo‘lubdur, ammo shuhrat tutmabdur. Va bu bayt aning «Dahnoma» sndindur:

*Ne yemakdin, ne uyqudin solib so‘z,
Yemakdin to‘yub uyqudin yumub ko‘z.*

Ba forsiyda shayx Kamol⁽⁸⁶⁾ tatabbu‘i qilibdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Ro‘zi qismat har kase az aysh baxshi xud sitond,
G‘ayri zohid k-o‘ riyozatho kashidu xushk mond⁽⁸⁷⁾.*

Aning qabri Badaxshon sari Arhang Saroydadur.

Mavlono Badaxshiy — fozil kishi ermish, Ulug‘bek Mirzo zamonida Samarqandda shuaro ani xushgo‘yliqq‘a musallam tutubdurlar. Va Mirzoning dag‘i ko‘p iltifoti bor ermish. Bu matla‘i mashhurdurkim:

*Ey zulfi shab misoli turo dar bar oftob,
Az shab ki did soyaki uftad bar oftob!⁽⁸⁸⁾*

Mavlono Tolib Jojarmiy — Sherozda nash‘u namo topibdur. Va qabri hazrati Xoja Hofizning oyog‘i sari erdi. Bu ruboiysini qabri toshig‘a bitib erdilarkim. Faqiri haqir yod tuttumkim:

*Dar ko‘chai oshiqi ba paymon durust,
Meguft ba man ahli dile ro‘zi naxust,
Tolib matalab kase ki u g‘ayri tu just,
Tu tolibi u boshki, u tolibi tust⁽⁸⁹⁾.*

Mavlono Burundiq — nadimvash va hazzol kishi ermish. Sulton Boyqaro⁽⁹⁰⁾ binni Umarshayx xizmatida bo‘lur ermish va ul zamon shuarosi aning tilidin qo‘rqub, aning jonibini ko‘p rioyat qilur ermishlar va ani ustod lafzi bila xitob qilur ermishlar. Va bu matla’ aningdurkim:

*Labi shirini tu bo tungi shakar memonad,
Duri dandoni tu bo iqdi guhar memonad⁽⁹¹⁾.*

Mavlono Jununiy — hiriqliqdur. She’ri yomon ermas ekandur. Ammo nazmda tab’i hajv va hazl sari moyil erkandur. Xoja Hofiz Sharbatiy bila aning orasida nizo’ voqe’ bo‘ldi va ul munozaatni hajv qildi va xaloyiq ul hajvni yod tuttilar va yaxshiroq she’rlari bu jihatdin bartaraf bo‘ldi va ul hajv chun mashhur erdi bitmak munosib ko‘runmadi. Bu matla’ aningdurur:

*Ey ahli jununro ba kamandi tu zabuni,
Z-on ro ‘y dar on halqa zabun ast jununi⁽⁹²⁾*

Mavlono Orifiy — bag‘oyat fozil va xushgo‘y shoir erdi. Zamon ahli ani Salmoni Soniy derlar erdi, ham she’ri munosabatidin, ham ko‘zlari za’fidin. Va Salmonning ko‘zi og‘rig‘onda aytqon qasidasig‘akim, matla’i bu dururkim:

*Dardoki, dard kard savodi basar xarob,
Ayyom kard chashmai chashmi maro sarob⁽⁹³⁾.*

Mavlononing dag‘i ko‘zi og‘rig‘onda javob aytibdur. Bu bayti xubturkim:

*Bar palaki surxi didai man dorui safed,
Boshad biaynih namaki suda bar kabob⁽⁹⁴⁾.*

Va «Go‘y va chavgon» munozarasida ham masnaviysi bor, rangin aytibdur. Ot ta’rifida bu ikki bayt andindurkim:

*Chun go ‘i sipexr gird basti,
Maydon-maydon chu go ‘y jasti.
Har gohki, dar araq shudi g ‘arq,
Boron budi-yu dar miyon barq⁽⁹⁵⁾.*

G‘azal devoni ham bor. Bu matla’ aningdurkim:

*Ahd kardamki, nayoyam ba dar az mayxona,
To ba-don damki, maro pur nashavad paymona⁽⁹⁶⁾.*

Qabri Hiriyl shahridadir.

Mavlono Sulaymoniy — Bobur Mirzo⁽⁹⁷⁾ xizmatida bo‘lur erdi. Va badihani ravon aytur erdi. Ammo Hazrati Xoja Hofizning bu matlai javobidakim:

*Yod bod on ki sari ko‘i tuam manzil bud,
Didaro ravshani az xoki darat hosil bud⁽⁹⁸⁾.*

Aning bu matlai yomon voqe‘ bo‘lmaydurkim:

*Halli on nuktaki, bar piri xirad mushkil bud.
Ozmudem, ba yak jur‘ai may hosil bud⁽⁹⁹⁾.*

So‘ngg‘i bayti budurkim:

*Guftam az madrasa pурсam sababi hurmati may,
Dari har kaski, zadam bexudu loya‘qil bud⁽¹⁰⁰⁾.*

Va mashhur mundoqdurkim, bu ab‘yot Mavlono Hakim tabibning xotuni Mehriningdur⁽¹⁰¹⁾.
Va bu faqir siqqa eldin eshittimkim, Sulaymoniyningdur, vallohu a‘lam!⁽¹⁰²⁾

Mavlono Qadimiy — naqorachilikka mashhurdur, ammo tab‘i nazmlarda mulonim erdi, bu matla‘ aningdurkim:

*Be jamolash didai ravshan chi kor oyad maro,
Ravshani dar dida az didori yor oyad maro⁽¹⁰³⁾.*

So‘ngg‘i bayti yaxshiroq voqe‘ bo‘lubdur:

*Oh az on soatki, nogah dar rahe pesh oyadam,
Muddate boyadki, to dil bar qaror oyad maro⁽¹⁰⁴⁾.*

Mavlono Masihiy — Kushanj viloyatidin erdi. Pokiza ro‘zgor va musulmonvash kishi erdi. Derlarki, Makka ziyorati davlatig‘a musharraf bo‘ldi. Va tab‘i sho‘x erdi. Yaxshi ash‘ori bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Moro ba jafо kushta pushaymon shuda boshi,
Xuni dili mo rexta pazmon shuda boshi⁽¹⁰⁵⁾.*

Derlarki, Ka‘ba safarida Mavlono bodiyada xorg‘on mahallidakim, mug‘aylon nig‘ochi ko‘lankasida oyog‘idin tikon sug‘ururg‘a mashg‘ul ekandur, qofila sho‘x tab‘laridin biri bu baytni debturkim:

*Az ranji rahi duru sarxori mug‘aylon,
Az omadani Ka‘ba pushaymon shuda boshi⁽¹⁰⁶⁾.*

Mavlono Hoji Abulhasan — turkdir, ammo tolibi ilmliqqa mashgʻul boʻlub, biror nima modda hosil qilibdur, chun tabʻi xub erdi, sheʻr ayturgʻa mashgʻul boʻldi. Bu turkcha matlaʻ aningdurkim:

*Kelibtur ul gulu bir hafta turub boradur,
Bu oʻt koʻngulga tushub jonni kuydurub boradur.*

Muammo fanida dagʻi yaxshi erdi. ismigʻa bu latif muammo aningdurkim:

Mavlono Qutbiy — Sulton Masʻud Mirzo⁽¹⁰⁷⁾ mulozimi erdi. Shoʻx tabʻ kishi erdi. Turkiy va forsiy sheʻrda jald erdi. Bu turkcha matlai mashhurdurkim:

*Gʻuncha gar nisbat qilur oʻziga dildor ogʻzini,
Ey sabo yeli, toʻla qon ayla zinhor ogʻzini.*

Mavlono Naimiy — Mavlono Qutbiygʻa qarobatdur. Yomon tabʻi yoʻq erdi. Turkiy nazmlarga tabʻi muloyim erdi. Va Sulton Sohibqiron ostonasida boʻlur erdi. Chun qobiliyati bor erdi va sidq va ixlosi bila qulluq qilur erdi. Koʻp iltifot topti, oqibat sadorati oliy mansabqa sarafroz boʻldi. Bu matlaʻ aningdurkim:

*To adamdin boʻldi paydo munchakim husnu jamol,
Sen parivashdek yaratmabdur bashardin zuljalol.*

Hamul hazratning qazoqligʻida yara yeb olamdin oʻtti.

Mavlono Zayn — kissadoʻzluq sanʻatigʻa mansub erdi. Va oʻz zamoninnng shoʻx tabʻlaridin bir ani tutarlar erdi. Bu maqtaʻ aningdurkim:

*Bo Zaynki, manʻat kunad az mardumi nojins,
Begona chunoneki, gʻami xesh nadori⁽¹⁰⁸⁾.*

Mavlono Muhammad Jomiy — Hazrat Mavlaviy Maxdumi Nuranning⁽¹⁰⁹⁾ inisi erdi. Zohir ulumin takmil qilib erdi. Axloq va sifoti darveshona va suluk ravishi bexeshona, advor va musiqiy ilmida mohir va soyir fazliyotda komil erdi. Ul ogʻogʻa inilikka loyiq va tariyqi alar tariyqi bila muvofiq erdi. Bu ruboiy alarningdurkim:

*In bodaki, man be tu ba lab meoram,
Ne az pai shodiyu tarab meoram.
Zulfi siyahi tu roʻzi man karda siyoh,
Roʻzi siyahi xesh ba shab meoram⁽¹¹⁰⁾.*

Qabri ul hazratning manzillarida qutb us-solikin Mavlono Saʻdiddin Koshgʻariy⁽¹¹¹⁾ (quddisa sirruhu)ning sufasida, aning ayogʻi sari voqeʻdurur.

Mir Shohiy⁽¹¹²⁾ — sabzavorliqdur. Asli sarbadorlardin boʻlur. Boysungʻur Mirzo mulozamatida boʻlur erdi. Oti Mir Oqmalikdur. Farogʻatdoʻst va xushbosh kishi erdi. Aning sheʻrini choshni va salosat va yakdastlik va latofatida taʻrif qilmoq hojat ermas. Gʻazali agarchn ozdur, ammo barcha xaloyiq qoshida pisandida va mustahsandur. Faqir agarchi ani koʻrmadim, ammo aning bila faqirni orasida eʻlom va irsol voqeʻ boʻldi. Mulk podshohi otamni hukumat rasmi bilan Sabzavorgʻa yuborib erdi va Mir Shohiyni Astrabod hokimi tilab Jurjon mamolikiga eltib erdi. Astrabodda anga qazo yetib naʻshin Sabzavorgʻa kelturdilar va obo va ajdodi daxmasida xaloyiqni oʻtru chiqorib ani oxirat yeriga dafn qildilar. Astrabodda aytqon ikki matlai tuganmay qolgʻon erdikim, vasiyat qilgʻondurkim, Xoja Avhad alarni tugatsun deb, biri budurkim:

*Xarobem az dili berahm gah-gah yod kun moro,
Saqi koʻi tuyem oxir ba sange shod kun moro*⁽¹¹³⁾.

Yana biri bukim:

*Tu shahrnyori jahon, mo gʻaribi shahri tuyem,
Vatan guzoshtai bexonumon zi bahri tuyem*⁽¹¹⁴⁾.

Xoja Avhad ikkalasin tugatti va devonigʻa bitildi va shahr shuarosigʻa marsiya taklifi qildikim, ayttilar. Bu bir bayt ul marsiya abʻyotidiidurkim:

*K-oʻ bishav zeru zabar az ashku oham Sabzavor,
Z-onki shahri shoh be Shohiy nameoyad ba kor*⁽¹¹⁵⁾.

Mavlono Mushtariy — astrobodligʻdur. Oʻz vaqtida mashohirdin erdi. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Soqiy agar mayam nadihad dar havon gul.
Dasti man astu domani soqiyu poi gul*⁽¹¹⁶⁾.

Mavlono Ali Dardoʻzd ham astrabodligʻdur. Bu matlai mashhurdur va yaxshi voqeʻ boʻlubdurkim:

*Guzasht umru nameoram az sharob guzashtan.
Ki, mast xoham az in olami xarob guzashtan*⁽¹¹⁷⁾.

Mavlono Toleʻiy — kamardoʻzliqqa mansubdur. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Yoram zi gʻamza tiyru zi abru kamon kashid.
Az roʻi xub har chi rasad metavon kashid*⁽¹¹⁸⁾.

Mavlono Muhyi — Boysungʻur mirzo mulozamatida boʻlur ermish. Bu matlaʻ aningdurkim:

Bo ruxat dam zi siym natvon zad,

Bo 'sa onjo zi biym natvon zad⁽¹¹⁹⁾.

«Majolis un-nafois»ning avvalg'i majlisining itmomi

Bu valoyatosor guruh va bu fasohatshior anbuhlarning ruhlarinikim, xaloyiq ruhi alarning jonparvar nafaslaridin tozadur va ulus osoyishi alarning ruhbaxsh kalomlaridin beandoza. Haq subhonahu va taolo sahobi inoyatidin fayz yomg'uri selobig'a g'ariq qilsun va mag'firati soiqasidin ruh shu'lasini anvorig'a hariq etsun. Va alarning ruhoniyyatidin Sultoni Sohibqiron humoyun tab'ig'akim, fasohat bahrining samin gavharidur, nur va safolar bersun, va balog'at bo'rijining munir axtaridur, surur va ziyolar yetkursun. Ruboiy:

*Yo rabki, bu shohkim ulus xonidur,
Tab' ahliyu zehn xayli sultonidur.
Ne xonu ne sultonki, jahon jonidur,
Ber umr ila davlat, ulcha imkonidur.*

IKKINCHI MAJLIS

Ul jamoati azizlar zikridakim, faqir alardin ba'zining mulozamatig'a kichiklikda yetibmen va ba'zining suhbatiga yigitlikda musharraf bo'libmen, alar sitta va tis'ina va samona mia⁽¹⁾ tarixidakim, bu muxtasar bitiladur, bu fano domgohidin baqo oromgohiga boribdurlar

Ul jamoadin:

Mavlono Sharafiddin Ali Yazdiydu⁽²⁾ — Mavlononing sohibkamollig'i olam ahli qoshida musallamdur. Shohrux sulton buzug'lig'ida faqirning volidi jamoati kasir bila ro'zgor havodisi fitnasidin Xurosondin qochib, Iroqqa borurda Taftg'akim Mavlononing muvalladidur, yarim kecha yetib tushdilar. Ittifoqo manzil alarning xonaqohi eshikida voqe' erdi, tong otqonda, andoqkim, o'yuni atfol da'bi bo'lur, ul jamoatning atfoli ul xonaqohg'a o'ynag'ali kirdilar va faqir ham alar bila erdim, taxminan olti yoshimda bo'lg'ay erdm, va Mavlono bir rahbada o'lturub ermishlar, tushgan jamoatning kayfiyatini ma'lum qilmoq uchun atfoldin birini tiladilar. Faqir alar sori borurg'a muvaffaq bo'ldum. Har nekim so'rdilar javob aytdim. Tabassum qilib tahsin qildilar, dag'i so'rdilarkim, maktabg'a boribmusen? Dedimkim: boribmen. Dedilarkim: ne yergacha o'qibsen? Dedimki: «tabarak» surasig'acha. Dedilarkim: bu jamoat atfolidin biz tilaganda, sen kelib biz bila oshno bo'ldung, sening uchun fotiha o'quli deb o'z fotihalarig'a musharraf qildilar. Hamul zamon faqirning volidi va ul xayl ulug'lari kelib, Mavlono xizmatida anvoi niyozmandlig'lar qilg'ondin so'ngra, faqirg'a andoq shuur hosil bo'ldi angakim, «ne kishi er-kandurlar».

Va alar musannafotidin ulcha mashhur: «Qasidai Burda» sharhi va «Asmoulloh»⁽³⁾ sharhi va «Zafarnoma» tarixidur va muammo fanini alar tadvin qildilar, anda ham «Hulal»⁽⁴⁾ va «Munozara» va «Muntaxab» alarning tasnifidur. Va Mavlono himmat va bazl bobida ta'rifdin mustag'niy erdilar. Tabarrukan bir matla'lari bitildikim:

*Sufiy, mabosh munkiri rindoni mayparast,
K-andar piyola partave az aksi do 'st hast⁽⁵⁾*

Va Mavlononing qabri Taftda hamul xonaqohda-o'qdur.

Hoja Avhad Mustavfiy — aning laqabin «Kadud» ham derlar. O'z asrining yagonasi erdi. Ko'proq ulum va fununni bilur erdi, bataxis ulumi g'aribani, ammo falakiyotda shuhrati bor erdi. Bu faqir ul buzrukvor suhbatig'a yetar erdi, ko'p iltifotlari bor erdi. Va she'rda dag'i devon tartib qilibdur, yaxshi qasoyidlari bor. Bu matla' aningdurkim:

*Ey zi bo 'stoni jamolat chashmu jonro zebu zayn,
Gashta bar nargis havodori chashmat farzi ayn⁽⁶⁾.*

Va bu qasidani Sultoni Sohibqiron otig'a muzayyal qilibdurkim:

*Shod bosh, ey dilki, bar mo soyai rahmat fikand,
Oftobi osmoni saltanat Sulton Husayn⁽⁷⁾.*

Va Xoja Sabzavorda sokin erdi ham anda-o'q olamdan o'tdi va qabri o'zi bo'lur maskanida-o'qdur.

Mavlono Abdulvahob — donishmand va zufunun kishi erdi va Mashhad shahrida kozi erdi.

Insho fanida benazir erdi. Imod qo'rg'oni kitobasida «Irama zot-il imodillati lamu yuxlaqu misluha fil bilodi»⁽⁸⁾ oyatin bitibdur. Mashhadning shuaro na zurafosi qozig'a shogird erdilar.

Ul zurafodin biri «Maqlubi mustaviy»⁽⁹⁾ san'atida alfozin topib qozig'a arz qilibdur. Ul oz taammul bila alfozi bila javob beribdurkim, bu ishi ta'rifdan tashqaridir.

Qabri Mashhadda-o'q voqe'dur».

Xoja Fazlulloh Abullaysiy — Samarqand akobiridindur. Faqih Abullays avlodidandur. Fiqxda ani Abu Hanifai Soniy⁽¹¹⁾ derlar erdi va arabiyatda Ibn Hojib⁽¹²⁾ kaffasida tutarlar erdi.

Sayid Sharif⁽¹³⁾ ning shogirdi erdi va Sayid o'z xatlari bila ulumi dars ayturg'a ijozatnomalar aning uchun bitib erdi. Faqir ikki yil alarning qoshida sabaq o'qub erdim, ancha iltifotlari bor erdikim, «farzand» der erdilar.

Bovujudkim, Samarqandning a'lami ulamosi erdi, she'r va muammog'a dag'i moyil erdi.

Bu matla' alarningdurkim:

Qadi chun sarvi tu jon ast maro, balki ravon,

So 'yam, ey sarv, ravon shavki, fido sozam jon⁽¹⁴⁾.

Xoja Samarqandda tangri taolo rahmatig'a bordi va o'z xonaqohida jaddining gunbazida madfundur.

Mavlono Uloi Shoshiy — donishmand kishi erdi. Xush tab'liqq'a barcha xaloyiq ann musallam tutar erdilar.

Muammoda Samarqand ahli ani Mavlono Sharafiddin Yazdiy muqobalasida mazkur qilurlar erdi. Faqir Samarqandg'a borg'onda ayog'i sinib, sohib firosch erdi. Iyodatig'a bordim, qoshida o'lturub, andin hosil bo'lur bitib anga tutaberdim.

Qoshidin chiqqonda faqirning holatin so'rub, kim erkanimni ma'lum qilg'ondin so'ngra bu muammonikim, faqirning oti andin hosil bo'lur, aytib bitib, bir shogirdidin visoqing'a yuborib, erdi.

Va Mavlono hamul za'd bila olamdin o'tdi va qabri Samarqandda — o'qdur.

Mavlono Muhammad Tabodgoniy⁽¹⁵⁾ — Shayx Zayniddin⁽¹⁶⁾ xulafosidindur. O'z zamonining muqtadosi erdi. Xonaqohi bor erdi va qalin muridlar va elning rujui Mavlono sari ko'p erdi va «Qasidai Burda»ni muxammas qilibdurur va hazrati muqarrabi boriy Xoja Abdulloh Ansoriy⁽¹⁷⁾ ning «Manozil us-soyirin»⁽¹⁸⁾ig'a sharh bitibdur va fazl va kamoli sharhdin tashqaridur. Har qachon samo'g'a kirsar erdi, bovujudi ulkim, usul qoidasi bila harakoti muvofiq ermas erdi, ammo xaloyiqg'a andoq asar qilurkim, ko'p el yig'lar erdilar. Bu matla' Mavlononingdurkim:

*Onhoki, ba juz qomati sarvat nigaronand,
Gar rost bigo'i hama ko'tah nazaronand⁽¹⁹⁾.*

Hiriy shahrida olamdin o'tti va qabri Xiyoboidadurkim, anda xonaqoh yasabdurlar va o'g'li Hamididdin va soyir sufiya ul xonaqohda suluk va ibodatga mashg'uldurlar.

Shayx Sadriddin Ravosiy — ul dag'i Shayx Zayniddin xo'lafosidindur. Shayx zebo va ra'no erdi. Shakli dilpisand va haqoyiq va maorif aytmog'i dilfirib erdi. Sharif suhbatig'a faqir musharraf bo'ldum. Badaxshon shohig'akim, anga murid bo'lub erdi, «Fusus»⁽²⁰⁾ dars aydur erdi, ko'p glumni base sayd qildi. Zamon podshohi ham shayx mulozamatig'a yetar erdi, o'zga xaloyiqg'a xud ne yeggay!

Muncha korxonai shayxliq bila nazmg'a dag'i ishtig'ol ko'rguzar erdi. Bu matla' hazrati Shayxniigdurkim:

*Zihi az orazat chashmi maro nur,
Hamesha az jamolat chashmi bad dur⁽²¹⁾.*

Shayx Hiriy shahrida olamdin o'tti va na'shin Shug'ong'a eltilar va anda madfundur.

Mir Haydar Majzub — Darvozai Xush toshida Imom Faxr⁽²²⁾ mazori boshida sokin erdi. Yigitligida zohir ulumin takmil qilib erdi, hamul vaqtda anga jazaba yetishtikim, aqli zoyil bo'ldi. Gohiki, o'z holiag' kelsa erdi, ulamo bilan ulum bahsin andoq qilur erdikim, barcha musallam tutar erdilar Muvajjah so'zlaydurganda, orasida so'zi parishon bo'lur erdi va xayoli junun vaqtida xotam us-saltanatliqqa rosix bo'lub erdi va xalqni o'z navkarligiga da'vat qilib xuruj qilur so'zin aytur erdi. Nazmida g'arib abyot voqe' bo'lur erdi. Bu bayt aningdurkim:

*Labu dandoni on mah bo chi monad,
Chu qande bar birinji dona-dona⁽²³⁾.*

Mavlono Muhammad Arab — ul ham donishmand kishi erdi. Dimog'i habt qildi va xayoli Mir Haydar xayoli borg'on sori bordi. Doyim saltanat so'zini mazkur qilur erdi, to ulkim chin yo yolg'on Mavlononi munga muttaham qildilarkim, uyidin xuruj aslahasi paydo bo'lubtur deb, chun aziz va musin kishi erdi, podshohi zamon anga shahardin ixroj hukmi buyurdi. Ul yerdin Siyistong'a bordi va so'zi ham ushbu rang erdi, o'zining podshohlig'i qoidasida «Shohnoma» aytibdur. Bu bayt ul abyotdindurkim:

*Kase mahrami shah ba juz shoh nest,
Zi ahvoli shah juz shah ogoh nest⁽²⁴⁾.*

Mazori Siyistonda — o'qdur.

Mir Muflisiy — Mashhad sodotidindur. Tab'i xub erdikim, anga jazaba yetishtikim, aqli zoyil bo'ldi. Ilkiga va barmoqlariga halqalar solur erdi. Doyim o'z-o'zi birla so'zlashur erdi. Hushi borida yaxshi abyotlar aytib edi. Ammo junun vaqtida bu baytni ko'p o'qur erdikim:

*Baloi margu anduhi qiyomat,
Chu chanbar soxt moro naxli qomat⁽²⁵⁾.*

Va bu taxallusi ham el ichida mashhurdir.

*Xalq go'yad Muflisiy devona shud,
Lojaram devonagi az muflisist⁽²⁶⁾.*

Va qabri Mashhadda Xoja Xizr langaridadur.

Mavlono Abdulqahhor — donishmand kishi erdi. Hiriy shahrining mutaayyin xush tab'laridin erdi. Mavlononing xayoli kimyogarlikka tushib ko'p nima zoye' qildi va hech nima hosil qila olmadi.

Ko'p o't puflagandin modda qulog'i sori inib kar bo'lub erdi. Ammo xub abyoti bor erdi.

Mir Xusravning javobida bu matla' aningdurkim:

*Rashkam oyad on chi bar dilho xadangi yor kard
Tiyri uro g'ayr xo'rdu dar dili man kor kard⁽²⁷⁾.*

Qabri Imomi Faxrdadir.

Mavlono Abdurazzoq⁽²⁸⁾ — Mavlono Abdulqahhorning inisidur. Xush muhovara kishi erdi, zohir ulumin takmil qilib erdi va fazliyoti ham yaxshi erdi. Xususan tarix ilmikim, anda musannafoti bor va mashhurdir. Va har kishi bu fanda aning mahoratin bilay desa o'z tarixidin bila olur. Bu matla' aningdurkim:

*Boz abro' kard bolo turki tiyrandozi man,
Olamero kushtu dorad in zamon andozi man⁽²⁹⁾.*

Qabri og'osi yonida Imomi Faxrdadir.

Mir Yodgorbek — «Sayfiy» taxallus qilur erdi. Xurosonning asil va mutaayyin mirzodalaridindur. Ammo mulozamat tariyqni tark qilib, go'sha ixtiyor qildi. Fonivash va betakalluf kishi erdi, juz'iy mustag'aloti hosili bila qanoat qilib erdi. Bu toifa doim aning tebrasida erdilar. Hech nimasin bulardin ayamasi erdi. Yaxshi matla'lari bor, jumladin bu matla' aningdurkim:

*Dar barat pirohani katton zi tahriki nasim,
Hast chun kisai larzanda bar boloi siym⁽³⁰⁾.*

Bu matla' ham aningdurkim:

*Sarvi man sabz astu shirin, rost hamchun nayshakar,
Chun ba boloi qaboi barg nay bandad kamar⁽³¹⁾.*

Qabri obo va ajdodi go'ristonida—Saripuldadir.

Mavlono To'tiy — asli Turshiz viloyatidindur. Bobur Mirzo mulozamatida tarbiyat topti. Yaxshi shakllik va yaxshi xulqlik yigit erdi. Qasidada Mavlono Kotibiyg'a tatabbu' qilur erdi. Aning mav'iza qasidasig'akim, matlai budur:

*Agar ba chashm aqolim sab'a ganji zar ast,
Chu nek dar nigari ajdahoi haft sar ast⁽³²⁾.*

Yaxshi javobi bordurkim:

*Jahonki, hujrai shash toqu xonai du dar ast,
Zi chor rukni bisotash fig'oni alhazar ast⁽³³⁾.*

G'azallari yaxshidur. Bu matla' aningdurkim:

Go'shai xumxona az la'li ravon ganji safost,

Shakli chang az bahri dafi g'am dahoni ajdahost⁽³⁴⁾.

Ul yigitlikda favt bo'ldi. Ulcha qobiliyati bor erdikim, agar hayot topsa, xub nazmlar andin qolg'ay erdi. Favtining tarixi Shayx Ozariyning zikrida o'ttikim, faqir lafzi bila paydo qilib erdim. Qabri Xiyobondadur.

Mavlonο Vaysiy — kotiblikka mashhur erdi, ammo she'r ham aytur erdi. Asru sodava go'l kishi erdi. Faqir, balki ko'proq yoronlar taajjub kilurlar erdikim, oyo ul bu nav' sodalig' bila nazm nechuk aytur erkin, ammo g'azallari yomon ermas va devoni ham bordur. Bu matla' aningdurkim:

*Raftam ba sayri bog'u tavofi bunafshazor,
Omad zi har bunafsha maro bo'i zulfi yor⁽³⁶⁾.*

Safar ixtiyor qildi va ul safarda oxirat safari olig'a tushti.

Mavlonο Sog'ariy⁽³⁷⁾ — Sog'ar viloyatidindur. Hirot shuarosi silkida erdi. Maoshi o'tkuncha tamavvuli bor erdi. Ammo imsoki g'olib erdi.

Hazrat Maxdumiy No'ran Makka safarig'a azimat qilg'onda, Vaysiy va Sog'ariy ikkalasi mulozamatda borur izhori qildilar.

Ammo Vaysiy eshagi yo'k bahonasi bila va Sog'ariy yana bir bahona bila ul safardin qoldilar va Amir Suhayliy⁽³⁸⁾ bu qit'ani alar uchun aytti va el ichida base shuhrat tuttirikim:

*Vaysiyu Sog'ariy ba azmi haram,
Gashta budand har dushon safari,
Lek az on roh har du vo mondand,
On yak az be xariyu in zi xari⁽³⁹⁾.*

Mavlonο Sog'ariy agarchi bad she'r erdi, ammo bu matlai xub tushubdurkim:

*Chashmi durbori manu abri bahor ast yake,
Nolai zori manu savti hazor ast yake⁽⁴⁰⁾.*

Hiriya favt bo'ldi. Qabri hamonoki Xiyobon navohisidadur.

Mavlonο Fasih Rumiy — donishmand kishi erdi. Jo'gi Mirzo xizmatida bo'lur erdi va aning bog'oti, qasrlarining kitobalari Mavlononing ash'oridur. Xoja Salmonning masnu' qasidasig'a tatabbu' qilibdur. O'z xo'rdi holig'a yomon aytmaydur. Va Hazrat Shayxning⁽⁴¹⁾ «Maxzan ul-asror»ig'a javob aytibdur, bu bayt «rozni nihon asrar» bobida aningdurkim:

*Har nafas k-az tu kase bishnavad,
Beshak az u hamnafase bishnavad⁽⁴²⁾.*

Mavlononing qabri Hiriyyadur.

Shayx Kamoli Turbatiy — ko‘p diqqatlik, tab‘lik kishi erdi. Xoja Hofiz g‘azallaridin ko‘p muxammas qilibdur. Xurosonning muttaayyin, rangin zurafosidin erdi.

Faqirning ani ko‘rarga ko‘p orzum bor erdi, oshnolig‘ bu nav‘ voqea bo‘ldikim, Sulton Abu Said Mirzo zamonida Mashhadda g‘arib va xasta bir buq‘ada yiqilib erdim. Qurbon vaqfasi bo‘ldi, olamning aqso bilodidin xalq imom ravzasi tavofig‘a yuz qo‘ydilar. Rasmdurkim, musofirlar muttaayyin buq‘a gashtiga ham borurlar, ul buq‘adakim, faqir yiqilib erdim, jamoati mavolivash el sayr qilib, devorda bitilgan abyotni o‘qib, bir bayt ustida bahsga tushtilar. Bir ulug‘roq kishikim, ul jamoat anga tobe‘ erdilar, ul jamoatni ilzom qildi. Faqir za‘f holidi ul jamoat jonibidin so‘z ayttim. Anga dedilarkim: bu bemor yigit ham bir so‘z aytadur. Ul ulug‘roq kishi xud Shayx Kamol ermishkim, ziyoratga kelgan ermish, boshim ustiga kelib, mabhasni orag‘a soldi. Faqir javob bergach, o‘z so‘zidan qaytib, tahsinlar qilib, holimni tafahhus qildi. Ersa ul ham faqirni eshitgan ekandur va ko‘rar havasi bor ekandur. Xushvaqt bo‘lub diljo‘ylug‘lar qilib, qoshimda o‘lturdi.

Muning ustida ham so‘zlar aytili, Manziliga borib, tuhfa va tabarruk va savg‘ot yo‘suni bila yubordi va to anda erdi, doyim kelur erdi. Shayx bila oshnolig‘ taqribi bu nav‘ voqe‘ bo‘ldi.

Shayx Makkadin kelgandin so‘ngra Turbatda favt bo‘ldi va qabri ham andadur.

Darvesh Mansur — sabzavorlig‘dur. Darvesh va parhezkor va murtoz kishi erdi. Ko‘proq avqot soyim erdi, aruz va sanoye‘da Mavloni Yah‘yo Sebak shogirdi erdi. Ikki aruz tasnif qildi va masnu‘ qasida aytibdurkim, matlai budurkim:

*Bas davidam dar havo vasli yor,
Kas nadidam oshnoi asli kor⁽⁴³⁾.*

Tarse‘ san‘ati⁽⁴⁴⁾ pokiza voqe‘ bo‘lubdur. Tasavvuf ilmida Hofiz Ali Jomiyshogirdi erdikim, aning ta‘rifida aql qosirdir va tasavvufda bu ruboiy Darveshningdurkim:

*Mavjud chu zarraye ba xud natvon kard,
Bis‘yor hadisi neku bad natvon kard.
Ejod chu be qabul mumkin nabuvad,
Onro ki qabul kard rad natvon kard⁽⁴⁵⁾.*

Faqir aruzni Darvesh qoshida o‘qubmen. Va Darvesh qirq bila ellik yosh orasida olamdin o‘tti va qabri Xojai Toqdadur.

Hofiz Ali Jomiy — o‘z zamonining sohib kamoli erdi, bataxis tasavvuf ilmida. Va Maxdumiy Nuran «Nafahot ul-uns»⁽⁴⁶⁾ da aning Shayx Farididdin Attor⁽⁴⁷⁾ (quddisa sirruhu)ning bu qasidasig‘akim:

*Ey ro'y dar kashida ba bozor omada,
Xalqe ba-din tilism giriftor omada⁽⁴⁸⁾*

sharh bitiganin zikr qilibdurlar.

Va qiroat ilmida jamei qurro aning shogirdligiga mubohat qilurlar erdi. Va faqir ham necha sabaq o'qubmen.

Qabri Shayx Bahouddin Umar⁽⁴⁹⁾ (quddisa sirruhu)ning hazirasidadur.

Mavlono Muhammad Muammoiy — ani Hiriyl eli «Piri Muammoiy» derlar erdi. Zarif kishi erdi. Mir Xusravning ash'or va risolasin va soyir musannifotin andin ko'proq kishi jam' qilmabdur erdi. Ul vaqt muammo fanida zurafo aning shogirdi erdi.

Qabri Hiriydadur.

Sayyid Kamol Kachkul — Balxda sokin erdi. Sayohat ko'p qilg'on kishi erdi. Ul yetmagan yer oz bo'lg'ay erdi. Aning holatida ko'p taajjub mahallidur. Mashhur mundoq erdikim, aning besh yuz ming bayti bor va bir qasida aytibdurdikim, andin o'n ikki ming bayt masnu' istihroj qilsa bo'lur. Ammo ulcha faqir ko'rdum, Hazrat Xoja Abu Nasr Porso⁽⁵⁰⁾ (quddisa sirruhu) favt bo'lg'onda marsiya aytib erdikim, necha baytining har misrai Xoja favtig'a tarix erdi va necha bayti mustag'raq tarix erdi, va necha bayti har bayt uch va to'rt tarix erdikim, bayt ma'nosig'a futur yo'l topmaydur erdi⁽⁵¹⁾. Bu ishlar bashar shavqidin tashqari uchun ani derlar erdikim, atorudni istixroj qilibdur⁽⁵²⁾. Yoshi to'qsondin o'tib erdi⁽⁵³⁾. Bu matla' aningdurkim:

*Ey ravshani az nuri ruxat didai jonro,
Bar xok nishonda qadi tu sarvi ravonro⁽⁵⁴⁾.*

Hamonoki qabri Balxda, Amir Surx mazori navohisidadur.

Xoja Muayyad Devona — Hazrati Shayx avlodidindur. O'zi oshuftadimog' kishi erdi. Ammo nazmi ravon va salis voqe' bo'lur erdi. Anga saltanat da'vosi bor erdi. Hamul ish ustiga ani zoye' qildilar. Bu matla' Xoja Hofiz javobida aningdurkim:

*Chashm dorem az on sham'i saodat partav —
Ki, jahonro bidihad ravshani az sari nav⁽⁵⁵⁾.*

Go'yo ani talaf qilg'onda so'ngokin topmadilarki, bir yerda qo'yg'aylar.

Xoja Muayyad Mehna — Hazrat Shayx Abusaid Abulxayr⁽⁵⁶⁾ (quddisa sirruhu)ning nabiralari dindur. Yillar mazor boshida shayx erdi va zohir ulumin takmil qilib erdi va va'z majolisi bag'oyat garm va pursho'r voqe' erdi. Va Xoja samo'ni dag'i muassir qilur erdi. Salotin Xojani ta'zim qilurlar erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Az mahi ro' i tu oinai jon soxta and,
V-andar oina jonro nigaron soxta and⁽⁵⁷⁾.*

Xojaning mazori buzurgvor jaddi gunbazidadur.

Mir Imod Mashhadiy — «Musaviy» taxallus qilur erdi. Donishmand va xush xulq va xush tab' kishi erdi. Mashhad shuarosi aning xizmatig'a yig'ilur erdilar. Va har ne desa itoat qilurlar erdi. Va muammo fanida ham mahorati bor edi. Va Shayx Kamolning⁽⁵⁸⁾ javobida bu bayt ayindingurkim:

*Guft bo chashmat bigu: to juz xayoli ro' i mo,
Surati digar nayorad dar nazar, guftam:*

«Ba chashm»⁽⁵⁹⁾.

Shoh Badaxshon — «La'liy» taxallus qilur erdi. Xush tab' va musulmonvash kishi erdi. Alarning xonavodasi qadim xonavoda erdi, necha ming yil erdikim, Badaxshon mulkingning saltanati, alarning xonavodasidin o'zga xonavodag'a intiqol topmaydur erdi. Sulton Abu Said Mirzo alarni musta'sal qildi va mulku mollarini egalladi. Bu matla' Shohningdurkim:

*Mo ba savdoi tu tarki jonu sar xohem kard,
Komi jon har dam zi la'lat pur shakar xohem kard⁽⁶⁰⁾*

Shoh mazkur bo'lg'on podshoh ilkida shahid bo'ldi va derlarki, mazori Shayx Zayniddindadur (Vallohu a'lam).

Ibn La'liy — Shoh La'liyning o'g'lidur. Xush bosh va xush tab' podshohzoda erdi. Sohob vujudlo'q va sho'xluq andin ko'p naql qilurlar. Bu matla' aningdurkim:

*Ey zi la'li otashinat dar dili gulior nor,
G'ayri dil burdan nadori, ey buti makkor, kor⁽⁶¹⁾.*

Ul ham otasining qotilig'a maqtul bo'ldi.

Mavlono Abdusamad Badaxshiy ham Badaxshondindur. Sulton Abusaid Mirzo zamonida Hiriga keldi. Podshoh anga o'z tarixin buyurdi. Masnaviygo'y va musannif kishi erdi. Bir baytida tajnis xayol qilib, qofiyasin g'alat qilib erdi, faqir ani voqif qilg'ach filloh muttanabbih bo'ldi va izhori minnatdorlig' ham qildi va bu ish aning bila faqir orasida oshnoliqqa sabab bo'ldi. To'y ta'rifida va go'yandalar zikrida aning masnaviysidindurkim:

*Zi mohi hayo-ho'y to moh bud,
Sari ovozashon, jokam olloh bud⁽⁶²⁾.*

Qabri derlarki Ko'histondadur.

Mavlono Yusuf Shoh — «Kotib» taxallus qilur erdi, kitobat fanida mutaayyin kishi erdi va Hiriy shahrida zurafo zumrasida o‘zin doxil tutar erdi, ammo faqir va yaxshi kishi erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Ey judo gashtaki duri zi bari hamnafason,
Mo dar in shahr ba-din ro ‘zu tu dar shahri kason⁽⁶³⁾.*

Hiriy shahrida olamdin rihlat qildi va qabri ham Hiriydadur.

Xoja Abu Ishoq — Xoja Muayyad Mehnaning o‘g‘lidir. Tolibi ilm va xush tab’ yigit erdi. Ammo badxo‘y va mutakabbir ham bor erdi. Mehnada ba’zig‘a aytqon marsiyadin bu bir bayt aningdurkim:

*Kashid az dasti mo sahroi Xozar domaki gulro,
Ba sahroi qiyomat dasti movu domani sahro⁽⁶⁴⁾*

Qabri ham otasi mazoridadur.

Sayyid Kozimiy — xush tab’ va sabuk ruh kishi erdi va tab’i hazlg‘a moyil erdi. Podshoh hazratidin Xojai Jahong‘a risolatqa borib andin kelurda Iroqda qoldi. Andin faqirg‘a bir ikki ruq‘asi keldi. Ammo o‘zi Sherozda favt bo‘lubtur deb shuhrati bor. Sipohiylikda jald kishi erdi va she’ri ravon voqe’ bo‘lur erdi, qasidasi Bobo Savdoiy tavrishar erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Subh az ufuq chu ra’yati bayzo barovard,
Oham alam ba avji surayyo barovard.*

Shukri xudo ki qozii shahri Hari nayam,
Dar silki odami sifatonam xare nayam⁽⁶⁵⁾

ham aningdur. Muncha g‘ayri mukarrar xalq, Sayid davlatidin shuarog‘a mamduh bo‘lubturlar.

Mavlono Muhammad Muammoiy — latif va sunniy mazhab kishi erdi. Ko‘p akobir xizmatiga yetib erdi, manzuri nazarlari bo‘lub erdi. Bobur Mirzo zamonida muazzam sadr bo‘ldi va andin so‘ngra ham salotin majlisida maqbul va maxsus erdi. Muknati chog‘ida Sherozda hazrat Xoja Hofiz qabri boshida gunbaz yasadi va Bobur Mirzoni anda tilab ziyofag qildi. Sherozning sho‘x tab’laridan biri Mirzoning ko‘zi tushar yerda devorda bu baytni bitib erdikim:

*Agarchi jumlai avqofi shahr g‘orat kard,
Xudosh xayr dihod onki, in imorat kard⁽⁶⁶⁾.*

Mirzo o‘qudi va bu bobda hazllar bo‘ldi. Faqir bu naqlni o‘zidan eshitibmen. Faqir bila ulfati bor erdi va ko‘p musharraf qilur erdi. Oxir hayotida Kichik Mirzo⁽⁶⁷⁾ bila haj davlatig‘a ham musharraf bo‘ldi va anda olamg‘a vido‘ qildi.

Xoja Hasan Xizrshoh — astrobodlig‘dur. Yaxshi tab‘liq, yaxshi muxovaraliq kishi erdi. Oshuftasor va foniysifat ham bor erdi. She‘rni yaxshi aytur erdi. Nasxta‘liq xatin ham Mavlono Ja‘far⁽⁶⁸⁾ tariyqin taqlid qilib, shirin bitir erdi. «Layli va Majnun» muqobalasida «Zayd va Zaynab» masnaviysi aytibdur. Bu bayt aning tavhididurkim:

*Ey chehra kushoi har jamili, _
Nomi tu shifoi har alili⁽⁶⁹⁾.*

Bobur Mirzo Mashhadda favt bo‘lg‘on yil ul shaharda g‘arib va xasta yiqilib erdi. Faqir g‘amxorliq qilib sihat topti. Bu matla‘ aningdurkim:

*Soyaat har joki, aftad bar zamin gul bar damad,,
Ne guli tanhoki, sar to sar gulu shakkar damad⁽⁷⁰⁾,*

Qabri Astrobodda masjid jome‘ ro‘baro‘yidadur.

Mavlono Hoji Nujumiy — Louboli kishi erdi va tab‘i hazlg‘a moyil erdi va hazlomez qit‘alari bor. Ammo bu matlai yaxshi voqe‘ bo‘lubturkim:

*Boz iyd omad, biyo jonoki, qurbonat shavam,
Hamchu chashmi go‘sfandi kushta hayronat shavam⁽⁷¹⁾,*

Xoja Mas‘ud Qumiy — ul viloyatning ulug‘laridindur, Iroqtinkim Xurosong‘a keldi va faqir bila musohib erdi. Masnaviysi puxta va g‘azallari ravon erdi. Ko‘p rangin abyot ham she‘rlarida bordur. Sulton Sohibqiron tarixin anga buyuruldi. O‘n ikki ming baytqa yaqin aytibdur. «Yusuf va Zulayxo», «Shams va Qamar», «Tig‘ va Qalam» munozarasi ham nazm qilibdur. Bu matli xub bo‘lubtur:

*Be tu chun dar gir‘ya xobam, mebarad,
Xob mebinam, ki obam mebarad⁽⁷²⁾.*

Bir ruq‘ada bu baytni bitib ahli nazmg‘a va xush tab‘larg‘a yuborib erdikim:

*Mushtoqamu duram, g‘ami jonkoham az in ast,
Mushtoqtaron durtarand, oham az in ast⁽⁷³⁾.*

Va devoni el orasida bor va mashhurdur. Hiri shahrida favt bo‘ldi va Piri Sesadsola javorida madfundur.

Hofizi Yoriy — xush suhbat va shirin kalom kishi erdi va qiroat ilmin yaxshi bilur erdi va ko‘proq avqot tilovat qilur erdi va hamisha faqir bila musohib erdi. Mav‘izada insof bobida bu bayt aningdurkim:

*Garam bar sar hazor oyad balo shoyistai onam
Ki, hastam badtarin az xalqu xudro nek medonam⁽⁷⁴⁾.*

«Ixlosiya»⁽⁷⁵⁾ madrasasida favt bo‘ldi va ko‘chai Safo boshida qo‘yildi.

Mavlono Qanbariy — Nishopurdindur. Omi kishi erdi. Ammo nazm ayturda cholok erdi va she‘rida ham choshni bor. Bu qasida matlai Bobur Mirzo madhida aningdurkim:

*In guharho binki, dar daryoi axzar kardaand,
Z-in mashoil otashi xur binki chun barkardaand⁽⁷⁶⁾.*

Qabri hamul viloyat soridur.

Mavlono Xusraviy — da‘volik va buzurgmanish va tundxo‘n kishi erdi. Faqir qoshig‘a ba‘zi mahalda she‘r keltursa erdi, burunroq andoq kalom surar erdikim, daxl qilmoq yo‘li bog‘lanur erdi. Zaruratan barcha she‘rni tahsin qilmoq kerak erdi. Devoni ham el orasida bor edi. Bu matla’ aningdurkim:

*Zi la‘li yor dandone giriftam,
Hayote yoftam, jone giriftam⁽⁷⁷⁾.*

Hiriyda favt bo‘ldi, qabri ham andadur.

Mavlono Zayniy — dilpazir tab‘lik kishi erdi. Agarchi omi erdi, ammo she‘ri xoli az rangi emas erdi. G‘azal ko‘proq aytur erdi. Asli Sabzavordin erdi va Mir Shohiy bila suhbat va majlislar tutub erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Sanavbar to zi xizmatgorii sarvat judo monda,
Shuda devonavu jo ‘lida mo ‘ sar dar havo monda⁽⁷⁸⁾.*

Astrobodda favt bo‘ldi va qabri ham andadur.

Vali Qalandar — Bobur Mirzo ostonida mulozim erdi. Xira va daler behayo kishi erdi. Suxandonlar orasida badshe‘rlikka mashhur erdi. Pir Budog‘ Hiriy shoirlarin Sherozg‘a eltganda ul ham bordi, nodiran bu matlai yaxshi vohe’ bo‘lubturkim:

*Nayam malulki, koram naku nashud, bad shud,
Shavad-shavad nashavad k-o ‘ mashav chi xohad shud⁽⁷⁹⁾.*

Sherozda favt bo‘ldi va qabri ham andadur.

Mavlono Volahiy — oshufta kishi erdi. «Bard»⁽⁸⁰⁾ lafzidin achchig‘i kelur erdi, bu jihatdin anga tashvish berurlar erdi. Bobur Mirzo Mashhadda ekanda «orosta» radif qasida aytib erdi. Baytiki «mamduh» otin bog‘laptur budurkim:

*Shoh Abulqosimki, shud dar davri u xushtar zi xuld,
Mashhadi Sulton Ali Muso Rizo orosta⁽⁸¹⁾.*

Harimiy Qalandar — Samarqand viloyatidini erdi. Tolibi ilmlig‘i ham bor erdi. Bu turkcha matla’ aningdurkim:

*Necha yig‘lay sham‘dek hajringda, yorim, kechalar,
Ohkim kuydirdi dog‘i intizorim kechalar.*

Qabri Samarqanddadur.

Mavlono Tarxoniy — Andxuddindir. Sipohiylik suratida yurur erdi. Hazrat Maxdumiy Nuranning bu she‘ri javobidakim:

*Ey zi mushkin turraat bar har dile bandi digar,
Rishtai jonro ba har mo‘i tu payvandi digar⁽⁸²⁾.*

Bu bayt aning she‘ridinkim:

*Murg‘i dil par kandamu az sina bir‘yon soxtam,
To kasham peshi sagat har lahza parkande digar⁽⁸³⁾.*

Ba‘zi maxodim Samarqandda bandg‘a tushganda, bu turkcha she‘r aytqondur. Matlai budurkim:

*Tushgali band ichra bo‘ldum ul pari devonasi,
Ko‘k saro fonusdur ul sham‘u men parvonasi.*

Qabri go‘yo Andxuddadur.

Mavlono Ishqiy — hiriylilik erdi va qasidani puxta aytur erdi. Sulton Abu Said Mirzo Oqsaroyini yasaganda imoratning kitobasi uchun shuarog‘a she‘r buyurdilar. Imorat ta‘rifida aning she‘ri yaxshi tushub erdi. Matlai budurkim:

*In manzareki toq chu abro‘i dilbar ast,
Az xok bar giriftai doroi kishvar ast⁽⁸⁴⁾.*

Qabri Hiriyyadur.

Mavlono Abdulvahhob — Isfaroyindindir. Abdolvash kishi erdi. Ammo yaxshi tab‘i bor erdi. Sabzavorda qazo mansabini anga bergandurlar. Andin so‘ngra Isfaroyinda qozi bo‘lg‘ondur. Andin ma‘zul bo‘lg‘onda Astrobodqa ihtisob amrin anga ruju‘ qilib

yibordilar. She'rg'a mash'uf erdi. Mir Xusrav «Dar'yon abror»i javobida bu matla' aningdurkim:

*In kuhan avroqi gardun k-ash zi anjum zavar ast,
Ko'hna tarixe base shohoni anjum lashkar ast⁽⁸⁵⁾.*

Astrobodda favt bo'ldi va qabri ham andadur.

Xoja Yusuf Burhon — Hazrati shayx ul-islomiy Ahmadi Jomiy⁽⁸⁶⁾ (quddisa sirruhu)ning yaqinroq avlodidindur. Faqir va fano tariyqida suluk qilur erdi. Va tajarrud va inqito' rasmin ko'p masluk tutar erdi. Va jamei ahli turuqning sohib tariyqi erdi va musiqiy ilmin ham yaxshi bilur erdi va faqir musiqiy fanida aning shogirdimen. Ko'proq o'z she'rig'a musiqiy bog'lar erdi. «Isfahon» amalini, bu baytig'a bog'labturkim:

*Rasid mavsumi shodiyu ayshu tarab,
Agar gado ba murodi dile rasad chi ajab»⁽⁸⁷⁾.*

Jomda olamdin rihlat qildi. Qabri Hazrati Shayxning hazirasi eshigidadur.

Mavlono Mashriqiy — mashhadlig'dur. Kosagarlik san'atiga mansub erdi, ammo darvesh kishi erdi. Mir Maxdum (alayhir-rahma)⁽⁸⁸⁾ va ko'p azizlar xizmatig'a yetib erdi. Ro'zgor shikoyatida bir obodon she'ri bor. Bu bayt andindurkim:

*Az chist surx panjai marjonu poi bat,
Gar xun bajoj ob ravon nest dar bihor⁽⁸⁹⁾.*

Hiriyda favt bo'ldi.

Mavlono Havoyi — Mavlono Mashriqiyning inisidur. Naqqoshliqdin biror nima vuqufi bor erdi.

Filjumla kitobat ham qila olur erdi. Va zurafo derlar erdikim, o'z ash'orin o'zi bitib, jadval tortib tazhib qilib, tayyor yasab elga berurkim, bu jihatdin shuhrat tutqay. Anga aytilsa, inkor qilib hazlu mutoyiba bila o'tkarur erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Ba girdi ko'n tu bo sad niyoz megardam,
Bahona mekunam az duru boz megardam⁽⁹⁰⁾.*

Hiriyda favt bo'ldi. Qabri Xoja Chilgaziy javoridadur.

Mavlono Qabuliy — faqir kishi erdi. Bozori Malikda g'azlfurushluq⁽⁹¹⁾ do'koni bor erdi. Bir saboh ul mahalladin jam'e keldilarkim, o'tgan kecha Mavlono Qabuliy bizlarni tilab vasiyat qildikim, bu kecha olamdin borurmen, takfin va tajhiz jihatidinkim, hech nimam yo'qtur, saboh devonimni falon kishiga, ya'ni faqir qoshig'a eltib niyozimni yetkurib, iltimos qilingkim, meni Sodoti Musrih go'ristonida dafn qildursun. Saboh habar tuttuq,

ersa o‘tub erdi. Vasiyati dasturi bila devonin sening qoshingg‘a kelturubbiz. Faqir aning vasiyatini bajo kelturub, tadfinidin so‘ngra devonin ochtuq. Ersa bu matmai keldikim:

*Agar qabuli tu yobam Qabuliyam, var na
Ba har du kavn chu man noqabul natvon yoft⁽⁹²⁾.*

Mavlono Muhammad Amin — Balxdindur. Soda kishi erdi. Ko‘proq avqot navisanda va amaldorlar tegrasida bo‘lur erdi, «dilbaram» lafzin yetti tajnis ila aytib ul g‘azalin Bobur Mirzo tobug‘ida kelturdi, mustahsan tushub bu baytinikim:

*Ey siyah chashmi xitoyi murg‘i jonro bo tu uns.
Ba-z siyah chashmoi digar hamchu ohu dilbaram⁽⁹³⁾.*

Yod tutub Mirzo o‘qur erdi. Mavlono bu ishtin bag‘oyat mubohi erdi. Andoq eshitildikim, Astrobodda olamdin o‘tubdo‘r.

Mavlono Saidiy — mashhadlig‘ erdi va kosagarlik san‘atig‘a mansub erdi. Bu matla‘ aningdurkim:

*Zi bahri qat‘i hasti hila az sad joy angezam;
Magar yak lahza bo on dilbari xudroy omezam⁽⁹⁴⁾.*

Ikki qofiya rioyat qilibdur, faqirg‘a so‘ngg‘i bayti matla‘din yaxshiroq kelibdurkim:

*Shabe binshinu chandone sharobi behisobam deh
Ki, natvonamki to ro‘zi hisob az joy barxezam⁽⁹⁵⁾.*

Hiriyda favt bo‘ldi.

Mavlono Mir Arg‘un — xaymado‘zluq san‘atig‘a mansub erdi va qadimiy zurafodin erdi. Soyir nazmlardin muammog‘a ko‘proq moyil erdi. ismig‘a bu muammo aningdurkim:

Hiriyda favt bo‘ldi.

Mavlono Sadr Kotib — oshuftaro‘zgor kishi erdi, ko‘praq avqot atrok xizmatida bo‘lur erdi. Lavandliq muayassar bo‘lsa erdi, na she‘rdin yod qilur erdi, na xatdin. Chog‘ir ani andoq mag‘lub qilib erdikim, ixtiyori hech ishda yo‘q erdi. Bu matla‘ aningdurkim:

*Hargiz dili moro ba g‘ame shod naqardi,
Kushti digaronrovu maro yod nakardi⁽⁹⁶⁾.*

Hiriyda favt bo‘ldi.

Mavlono Ayoziy — g‘arib shakllik kishi erdi. Atvori va so‘zi xoh nazm, xoh nasrda g‘arib erdi. Faqir bir majlisda Puli Molonda ani ko‘rdum, bir anjumanda bir kasidasin o‘quydur

erdi. Har bayt bunyod qilsa, soʻz uslubidin, qofiyasin ayta berur erdim. Bagʻoyat hayrat qildi. Uch yildan soʻng Bogʻi Safedda yana bir majlisda biaynihi ushmundoq voqeʻ boʻldi. Ul yana hayrat bunyod qildi. Burungʻi majlis ahlidin bu majlisda ham necha kishi bor erdi. Andin soʻrdilarkim, hargiz bu navʻ kishi koʻrubmusen, chun koʻzida zaʻf bor erdi, dediki, koʻrmaymen, magar uch yil mundin burunroq Puli Molonda bir yigit koʻrdum, ul ham bu navʻ shuʻbadabozliq qildi. Majlis ahli kulushtilar. Aning oʻzi uchun aytqon mashhur bayti budurur, base xub aytibdur:

*Chodarshabi xud rangi magas rida, Ayoziy
Ne jomavu ne kurtavu ne moʻza namozi⁽⁹⁷⁾.*

Madfani maʼlum ermas.

Mavlono Anisiy — kam bizoat shoir erdi va muttahaam anga erdikim, elning sheʻrini oʻziga bogʻlar. Bu matlaʻni der erdikim, men aytibmen:

*Garchi mejoʻyad dilam doim visoli yorro,
Yor mejoʻyad ba ragʻmi man dili agʻyorro⁽⁹⁸⁾.*

Bu matlaʻ har kishining boʻlsa, mahalli muzoyaqa emas Qabri Hiriydatur.

Mavlono Muhammad Omiliy — zarifvash va noziksheva kishi erdi. Hazrati Mavlono Sharafiddin Ali Yazdiy (quddisa sirruhu) xizmatin koʻp qilib erdi va manzuri nazar boʻlub erdi. Nazmlardin tabʻi muammogʻa muloyim erdi.

Oʻgʻli ham shoirdir, oʻz yerida kelgay. Hamonokim, Mavlononing madfani Nishopurdatur.

Mavlono Burujijiy — Mavlono Saʻdiddin Koshgʻariynig murididur, naqshbandiya silsilasidindur. Qalin muridlari bor erdi. Uzi shahar masjidida jomeida suluk qilur erdi. Base toliblargʻa murshidi muqtado erdi va gohi nazm ham iltifot qilur erdi. Bu matlaʻ aningdurkim;

*Man oshiqi shoʻridavu mastam, chi tavon kard?
Dil dodavu jon dar kafi dastam, chi tavon kard?⁽⁹⁹⁾*

Qabri oʻz piri yonidatur.

Darvesh Nozukiy — Xurosonning odamizodalaridin erdi. Otasi Mashhad hukumatini qilib erdi. Oʻzi sipohiylik tarkin tutub darveshlik vodiysiga tushub kapanakpoʻshluq shaqida Mashhadida goʻsha ixtiyor qildi va maoshi oʻtkunchakim, gadolik qilmagʻay, ilgida nimaginasini bor erdi, zihi sohib davlatikim ul erdi:

*Birovkim chiqti eldin ogah uldur,
Gadoligʻdin kim ogahdur, shah uldur.*

Alqissa bu yaxshi forsiy matla' aningdurkim:

*Manamki, nest maro juz ba jomu boda tafoxur,
Bidor soqii gulchehra, kosahoi purro-pur⁽¹⁰⁰⁾.*

Qabri Mashhaddadur.

Mavlono Qavsariy — Buxorodindur. Qabuliyatlik, xush suhbat, shiringo'y va fasih zabon va donishmand kishi erdi. Bir kun hujrasida o'ziga yarasha tabx qiladur ermish. Mavolidin birov kiribdur qazon ostig'a o'tun qo'yubdur. Mavlono debdurkim: «Tabh ishida madad qilmakim, sharik bo'lursen»⁽¹⁰¹⁾. Bu matla' aningdurkim:

*Dar xayoli pistai xandoni on bodom chashm,
Chashmai xunest chashmi moki, dorad nom chashm⁽¹⁰²⁾.*

Hiriyda favt bo'ldi. Qabri Xiyobon boshidadur.

Sayid Muslimiy — isfaroyinlikdur. Abdolvash yigit erdi. Ammo yaxshi tab'i bor edi. Bu matla' aningdurkim:

*Xoli u naqdi dilam az didai ravshan kashad,
Hamchu duzde k-o' matoi xona az ravzan kashad⁽¹⁰³⁾.*

Qabri Isfaroyindadur.

Mavlono Nizom — tolibi ilm va faqir kishi erdi. Xonaqohi Malikda bo'lur erdi. Mo'ammo fanig'a ko'p mashg'ulluq qilur erdi. ismig'a bu muammo aningdurkim:

Qabri go'yoki Xiyobondadur.

Mavlono Yoriy — vazirzoda erdi, ammo darvesh va ozoda erdi. Faqr va nomurodlig'da ko'ziga za'f toriy bo'ldi, andoqkim nimani ko'rmas bo'ldi va Balxda mutavattin bo'ldi. Xub tab'i bor edi. Bu matla' aningdurkim:

*Qasam nishoni sari mo'y az on dahon nadihad,
Chunon ba tangam az in g'amki, kas nishon nadihad⁽¹⁰⁴⁾.*

Balxda olamdin o'tti. Qabri ham andadur.

Xoja Ahmad Mujallid — Xurosonning sho'x tab'laridin erdi. Ammo bag'oyat xabissheva kishi erdi, Mutaayyin eldin oz qolmish bo'lg'aykim, ul nazm yo muammo bila hajv yo hazl qilmag'ay.

Qabri Hiriydadur.

Mavlono Muhammad Ne'matobodiy — Pahlavon Muhammad⁽¹⁰⁵⁾ (sallamahulloh) xizmatida ul buq'aning imomi erdi. Chun Pahlavon majlisida she'r va muammo ahli doimbor erdilar, ul dag'i muammog'a ishq paydo qildi va Pahlavon ba'zi zurafog'a suporish qildi, oz fursatda yaxshigina o'rganib ayta boshladi. Ammo bot qazo yetib olamdin o'tti, faqir muammog'inalarin jam' qildurdum. Va ismig'a bu muammo aningdurkim:

Gozurgoh go'ristonida madfundur.

Sayid Abdulhaq — astrobodlig'dur, xushtab' yigit erdi, muhovarasi dag'i xub erdi. Xo'chon viloyatining qozisi, eshak rishva berib sadr oni qozi qilg'ong'a bu qit'asi mashhurdurkim:

*Hame gasht dar shahr shaxse zi Xo'jon
Ki, qozi shavad, sadr rozi nameshud,
Bidodash xare rishvavu gasht qozi,
Agar xar namebud, qozi nameshud⁽¹⁰⁶⁾.*

Qabri go'yo Astrobod viloyatidadur.

Mavlono Mir Qarshiy — Samarqandda bo'lur erdi va bozorda sahhoflik do'koni bor erdi, zurafo anda jam' bo'lurlar erdi va Mavlono o'zin ul xaylg'a ustod tutar erdi. Shikoyat bobida bu matla' aningdurkim:

*Nest oyini muhabbat kardan az yore gila,
Varna z-on badahd mekardem bis'yore gila⁽¹⁰⁷⁾.*

Ul «Xatoiy» taxallus qilur erdi va Samarqandda—o'q olamdin o'tti, madfani ham anda o'qdur.

Mavlono Javhariy — ham samarqandlig'dur, sobunxona mushrifi erdi, ham sobunxona eshigida ko'chaning o'rtasida o'zi uchun hujrag'ina yasab erdi. Aruz bilur erdi va «Siyar un-nabi»⁽¹⁰⁸⁾ nazm qilib erdi. Bu bayt aningdurkim:

*Falak baski, dar mavkibash toxta,
Ba har moh na'le biyandoxta⁽¹⁰⁹⁾.*

Qabri Samarqanddadur.

Mavlono Xovariy — ham samarqandlig'dur va darzigarlikka mansub erdi. Badihani ravon aytur erdi va tab'i xeyli sho'x erdi. Ul tarje'bandkim, bandi budur, aningdurkim:

*Mezanad gah ba cho'bu goh ba musht,
Bozi-bozi maro bixohad kusht⁽¹¹⁰⁾.*

Bu matla' aningdurkim:

*Man ki umre ba havas payravii did kardam,
Umr biguzashtu nadonamki, chi hosil kardam⁽¹¹¹⁾.*

Qabri ma'lum emas.

Mavlono Halvoiy — ham samarqandlig' dur. Shukufta tab'liq, yaxshi chiroylik yigit erdi. Shabob ayyomida favt bo'ldi. Umri qisqa uchun so'zining shuhrati ham ozdur. Bu matla' aningdurkim:

*Zohido, qiblai mo abro 'i dildor avlo,
Tuvu masjidki, turo ro 'y ba devor avlo⁽¹¹²⁾.*

Qabri o'z mulkidatur.

Mavlono Riyoziy⁽¹¹³⁾ — samarqandlig' dur. Mutakabbir va mu'jib kishi erdi. G'azalni bag'oyat xub aytur erdi. Jome' ul-fazoyil va muqavi yud-daloyil kishi erdi va yetti qalam bilan xatni xub bitar erdi va ham mullo va ham hofizki, qur'oni majidni yetti qiroat bilan bilur va o'qur erdi va ham kotib va ham shoir va ham maoliy erdi. Ulum fanida hech nimarsa ang'a majhul qolmas erdi. Bu ma'nig'a taxallusi dalildurkim, har nimarsakim, xayol qilsa erdi, aytur erdi va der erdi va bog'lar erdi va xub tasnif qilur erdi. Ilmi musiqiy va advor va nujum va istixroji ramal va g'ayri zolika hech nimarsadin benasib emas erdi. Bu g'arro matla' aningdurkim:

*Sitorayest duri go 'shi on hilolabro '
Zi ro 'i husn ba xurshed mezanad pahl⁽¹¹⁴⁾.*

Ikki misra' orasida rabt jihatidin bir «ki» lafzi kerak. Faqir anga dedimki, bu nav' yaxshiroq bo'lg'ayki:

*Zi ro 'i husn duri go 'shi on hilolabro '
Sitorayestki, bo moh mezanad pahl⁽¹¹⁵⁾.*

Insof yuzidin kerakki, musallam tutsa erdi, jadal bunyod qildi, faqir sokit bo'ldum. O'z yoronlari taloshtilar ham qabul qilmadi. Samarqandda favt bo'ldi.

Mavlono Safoiy — andijonlikdur. Soda yigit erdi. Ammo soda yuzluk yigitlar suhbatig'a mash'uf erdi. Tab'idin goh-goh rangingina nimalar bosh urar erdiki, o'z sodalig'i munofisi erdi. Ul jumladin bu bayt aningdurkim:

*Menamoyad gohi javlon na'li shabrangat ba chashm,
Chun mahi nav k-az nazar sozand mardum g'oyibash⁽¹¹⁶⁾.*

Samarqandda favt bo'ldi.

Mavlono Yusuf — «Badiiy» taxallus qilur erdi. Ul ham Andijondindur. Mavlono Safoiy bila bo‘lur erdi. Faqir tahsil uchun Samarqandg‘a borg‘onda, ul Andijondin keldi va anda faqir bila bo‘lur erdi. Sig‘ari sin jihatidin she‘rida xomlik bo‘lsa faqir isloh qilur erdim. Bot buzurgmanish va mutasavvir? yigit bo‘ldi va Xurosong‘a kelib ko‘p salohiyatlar ham kasb qildi. Faqirdin o‘zga kishi aning she‘rida so‘z, ayta olmas erdi. Ujbi jihatidin sho‘xlar ani Yusuf Safoiy derlar erdi. Ul tag‘ayyur jihatidin behol bo‘lur erdi. Ammo yaxshi suhbat bor erdi va ko‘prak sinf she‘rni yaxshi aytur erdi va aruz bilur erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Gar bad-in obu havo ko‘yat buvad manzilga ham,
Ne zuloli Xizr boyad ne dami ruhullaham⁽¹¹⁷⁾.*

«Mir‘ot us-safo»⁽¹¹⁸⁾ qasidasi tatabbuida bu bayti yaxshi voqe’ bo‘lubturkim:

*Duri maqsud jo‘yon majma ul-bahrayn shud sufi
Ki, bahre dar ast az chashmai har chashmi giryonash⁽¹¹⁹⁾.*

Muammo risolasi bitib, anda ko‘p ish qilibtur.

Saraxsda favt bo‘ldi. Mazori hazrat Shayx Luqmon xonaqohidadur.

Mavlono Xokiy — Kusavdindur, Xoja Kusaviy (quddisa sirruhu) xizmatida bo‘lur erdi. Darvesh kishi erdi. She‘r ham aytur erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Niyozmandi tuyem, ey ba noz parvarda,
Turo zamona ajab dilnavoz parvarda⁽¹²⁰⁾.*

Mavlono Lutfiy⁽¹²¹⁾ (**alayhirrahma**) — o‘z zamonining malik ul-kalomi erdi, forsiy va turkiyda naziri yo‘q erdi, ammo turkiyda, shuhrati ko‘prak erdi va turkcha devoni ham mashhurdur va mutaazzir ul javob matla’lari bor, ul jumladin biri budurkim:

*Nozukluk ichra belicha yo‘q tori gisuyi,
O‘z haddini bilib, belidin o‘ltirur qush’*

Yana biri bukim:

*Sayd etti dilbarim meni oshufta sochdin,
Soldi kamand bo‘ynuma ikki qulochdin.*

Va Mavlononing «Zafarnoma» tarjimasida o‘n ming baytdin ortuqroq masnaviysi bor, bayozg‘a yozmag‘on uchun, shuxrat tutmadi va lekin forsiyda qasidago‘y ustodlardin ko‘pining mushkul she‘rlarig‘a javob aytibdur va yaxshi aytibdur. To‘qson to‘qquz yashadi va oxir umrida radifi «oftob» she‘ri ayttikim, zamon shuarosi barcha tatabbu’ qildilar, hech qaysisi matla’ni oncha ayta olmadilar va ul matla’ budurkim:

*Ey zi zulfi shab misolat soyaparvar oftob,
Shomi zulfatro ba joi moh dar bar oftob⁽¹²²⁾.*

Va o‘tar vaqtida bu g‘azal matlankim, tuganmaydur erdi, vasiyat qildikim, hazrati Maxdumiy Nuran tugatib, o‘z devonlarida bitisunlar va ul matla’ budurkim:

*Gar kori dili oshiq bo kofiri Chin aftad,
Beh z-onki, ba badxo ‘i bemehri chunin aftad⁽¹²³⁾.*

Mavlono yigitligida ulumi zohiriyini takmil qilg‘ondin so‘ngra Mavlono Shihobiddin Xiyoboniy (alayhirrahma) qoshida sufiya tariyqida ham suluk qilg‘ondur. Aziz va mutabarrak kishi erdi.

Bu faqir borasida ko‘p fotihalar o‘qubdur. Umed ulkim, chun darvesh kishi erdi, ba‘zi mustajob bo‘lmish bo‘lg‘ay.

Mavlononing qabri shahr navohisida Dehi Kanordakim, o‘z maskani erdi, andadurur.

Mavlono Yaqiniy⁽¹²⁴⁾ — tundroq mashrabliq kishi erdi. Turkiy va forsiy she‘r aytur erdi. Turkchasin bu matlain ko‘p mubohotlar bila o‘qur erdikim:

*Ohkim jonimg ‘a yettim yori nodon ilgidin,
Dodu faryod ul jafochi ofati jon ilgidin,*

Ammo forsiysidin bu matlai yomon voqe’ bo‘lmaydurkim:

*Subheki, dam ba mehr nazad yak nafas tui,
Naxleki, bor naxo ‘rad az u hech kas tui⁽¹²⁵⁾.*

Oxir damida beadabona so‘zlaridin tavba qilib, ahli saloh tariyqi bila kechti. Umedkim, ma’fu bo‘lmish bo‘lgay. Qabri Darai Dubarodarondadur.

Mavlono Atoiy⁽¹²⁶⁾ — Balxda bo‘lur erdi. Ismoil ota farzandlaridindur, darveshvasht va xushxulq, munbasit kishi erdi. Turkigo‘y erdi. O‘z zamonida she‘ri atrok orasida ko‘p shuhurat tutti. Bu matla’ aningdurkim:

*Ul sanamkim, suv qirog ‘inda paridek o ‘lturur,
G‘oyati nozuklugidin suv bila yutsa bo ‘lur.*

Qofiyasida aybg‘inasi bor. Ammo Mavlono ko‘p turkona aytur erdi. Qofiya ehtiyotig‘a muqayyad emas erdi.

Qabri Balx navohisidadur.

Mavlono Muqimiy — hiriylilik erdi. Darvesh, mashrab kishi erdi. Sufiya istilohotidin ham vuqufi bor erdi, Bu toifa istilohotig'a muvofiq chun turkigo'y erdi, turkcha tarje' aytibdurkim, xili choshnisi bor va aning bandi bu baytdurkim:

*Sensen asli vujudi har mavjud,
Sendin o'zga vujudda ne vujud.*

Qabri Hiriyyadur.

Mavlono Kamoliy — Balxdindur. Ko'hi Sofda bo'lur erdi. Turkigo'ydur. Aning nazmi ham ul navohiyda xaloyiq orasida xoli az shuhurat emas erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Irning qulidur nayshakar, ei jon, beli bog'lik.,
Gul dog'i yuzing bandasidur to'ni yamog'liq.*

Qabri Ko'hi Sofdadur.

Mavlono Latifiy — aning ne yerlik ekani ma'lum bo'lmadi. Ammo mundoq derlarkim, tab'i xili sho'x ekandur. Kichik yoshida favt bo'ldi. So'zi oz qolibtur. Bu matla' aningdurkim:

*Gah oqar, gah tomar labing shakari,
Bizga tegmasmu hech oqar, tomari.*

Agarchi turkonadur, ammo qoyilining sho'x tab'lig'i ma'lum bo'lur. Qabri ma'lum emaskim qaydadur.

Mavlono Sakkokiy⁽¹²⁷⁾ — Movarounnahrdindur: Samarqand ahli anga ko'p mu'taqiddurlar va bag'oyat ta'rifin qilurlar. Ammo faqir Samarqandda erkanda muarriflaridin har necha tafahhus qildimkim, aning natoiji tab'idin biror nima anglayin, ta'rif qilg'onlaricha nima zohir bo'lmadi. Barchadin qolsalar so'zlari budurkim, Mavlono Lutfiyning barcha yaxshi she'rlarn aningdurkim, o'g'urlab o'z otig'a qilibdur. Ul yerlarda bu nav' o'xshashi yo'q, mazasiz mukobaralar gohi voqe' bo'lur. Bori ba'zisi ta'rif qilibkim o'qurlar, bu matla'ni anga isnod qilurkim:

*Ne nozu bu, ne shevadur, ey jodu ko'zluk, sho'hshang,
Kabki dariy tovsuda yo'q albatta bu raftoru rang.*

Qabri ham ul sori — o'qdur.

Mirzo Hoji So'g'diy — ham samarqandlig'dur va ul mulkning odamizodalaridindur. Agarchi ba'zi mahalda g'arib nimalar ta'bidin bosh urar erdi. Bu baytida xili so'z rangi va choshnisi borkim:

O'xshatti qomatingg'a sanavbarni bog'bon,

Bechora bilmas ermish alifdin tayog'ni.

Bug'ina masalni yaxshig'ina bog'lag'on uchun umid ulkim, tangri taolo anga rahmat qilmish bo'lg'ay. Qabri ham o'z mulkidadir.

Nur Saidbek — xorazmliq'dur. Tab'ining ne miqdor quvvat va latofati bor erkanin she'ridin bilsa bo'lur, o'qug'on bilg'ay. Bu matla' aningdurkim:

*Moro dar in diyor tui dilnavozu bas,
Dorem az tu go'shai chashme niyozu bas⁽¹²⁸⁾.*

Qabri Marvda Xoja Hamadoniy⁽¹²⁹⁾ (quddisa sirruhu) javoridadur

Pahlavon Husayn — «Devona» taxallus qilur erdi. Filvoqe' abdolvash va bag'oyat ichguvchi kishi erdi. Ammo nomurodlig'i ham bor erdi. Chun xoli az lutfi tab' emas erdi, nazm ham aytur erdi.

Bu matla' aningdurkim:

*Tubi misoli sarvu shamshod qomati,
Man vasfi qomati tu chi go'yam, qiyomati⁽¹³⁰⁾:*

Qorabog'da maqtul bo'ldi.

Mavloni Sone'iy — Boxarzdindur. Masnaviy ko'proq aytur erdi. Hazrat Maxdumiy Nuran ta'rifida bir masnaviysida bu nav' ikki bayt debdurkim:

*Ba tu har gah u da'vi mekunad,
Chi da'viyest bema'ni mekunad,
To'ro myovai shirinu urost talx,
Chu sebi Samarqandu olui Balx⁽¹³¹⁾.*

Vazir erdi. Zulm va badnafslig'i jihatidin podshoh siyosatig'a giriftor bo'ldi va maqtul bo'ldi. Qabri o'z kentida Zirihdadur.

Xoja Musayyab — andin ajabroq kishi erdi.

Ul dag'i vazorat bexudlig'idin musulmonlarga' ajab zulmlar qilurg'a bel bog'lab erdikim, qazo devonidin bevosita siyosatqa mustavjib bo'lub va el aning sharridin xalos bo'ldilar.

Qabri ham o'z viloyatidadur. Bu matla' aningdurkim:

*Guzasht umru zi g'afat man on chunon mastam
Ki, hech tavba nakardamki, boz nashkastam⁽¹³²⁾.*

Mavlono Bilol — nadim sheva va sho‘ringo‘y kishi erdi. Turkiy va forsiy she‘rni yaxshi aytur erdi. Bu turkiy matla’ aningdurkim:

*Jonu ko ‘nglumni jafo o ‘ti bila kuydurdingiz,
Uylakim kul bo ‘ldumu mendin ko ‘ngul tindurdingiz.*

Hiriyda favt bo‘ldi va qabri Xojai Toq go‘ristonidadur.

Mir Said — el orisida «Kobuliy» laqabi bila mashhurdur. Faqirg‘a tag‘oyi bo‘lur. Yaxshi tab‘i bor erdi. Turkchaga mayli ko‘proq erdi. Bu tuyuq aningdurkim:

*Ey muhiblar, yetsangiz gar yoza siz,
Gul adoqinda xumori yozasiz,
Gar men o ‘lsam, turbatimning toshig ‘a,
«Kushtai bir sho ‘x erur» deb yozasiz.*

Sulton Abu Said Mirzo ilgida Saraxs qo‘rg‘onida shahid bo‘ldi. Qabri shahrdadur.

Muhammad Ali — «G‘aribiy» taxallus qilur erdi. Ul ham faqirg‘a tag‘oyi bo‘lur erdi. Mir Said Kobuliyning inisidur. Xush muhovara, xush xulq va xushtab’ va dardmand yigit erdi. Ko‘proq sozlarni yaxshi chalar erdi. Uni va usuli xub erdi. Musiqiy ilmidin ham xabardor erdi. Xututni xub bitir erdi. Agarchi bu faqirning qavm va xayli Sulton sohibqironing boyri qullari va mavrusiy bandalaridurlar, ammo bu mazkur bo‘lg‘on salohiyatlar jihatidin ul hazratning iltifoti inoyati aning bila o‘zgalardin. Ko‘proq erdi. Bu turkcha matla’ aningdurkim:

*Dardi holimdin agar g ‘ofil, agar ogoh esang,
Hech g ‘amim yo ‘q sen manga gar dilbaru dilxoh esang.*

Bu forsiy matla’ ham aningdurkim:

*Chashmi bemori tu hardam notavonam mekunad,
La‘li jon baxshi tu, jono, qasdi jonam mekunad⁽¹³³⁾.*

Sulton sohibqiron xizmatidin g‘ariblik ixtiyor qilib, Samarqandda qolg‘onda og‘asining qotili shahodat martabasig‘a yetkurdi.

Darveshbek — Mirzo Ali Idigu Temur⁽¹³⁴⁾ o‘g‘lidur. Nasabi xud olam ahlig‘a zohirdur.

Hasabi jonibidin ham nasabcha sharif bor erdi. Hasab va nasab bila orosta yigit erdi va tab‘i dag‘i bag‘oyat xub erdi. Bu matla’ aningdurkim:

*Bubin ba qabri shahidatki, kushtai sitam ast,
K-az otashi dilu az novaki tuash alam ast⁽¹³⁵⁾.*

Abkoi jinsida andoq kishi yo‘q erdi. Hayf va yuz hayfki, Toshkand yurushida zoye’ bo‘lg‘onlar orasida talaf bo‘ldi. Chun fano selobig‘a g‘ariq bo‘ldi, qabri muttaayin ermas.

Mirzobek⁽¹³⁶⁾ — insoniyat va xush axloqliqda Xuroson va Samarqand mulkida yagona erdi. Tab’ va fahm va otaru tutarda bu ikki mulk yigitlari orasida saromadi zamona bu nav’ ta’riflardin mustag‘niy.

Bu matla’ aningdurkim:

*Ko ‘zung ne balo qaro bo ‘lubtur,
Kim jonga qaro balo bo ‘lubtur.*

Zulqofiyatayndur va qofiyalari tardi akskim, javob aytmoq bu faqir qoshida maholatdindur. Agarchi aning tiliga bu nav’ abyot ko‘p o‘tar erdi, ammo hargiz parvo qilib bir yerda bitimas erdi. Bu matlain faqir tugatib aning yodgori devonda bitibmen. Hayf va yuz hayf va darig‘ va yuz ming darig‘kim, hayot chashmasidin serob bo‘lmadi va umri naxli mevasidin bar yemadi.

Mazori Samarqand mahfuzasida Ahmad Hojibek⁽¹³⁷⁾ (sallamahulloh⁽¹³⁸⁾) madrasasida muttaayin madfanlaridadur. Makoni ravzai jinon va ruhig‘a firdavsi a’loda makon bo‘lsun!

Sayid Hasan Ardasher⁽¹³⁹⁾ bu faqirg‘a ota masobasida erdi. Andoqkim, Mirzobek farzand masobasida erdi, ham anga va ham faqirg‘a. Bu faqir turk va sort orasida andin tamomroq kishi ko‘rmaydurmen. Yigitlikda zohir ulumin kasb qilib erdi. Ammo faqir jonibi g‘olib erdi. Tasavvufda tab’y xub erdi. Salotin tarbiyati aning huzurig‘a bo‘ldilar, o‘zin yiroq tortti va lekin Sultoni sohibqiron xulq va lutfi mufrit bilan ish orasig‘a kiyurdi va ulug‘ tarbiyatlar qildi va mayli bittab’ faqr sori g‘olib erdi. Oqibat hamul jonibni ixtiyor qildi va hazrat Mavlono Muhammad Tabodkoni (quddisa sirruhu) xizmatidakim, murshidi zamon erdi va zikri o‘tti, suluk ixtiyor qilib «arbain»lar chiqarib⁽¹⁴⁰⁾, ko‘p maqosidi ma’naviy hosil qildi. Ikkalasi til bila gohi nazm aytur erdi. Rindlig‘i chog‘ida visoqi rind va xarobotiylarning majmai erdi va bu ishni kishi andin yaxshiroq-qilmadi. Ul vaqtda bu qit’ani deb erdikim:

*Chi xush boshad sabuhi bo dilorom,
Labolab az qadah har dam kashidan
Chu g‘uncha har du dar yak pirahan tang,
Baham pechidanu darham kashidan⁽¹⁴¹⁾.*

Ammo taqvo va zuhd chog‘ida turkcha bu bayt ham aningdurkim:

*Ilohiy, nuri irfondin ko ‘ngulga bir safo bergil
Ki, isyon zulmati ichra xarob ahvolu hayrondur.*

Muborak marqadi Miyoni Du jo'yda Gozurgoh yo'lida o'z otasi hazirasi ichida gunbazida erdi. Azizlar hazirasig'a naql qilildi.

Ikkinchi majlisning ixtimomi

Bu latofat oyin aizzag'a va bu balog'attazyin ajillag'akim, tab'lari natijasidin olam ahli xush-hol va zehnlari bodasidin xotirlari sog'ari molomoldur, tengri taolo alarg'a bog'i rizvonni maqom qilsun, ravzai jinonda orom bersun va Sulton sohibqiron ro'zgorig'a ruhlaridin madad va fayzi beaded yetkursun.

*Shohekim, erur sipehr miqdorlig'i,
Tufroq aro xasm boisu xorlig'i,
Topsun bular arvohi madadkorlig'i,
Har ishtaki bo'lsa tengrining yorlig'i.*

UCHINCHI MAJLIS

Alar zikridakim, holo zamon sahoifida moiniy abkori alarning Daqiq tab'lari hullaboflig'idin nazm libosi kiyadur, nazm libosi alarning amiyk zihnlari mo'y shikoflig'idin san'at va salosat naqsh va nigore topadurkim, ba'zining mulozamatig'a musharraf va sarbaland va ba'zining musohabatidin xushnud va bahramanddurbiz

Ul jumladin quyosheki, roi olam oroyi bila bu zamon mubohiy va ahli zamong'a sharafi nomutananohiy muyassardur va daryoeki, tab'i gavharzoyi bila bu davron jaybi gavhardin to'la va davron ahli qo'yni va etagi javohirdin mamlu bo'ludur.

Hazrat Mahdumiy Shayxul-islomiy Mavloni Nuriddin Abdurahmon Jomiy (madda zillahu⁽¹⁾) dururkim, to jahon bo'lg'ay alarning yorug' xotirlarining natoyiji, jahon ahlidin kam bo'lmasun va to sipehr evrulgay, alarning ochiq ko'ngullari favoyidi davron xaloyiqidin o'ksulmasun. Chun bu muxtasarda mazkur bo'lg'on jamoatning ra's va raisi ul zoti nafis va bu risolada mastur bo'lg'on guruhning muqtadosi va peshvosi ul gavhari yaktodur, muborak ismlari bu avroqda sabt bo'lurdin guzir va yozilmasa dilpazir ermas erdi, jur'at bo'ldi. Chun alar latoyifi nazmi andin ko'proqdurkim, hojat bo'lg'aykim, ba'zi bitilgay, yo elga ma'lum bo'lsun deb birori sabt etilgaykim, kutublarining otin bitilsa, bu avroqtin oshar va musannafotlari durlari zinkrin qililsa, gardun bahri andin toshar, lojaram chun bu ma'ni bililur va duo bila xatm qililur.

Ruboiy:

*Yo rab, bu maoniy durrining ummoni,
Bu donishu fazl gavharining koni
Kim, aylading oni olam ahli joni,
Olam eliga bu jonni tut arzoniy.*

Turfa budurkim, Xoja Muhammad Tayobodiy⁽²⁾ kim, bir qarn ul hazratning maxsus mulozimi erdi, nazmlaridin bir bayt bilmas va bilsa ham nazm va nasrlaridin bir nukta fahm qilmas va qilsa ham maqsudqa muvofiq demas. Borakalloh, kamoli qobiliyat muncha — o‘q, bo‘lg‘ay! Ul hazrat yillar aning badxo‘ylug‘in ko‘rub singgurubdurlar va o‘zlariga keturmeydurlar va alarning bu holig‘a sodiq kelur ul baytkim:

*Rahravoni borkashro sahl don oshomi qahr,
Dar dahoni noqa xori xushk xurmoi tar ast⁽³⁾.*

Amir Shayxim Suhayliy — Xuroson mulkinging muttaayyin elindindurur. Kichik yoshidin tab‘ osori va zihin namudori andin ko‘p zohir va hamida axloq va pisandida maosh atvoridin bohir erdi, Sulton Abu Said Mirzo xizmatiga tushub maxsus mulozim bo‘ldi va ash‘ori el orasida shuhurat tutti va holo yigirma yildin ortuqroqdurkim, Sulton Sohibqiron mulozimatidadur va rafe‘ munosib va a‘lo marotibg‘a musharrafdur; andoqkim, mulku mol, balki saltanatning barcha maslahat va ahvolig‘a mushorunilayh va mo‘tamaddun-alayh⁽⁴⁾ va amorat zayluchasida sokin va taqarrub masnadida mutamakkindurkim, hech namuloyim amrg‘a mansub va noshoyista aybg‘a mat‘un va ma‘yub emas va bu davlatda andoqki intizomi holi biyik bo‘ldi, nazmi ahvoli dag‘i avj tutti va bu «Iydiya»⁽⁵⁾ qasidasining matlai yaxshi voqe‘ bo‘lubturkim:

*Shukr, ey dilki, digar bor ba sad zebu jamol
Gardani shohidi iyd ast dar og‘ushi hilol⁽⁶⁾.*

Bu g‘azal matlai ham aningdurkim:

*Dil, chu shikasta makush oshiqi xasta holro,
Sangi sitam chi ,mezani murg‘i shikasta bolro⁽⁷⁾.*

Bu matla‘ ham yomon voqe‘ bo‘lmaydur:

*Har zamonam qomatash dar nolai zor ovarad,
Tarsam in naxli balo devonagi bor ovarad⁽⁸⁾.*

Va «Layli va Majnun» masnaviysida, Laylining xastaligi ta‘rifida bu bayt aningdurkim:

*Go‘yi zanaxash zi hol gashta,
Monandai sebi sol gashta⁽⁹⁾.*

Agarchi turkcha she‘rg‘a mashg‘ulluq oz qilur erdi, ammo bu matla‘ aningdurkim:

*Zuhd eli tasbih deb hayron qolur avbosh aro,
Rishtai jismimni ko‘rsa qatra-qatra yosh aro.*

Avvaldin oxirg‘acha faqir bila iltifot va ittihodi ko‘p uchun mundin ortuq ta‘rifin qililsa, o‘zumni ta‘rif qilg‘ondek bo‘lurdin qo‘rqib, ixtisor qilildi. Oqibati xayr bo‘lsun!

Mavlonο Sayfiy⁽¹⁰⁾ — buxoroligʻdur, andin Hiriʻ shahrigʻa keldi va aksari kutubi mutadovilotni koʻrdi va tahsil asnosida nazmgʻa mashgʻul boʻldi. Andoqki sheʻri shuhrat tutti va masal tariyqin bagʻoyat yaxshi aytti. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Dilo, vasfi miyoni nozuki jononi man gufti,
Naku rafti hadise az miyoni joni man gufti*⁽¹¹⁾

Va sanʻat va hirfa ahli uchun ham koʻp latofatlik nazm qilibtur va ul tariyqda muxtareʻdur. Bu bayt ul jumladindururkim:.

*Buti pardozgaram k-u ba kason mesozad,
Hech bo holi mani xasta namepardozad*⁽¹²⁾,

Muammo fanida ham risola bitibturur.

Mavlonο hushyorligʻda base odamivash va hayo va adabligʻ yigitdur. Ammo sarxushluqda oʻzga mohiyat boʻlur erdi, balki rasvo nima boʻlur erdi. Bu uchurda tavgʻa muvaffaq boʻldi. Umed ulkim, istiqomatqa ham muvaffaq boʻlgʻay.

Mavlonο Osafiy⁽¹³⁾ — otasi podshohi zamonning vazorat devonida muhr bosibdur va oʻzining tabʻi taʻrif qilgʻucha bor va hofizasi ham bagʻoyat xubdur. Ammo ne tabʻin ishga buyurur, ne hofizasin. Yatimvashlik va raʻnosifatliq va xudroylik va xudoroylik bila avqotin zoyeʻ qilur. Bu navʻ gʻarib sifoti koʻpdurki, agar desa soʻz uzolur. Mutlaqo pandpazir ermas. Bu jihatdin bagʻoyat parishondur. Yaxshi abyoti bor. Ammo bu matlaʻ mashhurdurkim:

*Narext durdi may muhtasib zi dayr guzasht,
Rasida bud baloye, vale baxayr guzasht*⁽¹⁴⁾.

Bu turkcha matlaʻ ham aningdurkim:

*Yuz balolar koʻrdum, ul oromi jondnn koʻrmadim,
Ikki koʻzumdin yomonlik koʻrdum ondin koʻrmadim.*

Insho ollohkim, tuz yoʻlgʻa kirgay.

Mavlonο Binoiy⁽¹⁵⁾ — avsot un-nosdindur, muvalladi Hiriʻ shahridur. Bagʻoyat qobiliyati bor. Avval tahsilgʻa mashgʻul boʻldi, anda koʻp rushdi bor erdi, bot tark qildi. Xatgʻa ishq paydo qildi. Oz fursatda obodon bitidi. Andin soʻng ilmi musiqiygʻa mayl koʻrguzdi. Advor ilmi bilan bot oʻrganib, xili ishlar tasnif qilib advorda dagʻi risola bitidi. Ammo moʻʻjib va mutasavvirlikʻidin el koʻngligʻa maqbul boʻlmadi. Bu sifati salbi uchun faqr tariyqin ixtiyor qildi va riyozatlar ham tortti, chun piri va murshidi yoʻq erdi, oʻz boshicha qilgʻon uchun hech foyda bermadi. El taʻnu tashniidin Hiriʻyda turolmay Iroqqa bordi. Andin dagʻi ushbu rang ovozarlar yibordi. Ammo chun yigitdurur, qobil va koʻp gurbat va

shikastaliklar tortti, umid ulkim, nafsig‘a ham shikast va tavoze‘ yetmish bo‘lg‘ay. Har taqdir bila bu matla‘ aningdurkim:

*Ba surma harki siyah kard chashmi yori maro,
Basoni surma siyah kard ro ‘zgori maro⁽¹⁶⁾.*

Mavlono Qomiy — Ubadindur. Kichik yoshidin Mavlono Muhammad Badaxshiy⁽¹⁷⁾ ani tarbiyat qildi. Tahsili ul yerga yettikim, Mavlono aning sabaqining uhdasidin chiqolmadi. Ulug‘roq donishmandlarga tarbiyatini ruju‘ qildi. Chun saodatmand yigit erdi, tahsildi sa‘ylar qildi. Holo yaxshi tolibi ilmdur. Voqean adabliq va tavozu‘ va insoniyatlik odmi yigit bo‘lubtur. Mavlonog‘a filhaqiqat farzand uldur. She‘r va muammoni ham yaxshi aytur va ochar. Bu matla‘ aningdurkim:

*Kaseki, u sari dastori sarvi man chinad,
Digar zi bog‘ charo dastai suman chinad⁽¹⁸⁾.*

Umid ulkim bot mutaayyinlardin bo‘lg‘ay.

Mavlono Olim — donishmand kishidur. Dars va ifodag‘a mashg‘ul. She‘rg‘a dag‘i muloyim tab‘i bor. Bir kun bir jamoat el bila devonboshig‘a qaziyai arz qildi va o‘z muddaosi muvofiqi arzadoshti ham, bitib erdi. Devonboshi bu voqeani Xoja Majdiddin Muhammad⁽¹⁹⁾ ki, muboshir erdi, anga havola qildi. Mavlono arzasini xojaga berdi. Ammo Xojagiyning mayli xotiri aning muaddiylari sari erdi, aning kog‘azin o‘qumay chirmadi va g‘animlari tarafin tutti. Mavlono bu baytni munosibi ahvol aytti, budurkim:

*Kori moro Xoja Majdiddin Muhammad hech kard,
Kog‘azi moro naxond on ro ‘zu darham pech kard⁽²⁰⁾.*

Bu bayt shuhrat tutti. Bu matla‘ ham aningdurkim:

*Oyam basar ba rohat payvasta hamchu xoma,
Kardi zi bahram az xat, ey moh, gird noma⁽²¹⁾.*

Mavlono Hasanshoh⁽²²⁾ — Xurosonning qadimiy shuarosidindur. Shohrux Mirzo zamonidin bu farxunda davrong‘acha ko‘prak salotin va akobir va muttaayyin elga ham madhi va ham marsiyasi bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Az labat yak suxan bixoham guft,
Suxane z-on dahan bixoham guft⁽²³⁾.*

Mavlono Muzhir — Mavlono nadimsheva va hazzol tab‘ kishi uchun hazlomez ash‘ori va qit‘alari ko‘pdur va mashhur. Ul jumladin, Mutahhiri Udiy⁽²⁴⁾ uchunkim, eshakini ulug‘roq, jihatidin el muzd berib, tuxum uchun o‘z eshaklariga sekritur ermishlar. Bu qit‘ani debtur:

*Mutahhir hast ismi bemusammo,
Najasro kay mutahhir metavon guft?
Xarash bar xar jahad u zar sitonad,
Bas o 'ro kaydii xar metavon guft⁽²⁵⁾.*

Bu misra' tazmini ham qalamzanlar bobida aningdurkim:

*Ba yak dast shamsheru dasti digar,
Qalamzan nigahdoru shamsherzan⁽²⁶⁾.*

Mavlono Shomiy — Domg'ondindur. Ko'p tahsil qilib, mutadovilotni mukarrar o'tkardi. Ammo mullolig' otig'a kirmadi. Andin so'ng tibbqa mashg'ul bo'ldi. Dag'i ko'proq, mo'tabar kutubni ko'rди. Anda ham atibbo silkiga qo'shilmadi. She'rni yaxshi aytur erdi, ammo imlosi durust emas erdikim, she'rin bitgay. Har taqdir bila bu matla'i yaxshn voqe' bo'lubdurkim:

*Didaro guftamki, dar ro 'yash ba gustoxi mabin,
Guft gustoxi chi boshad ayni mushtoqist in⁽²⁷⁾.*

Mavlono Abdullo — agarchi zohir yuzidin hazrat Maxdumi Nurang'a o'zin qarobat tutar, ammo ma'ni yuzidin bag'oyat yiroqdur. Soyir she'r asnofidin masnaviyg'a ko'proq iltifot qiluri uchun malik ul-kalom Firdavsiy Tusiy⁽²⁸⁾ va hazrat Shayx Nizomiy Ganjaviy va sulton ush-shuaro amir ul-umaro hazrat Xoja Xusrav Dehlaviy «Shohnoma» bilan «Xamsa»ni masnaviylarikim, bo'lg'ay pisand qilmas. Bahs balki hazrat Maxdumi Nuranning masnaviylarig'a borurkim, pisand qilur, yo yo'q. Biz faqirlarkim, bu jamoatning rezachini xoni va xo'shachini xirmoni tutarbiz, balki ul hunar va qobiliyat ham yo'q va mundoq qishi she'ri ne istehqoq bila ta'rif qila olg'aybiz; Har necha dag'i andoq bo'lsa tabarruk haysiyatidin ul nazm qilg'on «Zafarnoma» masnaviysidin bu uch bayt bitildi:

*Bas onki base gavmishoni nar
Ba zanjir bastand bar yakdigar
Ki, dar peshi xandak fasile buvad
Vazu har yake man'i file buvad.
Charo boyad az fil kardan hazar
Ki u chorpoyest chun govu xar⁽²⁹⁾.*

Bu tarixdakim bu risola bitildi «Xamsa»din «Layli va Majnun», «Xusrav va Shirin», «Haft paykar»⁽³⁰⁾ g'a tatabbu' qildi. «Isqandarnoma» muqobalasida «Zafarnoma» nazmiga mashg'ul erdi. She'ri el orasida bag'oyat mashhur va rivoji nomaqdurdur.

Na'tda bu bayt aningdurkim:

Nubuvatro tui on noma dar musht

Ki, az ta'zim dorad muhr bar pusht⁽³¹⁾.

Urush ta'rifida bu bayt ham aningdurkim, el ichida base mashhurdurkim, urush fanida o'qurlar:

*Fitoda dar on pahn dashti durusht
Sari notaroshida chun xorpusht⁽³²⁾.*

Burunlar yigitlik hissiyotidinkim, junundin bir sho'badurur, ba'zi holatida agar biror nima nomuloyimlik bor erdi, ammo holo avqoti mazbut va maqoloti marbut zohir bo'lur va noz o'rniga niyoz va burudat muqobalasida so'z va gudoz jilva qilur, bu davlat anga va har kimga nasib bo'lsa, haq taollo arzoniy tutsun! Omin.

Mavlono Darvesh Mashhadiy⁽³³⁾ — safih va badzabon kishidur. Ba'zi azizlarni, derlarki, yomon xajvlar qilibdur. Andin ajib ermasdur va tab'i yomonluq sori har necha desa yaxshi borur. Bu faqir andin junun va oshuftaliqlar ko'rdum, ammo hajvlarin zohir qilmadi. Soyir nazmlarda bir nav'i tab'i bor. Bu matla' aningdurkim:

*Onki, az abru u did mahi iyd asare,
Xast soleki, az on moh nayomad xabare⁽³⁴⁾.*

Mavlono Xurramiy — Hiriyning odamizodalaridindur. Ammo o'zida odamiylikdin asar, balki bo'ye yo'qtur. Badmizoqliqlari jihatidan Xurosonda turolmadi, Iroqqa bordi, andin Makka va Madina va Bayt ul-muqaddas, ko'prak anbiyo va mashoyix mazorotin yayoq borib, ziyorat qildi, balki ikki qatla anga bu riyozat va mashaqqat, balki bu davlat muyassar bo'ldi. Ammo o'z zoti bedavlatlig'lari jihatidin bu safarlardin kelgandin so'ngra borg'ondin burunroqdin bexabarroq va badfe'lroq keldi va aning maddohlig'ida til ojiz va aql qosirdur. Bovujudi muncha turfaliq she'r ham aytur va anda kishini pisand qilmas. Bu matla' aningdurkim:

*Ovozai ruxi gul to boz bar nayoyad,
Dar bo'ston zi bulbul ovoz bar nayoyad⁽³⁵⁾.*

Sayid Quroza — sherozlikdur. Tahsil qilur suratida g'urbat ixtiyor qilib Xurosong'a keldi. Bag'oyat mahrum va vojib ul-rioya va nomurod ko'rundikim, ham haqir ul-jussa erdi va ham sag'ir us-sin. Aning muhofazati ahvoli qilib, sabaq jihatidan dag'i ba'zi azizlarg'a siporish qilildi. Ulcha maqduri shafqat va muruvvat erdi, aning borasida mar'i tutulur erdi, to ulkim, bir oz fursatkim, o'tti andin g'aroyib ham bosh ura kirishti. Muddate eshitib-eshitmasga solib, ko'rub-ko'rmasga solindi. Oqibat ish bulardin o'tti va ang'a yettikim, Xuroson mulkida turolmadi, Samarqandga bordi. Andoq ma'lum bo'lurkim, Samarqand xamriylari birla ham zadu xo'rd qilib, g'olib bo'lmasa, mag'lub dag'i ermas. Aning ishlari andin mashhurroqdurkim, sharh qilurg'a hojat bo'lg'ay. Bu matla' ul badbaxtqinaningdurkim:

*Digar on fasl shud k-az lola sham'i bazm dargirad,
Guli ra'no sharobi la'lgun darjomi zar girad⁽³⁶⁾.*

Sayid Qutb Lakadang — samarqandlig'dur. Barcha xubluqlarda Sayid Qurozannng adili bo'la olur, balki ortuqroq. Hiriya erdi. Andin fasode vujudqa keldikim, qatl hukmi bo'ldi. Base zahmat tortildi, to bandg'a qaror topti. Banddin qochib, holo Samarqanddakim, majolisda Sayid Quroza bila majlisoroydir va anga mu'tariz va mutaariz. Majlis aholidin izo ko'rmakta mehtar sherik va nazmlardin ul nokasginaning mayli muammog'a ko'proq voqe' bo'lg'on uchun bir muammosin bitildi.

Barcha salohiyatin ushbu muammosidin ihsos qilsa bo'lur.

Mavlono Muqliliy — Turshizdindur. Nadimsheva va hakimvash kishidur, majolisda amsol va nazoyir ko'p kelturur. Darveshlik suratida yurur. Bu matla' aningdurkim:

*Muhtasib meguft day az ro'i hol
Boda arzon shud kujoi zar halol⁽³⁷⁾.*

Muddatedurkim, oyog'ig'a maraze tori bo'lubturkim, lang bo'lubtur va bu jihatdin taraddud oz qilur.

Darvesh Xusomiy — xorazmliq'do'r. Bu matla' aningdurkim:

*Fig'on, ey do'ston k-on la'li shirin az havas moro
Bikushtu hech kas bar sar nayomad juz magas moro⁽³⁸⁾.*

Mavlono Shavqiy — Chechaktudin bo'lur. O'zi maqbul va tab'i muloyim yigitdur. Ammo dimog'ig'a mutolaa jihatidin xiffat yuzlanib, anga monii mutolaa bo'lubtur. Turkin va forsiya tab'i yaxshi tasarruf qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Bo g'ayr didamat ba suxan kusht on maro
Labro chu basti az suxan osud jon maro⁽³⁹⁾.*

Bu turkcha matla' ham aningdurkim:

*Borib ovora ko'nglum zulfing ichra mubtalo qoldi
Tarahhum qilki, mendin bordiyu, emdi sanga qoldi.*

Mavlono Ziyo — tabrizlikdur. Ko'ngulga yaqin shirinadolliq maqbulg'ina kishidur. Haqir ul-jussa uchun ashobqa mujibi bast ham bo'lur. Shahrg'a tahsil uchun keldi. Tahsil asnosida she'rga ham ishtig'ol ko'rguzdi, dag'i yaxshigina she'rlar ham aytti. Bu matla' aningdurkim:

*Ajab nabvad agar parvona imshab tarki jon karda
Ki, binad naxli umri sham' bunyodi xazon karda⁽⁴⁰⁾.*

Bu matla' ham xub zoqe' bo'lubtur.

*Xush on soatki, oyad turki man shamsheri kin bo u,
Raqibon jumla bigurezandu man monam hamin bo u⁽⁴¹⁾.*

Mavlono Xalaf — tabrizlikdur. Alanjaqning shayxzodalaridindur. Xulqda xub, natoyiji tab'da el ko'ngliga marg'ub yigitdur. Tahsilg'a Hiri shahrig'a keldi. Holo sulton zodai zamon hazratida mulozim va musohibdur va tab'i ham asru xub voqe' bo'lubtur.

Mavlono Mahviy — Xurosonning odamizodalaridindur. Yaxshi tab'i bor. Ba'zi mahalda tahsilg'a mashg'ul bo'lur. Yana yigitlik havo va havasi ani parishon tutar va musohiblar parishonlig'i ani somon qilur. Tab'ida xilig'ina choshni bor. Bu matla' aningdurkim:

*Dudeki, az dili man dar shomi g'am baroyad.
Bar yodi turrai u pur pechu ham baroyad⁽⁴²⁾.*

Mavlono Nargis — hiriydindur. Mazkur bo'lg'on taxallus bila nazm aytur erdi. Ani «Ohiy»⁽⁴³⁾ g'a tabdil qildi. Sababin so'rudli, ersa obodong'ina javob aytmadi. Qaydakim, juzviy rangin so'z yo ma'niyi nozuk ko'rsa, tasarruf qilurg'a odat qilibdur. Insho-olloh, andoqkim taxallusig'a tag'yir berdi bu odatiga ham tag'yir bergay. Bu matla' aningdurkim:

*Ba yodi safhai ruxsori u k-az mah fuzun omad,
Kushodam foli mushaf «surai Yusuf» barun omad⁽⁴⁴⁾.*

Mavlono Solimiy — Iroq mulkining odamzodalaridindur. Xo'rosonda fazliyotdin ko'p nima kasb qildi. Avval tahsilg'a mashg'ul bo'ldi. Andin so'ngra she'r va muammo va xatqa ko'shish qildi. Yana sozlardin ud va tanbur ham o'rgandi va musiqiyda ham tasniflar bog'ladi. Ham nafsida salomat bor va ham tab'ida istiqomat. Bu matla' aningdurkim:

*Chunonchi ba suvrati on oftob hayronam
Ki, tig' agar zanadam chashmi xud napo'shonam⁽⁴⁵⁾.*

Mavlono Jannatiy — Xuroson mulkidindur. Tab'i yomon emas, ammo aqli ham yo'qtur va tolei ham. Muddate podshoh mulozimi erdi, falokat anga base mustavli bo'ldi, faqir ani yig'ishturdum. Falak bila siteza qilg'onni falak yengar ermish. Hech yerga yetkura olmadim. Holo dag'i ul nav'kim bor erdi, sargardon yurur. Tengri anga rahm qilg'ay. Bu matla' aningdurkim:

*Ba may xo'rdan chu soqiy sog'ari mayro dahan po'shad,
Chi shud k-uro ba sarpo'she savodi chashmi, man po'shad⁽⁴⁶⁾.*

Mavlono Anvari — Balx tarafdindur. Oshufta mizojroq yigitdur. Gohi savdosi andoq gʻolib boʻlurkim, mizoji sihat qonunidin munharif boʻlur, yana koʻp zahmat bila muolajapazir boʻlur. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Ey zi tobi may turo har guna bar ruxsor gul,
Sabzai bogʻi jamolat andaku bisʻyor gul⁽⁴⁷⁾.*

Mavlono Qobiliy — turshizlikdur. Ul sipohiylik suratida erdi va elni hajv qilur erdi. Goʻyo emdi ikkalasidin mutaboid boʻlubtur. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Ajab navbad ba lutfarzonki, binavozi gʻaribonro,
Navozish z-onki, rasmu odati xubest xubonro⁽⁴⁸⁾.*

Ittifoqo bu sheʼri bila oʻzin hajv ham qilibtur. Bovujudkim, hech mazasi yoʻqtur va qofiyasi ham gʻalatdur.

Mavlono Sirriy — Mavlono Ali Shahobning oʻgʻlidurkim, yuqori mazkur boʻldi. Abdolvash yigitdur. Holo Marvda bir langari bor, oʻtar-borur elga xizmat qilur. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Bud dar daʼvi ba abroʻyat mahi nav tezu tund,
Did chun xurshed roʻyat soxt xudro girdu gʻund⁽⁴⁹⁾.*

Mir Hoj — sayid kishidur, tolibi ilmlik ham qilur. Yaxshi tabʼi bor. Hamonoki, iltizom qilibturkim, koʻproq qasidasi manqabat boʻlgʻay. Ahyonan biror gʻazal ham aytur. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Agar dar goʻshai gʻam dur az on siymin badan miram,
Xalal dar kori ishq oyad hamon roʻzeki, mann miram⁽⁵⁰⁾.*

Mavlono Moniy — mashhadligʻdur. Sohibjamol va zarif va raʼno yigitdur. Bovujudi ulkim, atosi benazir kosagardurkim, chinni yasar va inisi andoq naqsh qilurkim, Chin va Xitoda qila olmaslar. Ul bu ikkov hirfasidin or qilib, birin quli, birin chuhurasicha koʻrmas. Chun husni bor, husni xati va husni kalomi dagʻi bor, har ne qilsa anga tegar. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Chu dar sahroi gʻam devonason bo xud fitad changam,
Gahe dar changam aftad sangu gah sang aftad az changam⁽⁵¹⁾.*

Mavlono Soyiliy — Joʻyanning Xovarshosidindur. Darveshvasht va kamsuxan kishidur. Baʼzi ashʼori yomon tushmas. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Maro dar dida tang omad fazoi qoʻhu homun ham,
Gʻami Farhod man doram, baloi ishq Majnun ham⁽⁵²⁾.*

Mavlono Salomiy — shahr masjidi jome'ida Muluk gunbazida xodimdur. Bu matla' aningdurkim:

*In bas az ashki jigargun zi g'amash hosili man
Ki, ba har qatra kushoyad girihe az dili man⁽⁵³⁾.*

Mavlono Forig'iy — Xonaqohi Jadidiyda bo'lur. Darveshvash yigitdur. Bu matla' aningdurkim:

*Az bas ki on jafajo' ozor menamoyad,
Andak tarahhumi u bis'yor menamoyad⁽⁵⁴⁾.*

Mavlono Jamshed — emdi paydo bo'lg'on xush tab' yigitlardindur. Obodon kotib ham bor. Soyir she'r asnofidin tab'i muammog'a moyildur.

Mavlono Shihob — emdi paydo bo'lg'on kichiq yoshlik yigitdur. Atosi zikrikim, Mavlono Nizom xonaqohida o'ttikim, muammog'a mashhur erdi. O'zi dag'i muammog'a ko'prak mashg'ul bo'lur.

Mavlono Abdulhaq — dag'i kichik yoshida muammo fanig'a shuru' qildi. Mutasarriif yaxshig'ina tab'i bor.

Mavlono Vidoiy — Balx navohiysidindur va kapanakpo'shluq kisvatida yurur erdi. Omiydur, ammo latif tab'i bor erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Dilo, natvon haryfi ahli taqvi jovidon budan,
Bar durdkashon ham chand ro'ze metavon budan⁽⁵⁵⁾.*

Mavlono Baqoiy — kamongarlikka mashhur va o'zini muammoiqliqqa ham shuhrat berdi. Ammo faqir hargiz andin muammoki, nimaga yaragay, eshitmadim. So'ngra she'r ayta boshladi. Ammo g'arib xayollar qilur, ammo tarkibni resh bog'lar. Derlarki, tirandozlik fanida sohib vuqufdur, biz bilmasbiz. Bu matla' aningdurkim:

*Toba zulfi tu sar darovardam,
Sar ba devonagi barovardam⁽⁵⁶⁾.*

Mavlono Mushrifiy — hiriylikdur. Navisandalikdin biror nima vuqufi bor. Go'yo qushxona mushrifi erdikim, taxallusi ham uldur. Gohi ul ishni tark qilur va yana gohi pushaymon bo'lur. Bu matla' aningdurkim:

*Gavhari ashk nisori rahi yore kardam.
Shodam laz oshiqii xeshki, kore kardam⁽⁵⁷⁾.*

Mavlono Asiliy — mashhadlig'dur. Holo ul shahrda mutaayyin xush tab' uldur. Nasxta'liq xatin dag'i yamon bitimas. Bu matla' aningdurkim:

*Chu ba tifiyash bididam binamudam ahli dinro.
Ki, shavad baloi jonho, ba shumo supurdam inro⁽⁵⁸⁾.*

Mavlono Kavsariy — hiriylidur. Kichikdin beri tab'ida nazm aytur qobiliyati bor. Ammo mashg'ulluq qilmas. Xoja Osafiyning musohiblig'i davlatidindurkim, goh-gohi she'r aytur. Bu matla' aningdurkim:

*Muhtasib gar rind boshad dayrro dar vo kunad,
Bahri rindon boda az zeri zamin paydo kunad⁽⁵⁹⁾.*

Mavlono Hiloliy⁽⁶⁰⁾ — turk elidindur. Hofizasi yaxshidur, tab'i dag'i hofizasicha bor. Sabaq o'qumoq taklifi qilibdur, umid ulkim, tavfiq topgay. Bu matla' aningdurkim:

*Chunon az po fikand imro 'zam on raftoru qomat ham
Ki, fardo bar naxezam, balki fardo qiyomat ham⁽⁶¹⁾.*

Mavlono Qabuliy — Qunduzdin Xurosong'a kelganda boisi tahsilni zohir qildi. Chun dumog'ida biror nima parishonlig' bor va tavrida lavandlig', ul muddaosi yaxshi muyassar bo'lmas. Bu matla' aningdur o'z hasbi holi voqe' bo'lubtur ham desa bo'lurkim:

*Xona, ey oqil, chi kor oyad mani devonaro,
Chun namedonam mani devona rohi xonaro⁽⁶²⁾.*

Mavlono Abu Tohir — Badaxshon viloyatidindur, ilm tahsili uchun kelibdur, bu faqirning madrasasida sabaq o'qur.

Mavlono Joniy — jurjonlikdur. «Rayhoni» taxallus qilur erdi, viloyati munosabati bila anga «Joniy» taxallus buyuruldi. Xili junun zotida borkim, salohat kasbig'a mone'dur, yo'q ersa, g'arobatjo'y tab'g'inasi bor. Bu matla' aningdurkim:

*To jilva kard xatu labi yor sabzu surx,
Otash alam zad az dili afgor sabzu surx⁽⁶³⁾.*

Mavlono Ofatiy — mashhadlig'dur. Halvogarlikka mansub qilurlar. Faqir ani ko'rmaymen, ammo she'rin eshitibmen. Bu matla' aningdurkim:

*Xudo kunad ba xayoli tu har zamonam shod,
Gar az xayoli tu gardam judo, xudo nakunod⁽⁶⁴⁾.*

Mavlono Zuloliy — hiriylidur. Otasi darvesh kishidur. G'azlfurushluq qilur. Zihni sarchashmasidin nazmi zuloli sofi zohir bo'lur. Bu jihatdin anga «Zulolin» taxallus topildi. Bu matla' aningdurkim:

*Layli uzore merasad doman kashon dar xuni man,
Digar nadonam chun shavad holi dili majnuni man⁽⁶⁵⁾.*

Sayid Naqibiy — ham hiriylikdur. Mir Abduqodir Naqib musohibliq‘i jihatidin bu taxallusni ixtiyor qilibdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Didaam to shuda az mohruxi yor judo,
Dil judo xun shudavu didai xunbor judo⁽⁶⁶⁾.*

Mir Hoshimiy — ko‘ftgarlik⁽⁶⁷⁾ bila mashhurdur va tolibi ilmlig‘i dag‘i bor. Tab‘i ham yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Xusham z-on ro ‘ki, tirash dar dili noshod jo dorad
Ki, xohad yodi man kard az xadangi xud chu yod orad⁶⁷.*

Mavlono Sohib⁽⁶⁸⁾ — kabudjomalig‘dur. Yaxshi tab‘i bor. G‘oyibona shatranjni xub o‘ynar va tab‘ida junun choshnisi bor. Bu matla’ aningdurkim:

*Do ‘ston, to kay ba ko ‘yash man’am az raftan kuned,
Tarkiraftan cho ‘n naxoham kard tarki mani kuned⁽⁷⁰⁾.*

Muammo aytur va yaxshi ochar.

Mavlono Moyiliy — isfaroyinlikdur. Ul dag‘i xoli az junun emas. Ammo tab‘i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Hast dar sina zi paykoni sitamkorai man,
Jon zi dil tangu zi jon in dili ovorai man⁽⁷¹⁾.*

Mavlono Qavsiy — ham isfaroyinlikdur. Xili qobiliyatlig‘ yigitdur. Ammo lavand, balki tananddur. Ul jihatdin hech ishta istiqomati yo‘qtur. Zaxim va kuchlidur. Hech ishkim, anda kuchning daxli bo‘lg‘ay, qila olmas. Sipohiyliqqa havasi bor. Anda g‘am g‘ayri uyat kelturmas. Bu matla’ aningdurkim:

*Chu bar man vaqty jonbozi libosi xeshtan po ‘shad,
Kase xohamki, ro ‘zi marg bar tobuti, man po ‘shad⁽⁷²⁾.*

Mavlono Hajriy — balxlikdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Shuda baxti badi man monei vasli habibi man,
Chi badbaxtamki, ham baxti badi man shud raqibi man⁽⁷³⁾.*

Mavlono Nuriy — ko‘proq avqot Mashhadda bo‘lur. Lavandvash va oshuftasifat kishidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Dilam benavo shud az in ro ‘hazin ast,
Hamesha, bale, benavoi chunin ast⁽⁷⁴⁾.*

Mavlono Doiy — doim Saraxsda hazrat Shayx Luqmon (quddisa sirruhu) mazori boshida boʻlur va goho sotigʻ-savdogʻa ham ishtigʻol koʻrguzur. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Justem on dahonro boloi chohi gʻabgʻab,
Dar xanda guft on mah onchoki nest matlab⁽⁷⁵⁾.*

Mavlono Subhiy — Oʻba navohisida Goʻyon chashmasida boʻlur. Mavlono Muhammad Badaxshiy vositasi bila faqirgʻa oshno boʻldi. Sheʻrida xili choshnisi bor. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Mohi man, imshab ba nuri xesh in koshonaro
Soz ravshan, varna otash mezanam in xonaro⁽⁷⁶⁾.*

Mavlono Majnun⁽⁷⁷⁾ — mashhadlikdur. Shoʻx tabʻi bor, zoti dagʻi maqbul tushubtur. Xushnavis yigitdur, «bozguna» xatini andoq ravon va sof bitirkim, mahalli taajjubdur va koʻrmagan kishi ishona olmas. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Ba vaʻz meravamu zor-zor megirʻyam,
Bad-in bahona zi hijroni yor megirʻyam⁽⁷⁸⁾.*

Mavlono Malik — Boxarz viloyatida Korizdindur. Oʻzin Malik Zavzan avlodidin tutar. Bu jihattin «Malik» taxallus qilur. Oʻttiz yoshqa yaqingʻacha nazm aytmaydur erdi. Ulgʻaygʻonda nazmgʻa mashgʻul boʻldi. Aning bila hazl qiluvchilar. Maliki gov derlar. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Sad issa gar zi Layliyu Majnun rivoyat ast,
Movu hadisi ishq tu, inho hikoyat ast⁽⁷⁹⁾.*

Mavlono Jaloliddin — Mashhaddindur. Ali Zayniddinkim, ul yerda muttaayyin kishi erdi va xonaqohi ham bor erdi, aning avlodidindur. Tabʻining muloyimati muammo fanida taʻrif qilgʻucha bor.

Xoja Muso — oʻzin sheʻrga mansub qilur va el qoshida sheʻrlar oʻqur. Aning ahvolidin sohibi vuquf el qoshida muqarrardurkim, tabʻi nazm emas, yormaq berib, bu toifagʻa oʻz otigʻa sheʻr ayturur va ul navʻ sheʻrlaridin biri bu matlaʻdurkim:

*Jomi sharobro sari rindon hubob shud,
Bisʻyor sarki dar sari jomi sharob shud⁽⁸⁰⁾.*

Mavlono Mashrabiyy — mashhadligʻdur. Xush tabʻ yigitdur. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Turki man har gah ki jo dar xonai zin kardai
Xonai zinro chu suratxonai Chin kardai⁽⁸¹⁾.*

Mavlono Vafoiy — ham mashhadligʻdur. Bu matlaʻ aningdurkim:

*Kosh payvasta buvad oyina peshi nazarash,
To nazar jonibi ag 'yor nayaftad digarash⁽⁸²⁾.*

Mavlono Habib — mashhadlig‘dur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Chi guyam holi dil bo nozanini noz parvardam,
Chu osori muhabbat zohir ast az chehrai zardam⁽⁸³⁾.*

Mavlono Harimiy ham Mashhad xushtab‘laridindur. She‘ri yamon ermas. Bu matla‘ aningdurkim:

*To ba vodii g ‘am az ishq buton dam zadaam,
Dam zi shodi mani g ‘amdida digar kam zadaam⁽⁸⁴⁾.*

Mavlono Qalandar ham Mashhad zurafosidindur. Bu matla‘ aningdurkim:

*On chi hardam dur az on labhoi maygun mekasham,
Kosa-qosa az du chashmi xunfishon xun mekasham⁽⁸⁵⁾.*

Mavlono Qironiy ham mashhadlig‘dur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Garchi Majnun zi g ‘ami ishq dili purxun dosht,
Lek holeki, maro hast kujo Majnun dosht?⁽⁸⁶⁾*

Mavlono Shodiy ham Mashhad xushtab‘laridindur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Xonai dil muhr shud az dog ‘i on qotil maro,
To pas az murdan bimonad mehri o ‘lar dil maro⁽⁸⁷⁾.*

Mavlono Xalil ham mashhadlig‘dur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Zi tig ‘i tu, ey qotili dardmandon,
Chu g ‘unchaast pur xun dili dardmandon⁽⁸⁸⁾.*

Mavlono Haybatiy ham mashhadlig‘dur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Dahoni tangi on xurshidro ‘ xoham naqu binam,
Na binad diyda hech az xiyragi chun ro ‘i u binam⁽⁸⁹⁾.*

Mavlono Fanoiy — ham mashhadlig‘dur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Mani jo ‘lida mo ‘ bo aql az on begonagi doram
Ki, dar ishq pari ro ‘e sari devonagi doram⁽⁹⁰⁾.*

Mavlono Qanbariy — Mashhad shuarosidindur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Nola az bisyorii javr ast har noshodro,
Man az on nolamki bo man kam kunad bedodro⁽⁹¹⁾.*

Sayyid Orif — ham Mashhad ahli tab'dindur. Bu matla' aningdurkim:

*Ey pari ro' gar nishini dar saroi chashmi man,
Dil biyandozad gilem az pardahoi chashmi man⁽⁹²⁾.*

Lutfiyi Soniy — ul dag'i Mashhad shuarosi va zurafosidindur. Bu matla' aningdurkim:

*Shuda chu mehmoni man on sham'y shabafruz imshab,
Kosh to subhi qiyomat nashavad ruz imshab⁽⁹³⁾*

Mavlono Adimiy — Mazid tanburachining o'g'lidur. Yaxshi tab'i bor, mashhadlig'dur. Bu matla' aningdurkim:

*Chun zarraam pareshon doim dar orzuyash,
Jam'iyate nadoram be oftobi ruyash⁽⁹⁴⁾.*

Mavlono Shabobiy — ham Mashhad shuarosidindur. Bu matla' aningdurkim:

*Ey sarvi sixi qomat, ey sho'hi jafopesha.
Shud in tani majruham az tiri g'amat besh⁽⁹⁵⁾.*

Mavlono Darvesh — ham mashhadlig'dur. Bu Darvesh Ravg'angardin boshqadur. Bu matla' aningdurkim:

*Dog'ho bar dasti dil k-az dasti jononi man ast,
Garchi mesuzad maro osoyishi joni man ast⁽⁹⁶⁾.*

Mavlono Ayoniy — ham Mashhad zurafosidindur. Bu matla' aningdurkim:

*Nakard az gir'yai zori man afg'on hechgah yore
Ki, bar afg'oni zori u nakardam gir'yai zori⁽⁹⁷⁾.*

Mavlono G'iyosiddin — ham mashhadlig'dur. Yaxshi tab'y'bor.

Sayyid Abdullatif — ham mashhadlig'dur. O'n to'rt yo o'n besh yoshida bo'lg'ay, muammoni andoq aytur va ocharki mahalli taajjubdur. Ma'lum emaskim, ul yoshda hargiz bu fanda andoq bor ekan bo'lg'an.

Mavlono Mo'hammad — ul ham mashhadlig'dur. Ul dag'i kichik yoshda muammo fanida jalddur.

Mavlono Fahriy — ham mashhadlig'dur.

Mavlono Rukniy — sherozliqdur. Tab'i yamon emas. Bu matla' aningdurkim:

*Gar majoli yak suxan yobam (ki) bar dildori xesh,
Arza doram peshi u sharhi dili afgori xesh⁽⁹⁸⁾.*

Mavlono Nosihiy — xushtab' yigitdur. Bu matla' aningdurkim:

*Kaseki, safhai rui tu dar nazar dorad,
Kay az mutolaa xohadki chashm bardorad⁽⁹⁹⁾.*

Mavlono Toyiriy — astrobodlig'dur. Bu matla' aningdurkim:

*Xusham ba ishq, garam ro 'zu ruzgore nest,
Maro ba neku badi ruzgor kore nest⁽¹⁰⁰⁾.*

Sayid Xaziniy — ham astrobodlig'dur. Bu matla' aningdurkim:

*Vodii hijronki, nest g 'ayr dardu g 'am dar u.
Bo xayoli u farog 'at doram az olam dar u⁽¹⁰¹⁾.*

Mavlono Mahdiy — ham astrobodlig'dur. Bu matla' aningdurkim:

*Soqiy nabuvad beadabiho ajab az mo,
Mo mardumi mastem nayoyad adab az mo⁽¹⁰²⁾.*

Mavlono Toyifiy — ziyoratgohliq bo'lur. Bu matla' aningdurkim:

*Manki, dar xayli sagonash jo muayyan soxtam;
Az g 'ubori ostonash dida ravshan soxtam⁽¹⁰³⁾.*

Mavlono Noyibiy — tayobodlig'dur. Bu matla' aningdurkim:

*Gaheki lola biro 'yad zi xoki ahli nazar,
Zi dog 'i dil buvad on lolavu zi xuni jigar⁽¹⁰⁴⁾.*

Mavlono Sifotiy — emdi paydo bo'lg'onlardindur. Faqir hanuz ani ko'rmaydurmen, ammo she'rin eshitibmen. Bu matla' aningdurkim:

*Baski, dar sar havasi ro 'i tu dorad dida,
Pusht sui manu ro 'sui tu dorad dida⁽¹⁰⁵⁾.*

Mir Lavand — jahongashta kishido'r. Qalandarlik suratida yurur erdi. Xoli az fazlu tab' emas erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Ruxashro moh guftam, shahri az guftori man pur shud,
Zi dandonash suxan guftam, dahoni man pur az dur shud⁽¹⁰⁶⁾.*

Mavlono Aminiy — Muhammad Ali Amin o‘g‘lidurkim, ikkinchi majlisda oti mazkur bo‘ldi. Tab‘i bag‘oyat muloyim yigitdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Yor dar silsilai nozu itobam dorad,
Boz devonagi ishq xarobam dorad⁽¹⁰⁷⁾.*

Mavlono Muhammad Tolib — majnunvash yigitdur, tolibi ilmlig‘i ham bor va shatranjg‘a ajab mash‘ufdur va muammog‘a ham ko‘proq mashg‘ul bo‘lur.

Mavlono Ziyirakiy⁽¹⁰⁸⁾ — shahr ichidagi xush tab‘lardindur, tab‘ida tasarruf nishonasi bor va bu matla’ aningdurkim:

*Dar rohi ishq sangi jafu to‘shai man ast
Dar ko‘xu dasht lola jigar go‘shai man ast⁽¹⁰⁹⁾.*

Mavlono Vahdatiy — bir nav‘i nazmi bor va tab‘i xoli az rangi emas. Bu matla’ aningdurkim:

*Gashtaam behol az on xoleki, dar ro‘xsori ust,
Ofarin bar sonii k-on nuqtai pargori ust⁽¹¹⁰⁾.*

Mavlono Nodiriy — Marvdindur. Yaxshi tab‘i bor. G‘arobat tilamakta xili ko‘shish qilur, ammo ko‘p lavanddur. Muddate faqir bila musohib erdi. O‘zin lavandlig‘din zabt qila olmadi. Yana o‘z ishini keyniga bordi. Bo‘ matla’ aningdurkim:

*Ba sanig narm kun, ey charx, ustuxoni maro,
Mabodo raxna kunad tig‘i dilsitoni maro⁽¹¹¹⁾.*

Mavlono Zamoniyy — Mavlono Muhammad Omiliyning o‘g‘lidurkim, ikkinchi majlisda oti mazkur bo‘ldi, «Vafoiy» taxallus qilur erdi. Faqir iltimosi bila «Zamoniyy»g‘a tag‘yir berdi. Ikki jihatdin; bir jihat bukim, Sulton Badiuzzamon Mirzo⁽¹¹²⁾ mulozimi erdi, «Zamoniyy» — taxallusining munosabati ang‘a ko‘p bor erdi; yana bir jihat bukim, Ahmad Hojibek «Vafoiy» taxallus qilur va she‘ri mashhurdur va devoni ham bor. Munosib ermas erdikim, ulug‘ kishiga bejihat taxallusda sherik bo‘lg‘ay. Bu matla’ yaxshi voqe’ bo‘lubturkim:

*Ba obi dida hargiz kam nashud so‘zi dili zoram,
Magar az xok taskin yobad on otashki, mann doram⁽¹¹³⁾.*

Mavlono Savsaniy — ozodavash kishidur. Ko‘prak avqot mahdi ul‘yo «Gavharshodbegim» madrasasi tegrasida bo‘lur erdi. Ammo emdi shahrda sokindur. Befoida el bila musohibliq qilmas, nevchunkim, bejihat mashaqqatlarni o‘ziga ravo ko‘rmas. Umid bo‘kim bu davlat barchag‘a nasib bo‘lg‘ay. Bu matla’ aningdurkim:

Mujarradonki, zi qaydi zamona ozodand,

Na sayd gashta ba domi kase, na sayyodand⁽¹¹⁴⁾.

Mavlono Halokiy — shahrdindur. Turk eli orosig‘a ko‘p kirmas o‘z nomurodlig‘iga mashg‘uldur va Makka safarini hazrat Maxdumiy Nuran mulozimatida borib keldi. Zihi muvaffaq bandaiki uldur. Gohi nazm aytur. Bu matla’ aningdurkim:

*Be g‘amat dam nametavonam zad,
Dame be g‘am nametavonam zad⁽¹¹⁵⁾*

Bu bayti ham xub voqe’ bo‘lubturkim:

*Dast dar dyl bimondu po dar gil,
Sar ba olam nametavonam zad⁽¹¹⁶⁾.*

Do‘st Muhammad — Murg‘aniy mahallasidindur. Ham she‘rg‘a, ham muammog‘a tab‘i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Balost az tu ba dil har zamon jafoi digar,
Jafoki, bar digare mekuni baloi digar⁽¹¹⁷⁾.*

Hasan Ali — bu Do‘stmuhammadg‘a qarobatdur. Aning dag‘i she‘r va muammoga tab‘i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Mani bedil naxoham soya boshad hamnishin uro,
Biyo, ey shomi hajru, gum kun az ro‘i zamini uro⁽¹¹⁸⁾.*

Mavlono Fathullo — dag‘i emdi arog‘a kirgan navras yigitlardindur. Muammog‘a, tab‘i yaxshi bor.

Mavlono Asiriddin — tolibi ilm yigitdur va muammog‘a dag‘i tab‘i muloyim tushubdur.

Mavlono G‘uboriy — isfaroyinlig‘dur va ko‘proq avqot Astrobod va Isfaroyin sarkori Jo‘yan va Bahrobod va ul navohiyda bo‘lur. Faqirvash kishi ham bor. Bu matla’ aningdurkim:

*Shabki, meraftam ba pahlui sagi on dilafruz,
Xob dar chashmam nameomad zi shodi to ba ruz⁽¹¹⁹⁾.*

Mavlono Riyoziy — Zova muhavvilotidindur. Atvori mutallavvin kishidur. Ul viloyatning qozisi erdi. Ul amrg‘a munofiy ishlar andin sodir bo‘lub, ma‘zul bo‘ldi va qayd va musodaralar tortti va base zahmatlar ko‘rdi, hamul mansab muddaosig‘a ammo muyassar bo‘lmadi. Va‘z aytib minbarda o‘z ash‘orin o‘qub, yig‘lab vajdu hol qilur. Aning ishida bu nav‘-zarofat ko‘pdur. Barchadin g‘aribroq bukim, bu uchurda derlarkim, shogirdlari bila tog‘ gashtiga borib, tosh yumalatib, bir faqirg‘a tegib, o‘lub ermish. Yana dorug‘adin qayon qochib borg‘onin kishi bilmas. U o‘zin zabt qilaolmas. Bu matla’ aningdurkim:

*Malak shusta ba obi Xizr agar domoni man budi,
Hanuzam, dasti dur az domani jononi man budi⁽¹²⁰⁾*

Mavlono Tohiriy — Hiriyl shahridindur. Kichikida kafshdo‘zluqqa mansub erdi. Hamul ayyomda andin nazmlar naql qilurlar erdi. Ulg‘aya ko‘prak bo‘ldi. Tab‘ida sho‘xlik bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Dil ki sad pargola shud az chashmi jodui tuam,
Man ba yak dil ne ba sad dil oshiqi rui tuam⁽¹²¹⁾.*

Mavlono Majnuniy — Balxda bo‘lur, faqir kishidur, kitobatqina qila olurki, vajhi maosh hosil qilg‘ay. Xoja Ukkosha mazorida sokindur. Go‘yo she‘r taxayyuli uchun bo‘lg‘aykim, varaq ul-xayol murtakibidur, andoqki, ham mag‘lub bo‘lg‘on chog‘liqdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Mohi tobonim isitti qildi bag‘rimni kabob,
Oy edi, emdi harorattin bo‘lubtur oftob.*

Mavlono Hamdamiy — mashhadlikdur. Kosagarlik san‘atin bilur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Be ruxat motamu g‘ame doram,
Motamiyu chi motame doram⁽¹²²⁾.*

Mavlono Najmiy — ham mashhadlig‘dur. Jomabofliq hirfasig‘a mansubdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Saram on behki, zi savdoi tu dar po boshad,
Chun nadidam sari onatki, sirrimo boshad⁽¹²³⁾.*

Sayidzodai Munshiy — tab‘ida xeyli diqqat bor. Ammo abluk yo‘sunluq⁽¹²⁴⁾ yigitdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Yor bar holi manu ag‘yor az afg‘oni man girist,
Bar manu bar holi man ham do‘st, ham dushman girist⁽¹²⁵⁾.*

Mavlono Osimiy — hiriylidur. Otasi obodon kishidur. Savdo va tijorat bila maosh o‘tkarur erdi. O‘zi tolibi ilmlig‘ qilur ham nazm aytur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Chun otasham zi hajri tu bar sar zanad alam,
Sozam ravon chu sham‘zi girdobi dida nam⁽¹²⁶⁾.*

Mavlono Faxriddin — faqirning kishi qoromdindur. Muammoni yaxshi ochar va gohi biror muammo ham aytur. Agar bu fanda mudovamat qilsa xeyli yaxshi bo‘lg‘udekdur.

Mavlonο Maqsud — bu Faxriddinning inisidur. Aning ham muloyim tab'i bor. G'azal tavrıda ko'shish ko'prokgina qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Peshi mehri rui u rah basta shud ohi maro,
To az on nabvad g'ubor oyinai mohi maro⁽¹²⁷⁾.*

Mavlonο Sofiy — Ko'hi Sof shayxzodalaridindur. Taxallusi ham anga dalolat qilur. Nazmlarida Hoja Hofiz tatabbu'i qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Soqiyo, sarxushamu bodai sofam dori,
Gar qunam sarxushi on behki, maofam dori⁽¹²⁸⁾.*

Mavlonο Fig'oniy — Mir Said Go'yandadur va mujallidlig' ham bilur va naqshburlig' da hunarmanddur. Ammo ani aksar avqot xushtab'liq illata parishon tutar. Bu matla' aningdurkim:

*Dame visoli tu az umri jovidon xushtar,
Ba yodi vasli tu xush budam in zamon xushtar⁽¹²⁹⁾.*

Mavlonο Bu- Ali — devonavor yurur. Devona bo'lmasa erdi, «Bu-Ali» taxallus qilg'aymu erdi? Bu matla' aningdurkim:

*Xalqe ba rohi ishqı tu osuda meravand
Oshiq manamu digar hama behuda meravand⁽¹³⁰⁾.*

Mavlonο Shayxiy⁽¹³¹⁾ — tabaslikdur. Muddate Iroqqa bordi. Andin kelganda advor va musiqiyg'a ham sohibi vuquf bo'lub keldi. Go'yoki ishlar dag'i tasnif qilibdur. Tabasdag'i avqof va tavliyat va shayxlig'in qabul qilib, Holo ul ishga mashg'uldur. Bu matla' aningdurkim:

*In na dog'est ki bar sinai so'zoni man ast,
Muhri ishq ast ki az mehri tu bar joni mann ast⁽¹³²⁾.*

Mavlonο Hirotiy — ne yerlik ekani taxallusidin zohirdur. Yamon tab'liq kishi emas. Bu matla' aningdurkim:

*Fasli bahoru mavsumi gulho shukuftan ast,
Soqiy, biyor boda chi hojat ba guftan ast⁽¹³³⁾.*

Mavlonο Bihishtiy — Hisor viloyatidindur. Tahsil qilg'ali bu mulkka kelibdur. Tab'i dag'i yaxshidur. Bu matla' aningdurkim:

*Dar kamandi tu na har besaru po aftoda ast,
In baloyestki, dar gardani mo aftoda ast⁽¹³⁴⁾.*

Mavlono Ahliy — Turshiz viloyatidindur. Tab'ida xeyli choshni bor. Bu matla' aningdurkim:

*Dush afg'oni man az chashmi maloyik xob burd,
Xirmani mahrozi tufoni sirishkam ob burd⁽¹³⁵⁾.*

Mavlono Nargisiy⁽¹³⁶⁾ — Marv viloyatidindur. Mazlumvash yigitdur. Bu matla' aningdurkim:

*Onroki dardi ishq'i tu devona soxta,
Majnun sifat bago 'shai vayrona soxta⁽¹³⁷⁾.*

Mavlono Xizriy — go'yoki birovning mamluki erkandur⁽¹³⁸⁾. Xojasi ani, yo ul xojasini ozod qilibtur. Bori xojavor yurur va o'zin ozodavash ko'rguzur. Bu matla' aningdurkim:

*Umri man beruxat, ey zuhrajabin, meguzarad,
Hayf az avqoti sharifamki, chunin meguzarad⁽¹³⁹⁾.*

Mavlono Botiniy — faqir va soda kishidur. Balxda bo'lur. Tavakkul qadami bila Makkaga borib keldi. Dag'i Balxda go'sha ixtiyor qildi. Bu matla' aningdurkim:

*Baski, dori tangdil, ey g'unchai xandon maro
Jon zi dil omad ba tangu dil girift az jon maro⁽¹⁴⁰⁾.*

Mavlono Fazliy — hiriylidur. Kichik erkanida naqqoshliq qilur erdi va nazmg'ina ham aytur erdi. O'zin tamom shoir xayol qilg'ondan so'ngra tamomi naqqoshlikni tark qilib, shoir bo'ldi. Bu matla' aningdurkim:

*Zohid, biyor xirqavu rahni sharob kun,
Asbobi zuhdu xonai taqvi xarob kun⁽¹⁴¹⁾.*

Mavlono Sho'xiy — Shayx Said Lodaning o'g'lidur. Agarchi yaxshig'ina tab' nasibi bo'lubtur, ammo otasi tavidin ham benasib emasdur va bu matla' aningdurkim:

*Nest rah peshi sagoni tu mani ovoraro,
To bad-eshon go'yam ahvoli dili bechoraro⁽¹⁴²⁾.*

Mavlono Zohiriy — darveshvash yigitdur. Bu toifa bila gohi faqir qoshig'a kelur, tab'i xoli az rangi emasdur. Bu matla' aningdurkim:

*Sog'ari bodaki, jon ravshan az on ast maro,
Mavji on sayqali oyinai jon ast maro⁽¹⁴³⁾.*

Mavlono Xulqiy — hiriylidur. Tab'i nazmlarg'a yamon emas. Bu matla' aningdurkim:

Ey sarvinoz, dar dili mo jo namekuni,

Jo mekuni, vale ba dili mo namekuni⁽¹⁴⁴⁾.

Mir Asadulloh — simnonliqdur. O‘z mulkidin ilm talabiga shahrg‘a keldi va faqirning madrasasida sabaq o‘qur erdi. Surat va siyrati yaxshi yigitdur.

Mir Ahadulloh — Balxdindur. Ul dag‘i shahrg‘a tahsil uchun kelibdur. Yaxshi tab‘i bor. Bu matla’ aningdurkim:

*Ey shabi g‘am, dur az on sham‘i jamolam so‘xti,
Solho dar va‘dai ro‘zi visolam so‘xti⁽¹⁴⁵⁾.*

Mavlono Shoh Ali — faqirning madrasasida tahsil qylur va faqirg‘a mutaalliq eldindur.

Mavlono Zeboiy⁽¹⁴⁶⁾ — faqir ani ko‘rmaymen, ammo she‘rin eshitibmen. Bu matla’ aningdurkim:

*Qomatat shevai raftor chu bunyod kunad,
Sarvro bandai xud sozadu ozod kunad⁽¹⁴⁷⁾.*

Mavlono Said — siyoh jarda kishidur. Hamonoki ubudiyatqa mansubdur, o‘z holig‘a munosib bu matla’ aningdurkim:

*G‘ulomi xeshtanam xonad lola ruxsore,
Siyohi ro‘yi man kard oqibat kore⁽¹⁴⁸⁾.*

Mavlono Darvesh Ali — tabobatqa mashg‘uldur va bu fanning hoziq va mohirlari aning tab‘in ta‘rif qiladurlar. Muolijasin ham ko‘rganlar o‘kodurlar. Tab‘i ham yaxshidur. Ammo muammog‘a ko‘prak mashg‘uldur.

Mavlono Qalloshiy⁽¹⁴⁹⁾ — atvori taxallusig‘a munosib kishidir. Go‘yo ushbu munosabatdin bu taxallusni ixtiyor qilibdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Onki, bar xuboni olam podshoh dorad turo,
Hoham az chashmi badi mardum nigoh dorad turo⁽¹⁵⁰⁾.*

Mavlono Gadoiy⁽¹⁵¹⁾ — turkigo‘ydur, balki mashohirdindur. Bobur Mirzo zamonida she‘ri shuhrat tutti, bir nav‘i aytur va uning mashhur matla‘laridin biri budurkim:

*Ohkim, devona ko‘nglum muftalo bo‘ldi yana,
Bu ko‘ngulning ilgidin jong‘a balo bo‘ldi yana.*

Mavlononing yoshi to‘qsondin o‘tubdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Dilbaro, sensiz tiriklik bir baloi jon emish
Kim, aning dardi qoshpda yuz o‘lum hayron emish.*

Mavlono Vohidiy — Mavlono Hoji Muarrifning o‘g‘lidur. Mashhadlig‘dur va anda bo‘lur. Bu matla’ aningdurkim:

*To turo turrai anbar shikane paydo shud,
Dili ovarai moro vatane paydo shud.* ⁽¹⁵²⁾

Zova Qozisi — yaxshi tab‘lik yigitdur. Masnaviylarni rangin aytur. Amir Xusravning ba‘zi masnaviylarig‘a bu yaqinda tatabbu’ qilibdur. G‘arib xayollar qilibdur. Va o‘zga nazmlar ham aytur. Bu matla’ aningdurkim:

*Ki go‘yad bar sariri mulki xubi podshohiro,
Ki bar dar nolai zorest miskin dodxohiro* ⁽¹⁵³⁾.

Mir Husayn — mashhadlig‘dur, yaqinda tahsil uchun shahrg‘a kelibtur va «Ixlosiya» xonaqohida bo‘lur. Tab‘i yaxshidur.

Mavlono Koshiy — ham mashhadlig‘dur. Bu matla’ aningdurkim:

*Ey dil, ba g‘amash kay saru savdoi tu doram,
Parvoi xudam nest chi parvoi tu doram* ⁽¹⁵⁴⁾.

Mavlono Zoyiriy — ham mashhadlig‘dur. Tolibi ilmliqqa mansubdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Maro sarvest dar dil karda jo, dar chashmi ravshan ham,
Chu gul pokiza ro‘ hamchun sabo pokiza doman ham* ⁽¹⁵⁵⁾.

Mavlono Qoneiy — ham bu toifadin. Bu matla’ aningdurkim:

*Ruhi tu qiblai dilhoi beqaroron ast
Nishoni poi tu mehrobi xoksoron ast* ⁽¹⁵⁶⁾.

Mavlono Ziyoiy — Nishopur zurafosidindur. Bu matla’ aningdurkim:

*Ba xuni oshiq imshab tashna binam la‘li serobash,
Madeh may, soqiyo, tarsamki, az masti barad xobash* ⁽¹⁵⁷⁾.

Mavlono Nuriy — dag‘i Nishopur shuarosidindur, g‘ayri ul Nuriyki mashhadlig‘dur. Bu matla’ aningdurkim:

*Xadangatki, shud naxli gulzori dil
Nayovarad bore magar bori dil* ⁽¹⁵⁸⁾.

Mavlono Fayziy — jo‘nobodlig‘dur. Ko‘prak avqot Gozurgohda bo‘lur va tolibi ilmliq qilur. Tab‘i nazmlarda dag‘i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Garchi dashnomam rasad az la'li shakkarbori u,
Hast yak shirine dar talxii guftori u⁽¹⁵⁹⁾.*

Mavlono Ayniy — o‘baliqdur. Hofizdur, kitobat ham qilur va tab’i ham nazmlarda muloyimdir. Bu matla’ aningdurkim:

*Manam dur az mahi ro’i tu har shab to sahar giryon,
Surohivor dil pur xunu bar sar chashmi tar giryon⁽¹⁶⁰⁾.*

Mavlono Mu’iniy — sherozliqdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Az sad suxan ba hiyla yake gush mekuni,
On ham naguftaam kifaromush mekuni⁽¹⁶¹⁾.*

Mavlono Xizriy — ul dag‘i emdi paydo bulg‘on yigitlardindur va sig‘ari sindadur. Umid ulkim, yaxshiroq aytqay. Bu matla’ aningdurkim:

*Zi hajrat dil damodam nolavu ohu fig‘on dorad,
G‘amat gar qasdi dil mekard, aknun qasdi jon dorad⁽¹⁶²⁾.*

Ustod Muxammad Ubahiy — kordgarlik san‘atig‘a mansubdur. Fahmi yomon emas. Bu matla’ aningdurkim:

*Nasimi xuldu umri Xizr mebaxshad agar doni,
Havoi dashti Gozurgoh obi jui Sultoni⁽¹⁶³⁾.*

Mavlono Kavkabiy — munajjim yigitdur va o‘z fanig‘a munosib taxallus ixtiyor qilibdur. Faqir andoq xayol qilurmenkim, oni ko‘rmaymen. Ba’zi yoronlar derlarkim, ko‘rubsey, xotirg‘a kelmadi. Bu matla’ aningdurkim:

*Be ruxash har qatrai xun bar sari mujgon maro,
Mash‘ale boshad furuzon dar shabi hijron maro⁽¹⁶⁴⁾.*

Mavlono Mehnatiy — ul dag‘i emdi paydo bo‘lg‘on shoirlardindur. Faqir ani hanuz ko‘rmaymen. Bu matla’ aningdurkim:

*Sahar chu bo‘i xud on moh dar niqob girift,
Fig‘on zi xalq baromadki, «oftob girift»⁽¹⁶⁵⁾.*

Mavlono Shukriy — masalomez ayturda Mavlono Sayfiy‘a tatabbu’ qilur. Ul uslubda zehni yaxshi borur. Bu matla’ aningdurkim:

*Chu zi xat pursamat az mushki Xo‘tan mego‘i,
Chand bo mo ba sarizulfi suxan mego‘yi⁽¹⁶⁶⁾.*

Mavlono Haqiriy — emdi paydo bo‘lg‘on xush tab‘ yigitlardindur. Ammo tab‘ida xili choshnisi bor. Hiriqliqdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Meravam dar go‘shai mayxona cho xush mekunam,
Jomi may meyobamu onjo furukash mekunam⁽¹⁶⁷⁾.*

Mavlono Asiriy — ham emdi zuhur qilg‘an shuarodindur. Ammo nazmi hanuz shuhrat tutmaydur va she‘rida masal ravishi bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Shudam az yor judovu ba balo uftodam,
Chi balo bud ki az yor judo uftodam⁽¹⁶⁸⁾.*

Mavlono Sa‘d — mutasarrif tab‘liq shoirdur va tab‘ida xeyli xayolangezlik bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Bargi gul nestki uftoda ba tarfi chaman ast,
Punbai dog‘i dili bulbuli xunin kafan ast⁽¹⁶⁹⁾.*

Xoja Kalon Bazzoz — shahr elidindur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Anjum mashumur on chi dar in gunbazi xazrost,
K-az bahri tamoshi ruxat didai havrost⁽¹⁷⁰⁾.*

Xoja Mansur — Jurjon mulkidindur va bitikchi qavmidindur, filvoqe‘ki, ul qavmda andin odamivashroq va insoniyatliqroq kishi yo‘qtur. Tab‘i bag‘oyat yaxshidur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Pardai lola tihi didamu og‘ushta baxun,
Yodam omadki maro rafta dil az parda burun⁽¹⁷¹⁾.*

Sulton Mahmud — Xoja Mansurg‘a qarobat bo‘lur, Hoja Shamsiddin Muhammad bitikchining, o‘g‘lidur. Nujum ilmini istixroj qilg‘ucha bilur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Shud ro‘zgori man siyah az hajri yori man,
Kasro mabod ro‘zi manu ro‘zgori man⁽¹⁷²⁾.*

Mavlono Nizom — astrobodlig‘dur. Qasidani yaxshi aytur va bu «Bahoriya» qasidasi yaxshi voqe‘ bo‘lubturkim:

*Boz gulzori xat az sabzai tar pando kard,
Kori bo‘stoni jahon rangi digar paydo kard⁽¹⁷³⁾.*

Mavlono Yoriy — astrobodlig‘dur. Tab‘ida xili sho‘xluq bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Naxoham peshi mardum dida bar ruxsori yor aftad,
Chu pesh oyad nazar bar ro‘i u beixtiyor uftad⁽¹⁷⁴⁾.*

Mavlono Doiy — ham astrobodlig‘dur. G‘arib xayol topmoq huzurida ko‘p bo‘lur. Bu matla‘ aningdurkim

*On pariroki, zi gulbargi qabo dar bari ust,
Har tarafbandi qabo nestki, bolu pari ust⁽¹⁷⁵⁾.*

Bobo Sho‘rida — qasidaxonliqqa ma‘ruf va mashhurdur. Tab‘ ahlining ko‘pi bila musohib bo‘lubtur va tab‘ida ko‘p choshni zohir bo‘lur. Qariliq bobida aytilg‘an masnaviydin bu bayt aningdurkim:

*Qadam shud chun kamonu umri man shast,
Javoni hamchu tir az shasti man chast⁽¹⁷⁶⁾.*

Mavlono Sufiy — ham astrobodlig‘dur. Yaxshi tab‘i bor va inshosi ham xubdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Nest dar hajri tuam za‘fzi bemorii dil,
Tarsam ozurda shavad tab‘i tu az zorii dil⁽¹⁷⁷⁾.*

Mavlono Hamidgul — Mavlono Abdulvahobning o‘g‘lidurkim, oti yuqori o‘tti, fuzul va devonadur. Lutfi tab‘din xoli emastur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Shab xoki tiyra bistari mo bedilon bas ast,
Chodirshabi kashidai mo osmon bas ast⁽¹⁷⁸⁾.*

Mavlono Bihishtiy — Hamid-gulning inisidur. Ammo ham tab‘da, ham tavrda anga hech nisbat yo‘qtur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Sham‘, imshab tarki da‘vi bo ruxi on moh kun,
Tira kardi majlisi moro, zabon kutoh kun⁽¹⁷⁹⁾.*

Mavlono Fig‘oniy⁽¹⁸⁰⁾ — Xoja Afzalg‘a qarobatdur. Yaxshi tab‘i bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Har ki chun surati Chin didaba ro‘i tu kushod,
Chashmi digar zi tamoshoi tu barham nanihod⁽¹⁸¹⁾.*

Mavlono Sharoriy — astrobodlig‘dur. Go‘yo rangida humrat bor uchun bu taxallusni ixtiyor qilibtur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Nadoram beshtar z-in toqati bemehrii jonon,
Xudoyo, bar man on nomehribonro mehribon gardon⁽¹⁸²⁾.*

Mavlono Fidoiy — ham astrobodlig‘dur va sayidzodadurkim, zohiriy safosi bor. Otasi bila Baytullo safarig‘a borib keldi. Tab‘i dag‘i yaxshidur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Hamesha ro'y ba devor bud Majnunro
Ki, az raqib bipo 'shad sirishki gulgunro⁽¹⁸³⁾.*

Mavlono Mahramiy — Astrobodning mutaayyinlaridindur. Tolibi ilm ham bor va Xoja Mansurning akasidur va faqirvash yigitdur. Bu matla' aningdurkim:

*Mudom voizi mo man'i boda nush kunad,
Chi xush buvadki, dame darkashad xamush kunad⁽¹⁸⁴⁾.*

Mavlono Ayoniy — ham astrobodlig'dur. Xeyli tasarrufluq tab'i bor. Bu matla' aningdurkim:

*Dar sar az loi tahi xum havasi hast maro,
Baxti bad bin ki bad-on ham narasad dastmaro⁽¹⁸⁵⁾.*

Mavlono Volahiy — oliy ostonda mulozimdur. Bu matla' aningdurkim:

*On chashmai hayotki, yoband jon az u,
Juz oby hasratam nabud dar dahon az u⁽¹⁸⁶⁾.*

SayidXanjar — chechaktulo'qdur. Tahsil uchun shahrga keldi, ammo bot tark qilib sipohiylik ixtiyor qildi. Bu matla' aningdurkim:

*Judo zi yor ba juz dardi ishtiyoq nadoram,
Ajal, biyoki, digar toqaty firoq nadoram⁽¹⁸⁷⁾.*

Mavlono Zoriy — emdi paydo bo'lg'on xush tab'lardindur. Bu matla' aningdurkim:

*Chu seli ashk zi chashmi pur ob meoyad.
Du dida bar sari on chun hubob meoyad⁽¹⁸⁸⁾.*

Mavlono Noziriy — yaxshi tab'liq yigitdur. Zehnida tasarruf bor. Bu matla' aningdurkim:

*Meshavad dar qahr agar xudro kusham az bahri u,
Vah, chi qahr ast on ki xudro mekusham az qahri u⁽¹⁸⁹⁾.*

Mavlono Zotiy — yangi xushtab'lardindur. Bu matla' aningdurkim:

*Nay garchi dam zi zamzamai zeru bam zanad,
Dar peshi nolaam natavonadki, dam zanad⁽¹⁹⁰⁾.*

Mavlono Mir Ali — Hazrat Maxdumiy Nuran madrasasida bo'lur va alarg'a mulozim ham bor. Bu matla' aningdurkim:

*Maro besarv qadash boshad, ey dil,
Ba jon har lahza tiri hajr hosil⁽¹⁹¹⁾.*

Paxlavon Kotib — ham ul Hazratning ash'or va musannafotin kitobat qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Iyd astu maro bemahi xud xurrami nest,
Xalqe hama dar shodiyu chun man g'ami nest⁽¹⁹²⁾.*

Uchinchi majlisning xatmi

Bu hazratkim⁽¹⁹³⁾, bu majlis ahlining sadrinishinidurlar sahobi maoniylari gavharrez va bu jamoatkim, ul hazrat xirmanani maoniysining xushachinidurlar, gulshani tab'lari gulafshon va sumanbez, sarxaylg'a vusuli ilohi yetsun va xaylg'a sharafi saodat va mag'firati nomutanohi kasib etsun. Va Sultoni sohibqironkim, ul hazratning nukot va maorifining daqoyiqi alfozini va haqoyiqi maoniysini hech donishvarlardin yaxshiroq bilmadi va hech ahli tab' alarning ushri ashirini fahm qilmadikim, majlisda nazm tariyqida hamroz erdilar va nasr uslubida puktapardoz. Ul hazrat ruhoniyatidin alarg'a fayzi beg'oyat va imdodi benihoyat yetsun va bu faqir hamkim, bu hazratning bandai dargohi va ul hazratnng xoki rohimen mahrum bo'lmusun.

*Chun bor edilar bu hazratu ul hazrat,
Kim, ul hazrat haq sari qildi rihlat.
Bu hazrat ko'p umr ila topsun davlat,
Men bandag'a davlatida kunji uzlat⁽¹⁹⁴⁾.*

TO'RTINCHI MAJLIS

Asr fuzalosi zikridakim, she'rga mashhur va mubohiy emastular, ammo allardin nazm tariyqida ko'p latoyif zohir bo'lur va ko'p zaroyif bosh urar

Ul jumladin:

Pahlavon Muhammad Go'shtigirkim, ko'b fazoyil bila orostadurkim, go'shti fani bavujudi ulkim, aning andoq haq va mulkidurkim, ma'lum emaskim, hargiz bu fanda andoq paydo bo'lmish bo'lg'ay. O'zga fazoyilig'a ko'ra dun martabasidur. Musiqiy va advor ilmida davrining benaziridur. Chun kamoloti «azharu min ash-shams»⁽¹⁾dur, sharh qilmoq ehtiyoj emas, faqir Astroboddin bu ruboiyni Pahlavon xizmatlarig'a bitib erdimkim:

*Dar Ka'bavu dar dayr ba irshodi tuyem,
Dar savmaavu maykada bo yodi tuyem,
Zokir saharu shom ba avrodi tuyem,
Ya'neki, yatimi Ne'matobodi tuyem⁽²⁾.*

Pahlavon bu ruboiyni javob bitib erdikim:

*Ey Mir, tu piru mo ba irshodi tuyem,
Doim ba duoguiyu bo yodi tuyem,*

In shahr ba tu xush astu mo bo tu xushem,

Murdemu xarobi Astrobodi tuyem.

Bu matla' Pahlavonningdurkim, aytqonda Pahlavong'a podshoh ming oltun sila inoyat qildi:

*Guftamash: «Dar olami ishqi tu koram bo g'am ast»,
Guft xandon zeri lab: «G'am nest, kori olam ast»⁽³⁾.*

Holo faqr ahlining peshvosi va tariyq xaylining muqtadosi Pahlavondur, ba'zi el Pahlavonning nasabida ta'n qilurlar, ammo faqirg'a tahqiq bo'ldikim, yolg'on ayturlar.

Mir Sarbarahna — Turkistondindur. Xush tab' va xush mashrab va xush suhbat va shirin kalom kishidur. Atiq ur-rahmon Shayx Luqmon (quddisa sirruhu) mazorida yigirma yilg'a yaqin shayx va mutavalli erdi. Yil bo'ldikim, yuz ming, yuz ellik ming oltung'a yaqin aning avqofidin hosil qilib andoq masrifig'a yetkurdikim, xudo va xalqi xudo qoshida mustahsan tushub hech kishi hech nav' ayb topa olmadi. So'ngra xud sadorat maskanida mutamakkin bo'lub, ulvi himmatdin andoq oliy mansabdin o'z ixtiyori bila iste'fo qildi. G'oyat sho'x tab'lig'idin tirziq aytmoq qoidasin Mir paydo qildi. Bovujudi bu goh-goh Yaxshi tirziklar ham navish qilurlar va yigitlikda Oqil kungurga mutaallaq bo'lub, ofiyat tariyqin tark qilib, ul toifag'a tobe' bo'lub erishib yururda aning pesh saloti g'oyib bo'lg'onda, Mir ma'arakada pesh saloti bo'lub aytqon abyotdin bu ruboiydurkim:

*Ononki, parastandai xurshedu mahand,
Az chashmi tu dar orzui yak nigahand,
Kungur⁽⁵⁾ agar in astki man mebinam,
Xuboni digar pitangi ta'limgahand⁽⁶⁾:*

Mir ul viloyatning vojib ul-ehtirom sodotidindur, agarchi arzol va xubaso musallam tutmaslar va nimagina derlar, ammo ul toyifaning so'ziga e'tibor yo'qtur. Va Mirning mufrit taom yemakka ko'p shaafllari bor. Ul jihatdin ko'proq avqot imtilo⁽⁷⁾ marazig'a giriftordurlar.

Mavlono Burhoniddin — Hiri shahrining buzurgodalaridindur, donishmand va xushtab' va sabukruh kishidur. Bobur Sulton otig'a muammo risolasi bitidi «Javohir ul-asmo»⁽⁸⁾g'a mavsum.
Bu faqirg'a podshoh muhr taklifi qilg'onda, tarixe aytib erdikim, bag'oyat xub voqe' bo'lub erdi. Ammo chun faqirning ta'rifiki, nafs ul-amrda g'ayri voqe'dur lozim kelur erdi, bitilmadi.

«Ki» lafzidin so'nrag'i alfozdin tarix hosil bo'lur. G'aroyib ittifoqotindurkim, Mir Darvesh Alig'a muhr inoyat bo'lg'onda o'zining xotirig'a «Darvesh Ali muhr zad» tarkibi kelib erdi va o'n yil tafovut erdi va rost voqe' erdi. Va Mavlono holo Shohrux Mirzo

madrasasida va ba'zi madorisda darsg'a mashg'uldur va qalin talaba istifoda qilurlar. Ba'zi yoronlar mutoyiba yuzidin Mavlonog'a derlarkim, qadimiy xush tab'lardinsiz va ul iztirob qilur, ammo chorasi yo'qdur.

Mir G'iyosiddin Aziz — Mashhadda Imom Ali Muso ar-Rizo ravzalarida naqib va viloyatning ulug'idur. Ta'riflarida bayon qosirdur. Bu matla' alarning deb shuhrati borkim:

*Bozam az dasti bute domoni ismat chok shud.
Juz xayolash har chi bud az lavhi xotir pok shud⁽¹⁰⁾.*

Mavlono Mas'ud⁽¹¹⁾ — Shirvondindur, o'z mulkidin Hiriyg'a keldi ham ifoda, ham istifodag'a ba jid mashg'ul bo'ldi. Bu asnoda hazrat Maxdumi Nuran mulozamatlarig'a yetib, biror sabaqg'a dag'i musharraf bo'lur erdi. Holo mahdi ulyo «Gavharshodbegim» madrasasida va yana ba'zi madorisda mudarrisdur. Yuz obodon tolibi ilmdin ortuqroq har kun andin naf' olurlar, balki yiroq mamolikdin bu toifa aning darsi ishqig'a g'urbat ixtiyor qilib kelurlar. Yaxshi axloqlik va darveshvash va foniysifat kishidur. Bir kun faqir bila namozi peshin qildi. Namoz tugagandin so'ngra yana ikki rakaat qildi. Faqir aytim ki, «tahvildor hisobin ado qilurda fozil kelturmak xiyonat dalilidur». Bu so'z shuhrat tutti va Mavlono aytur ermishkim, ikki rakaat ortuqsi namoz qildim, yillarkim, aning malomat va g'aromatidin qutula olmon. Bu matla' aningdurkim:

*Biso 'z sinai maston ba riqqati mai nob
Ki, nest so 'zi maro sozkor g'ayri sharob⁽¹²⁾.*

Hofiz Sharbatiy — Xurosonning muttaayinlaridindur. Odamivash, mutavoze' va muaddab kishidur va xushxonliqda faridi zamonadur. Sulton Abu Said Mirzo Iroqda buzulg'onida Makkaga borib mujovir bo'ldi. Andin bu tarixqacha yigirma besh yildurkim, ul davlatqa musharrafdur. Tab'i dag'i xubdur. Bobur Mirzo xiyobonidin may ichib keladurg'onda Mavlonozodai Abhariykim, shahrning muftisi va rindvash kishi erdi Mirzoning yonida sarxush ermish, Mirzo Hofizg'a debdurkim, tushub surohini olib bir bayt o'qub, bir ayoq tut. Hofiz surohini olib Mavlonozodadin ayoq tutib, bu baytni o'qubdurkim:

*Dar davri podshohi atobaxshu jurmpo 'sh.
Hofiz qarobakash shudu mufti piyolano 'sh⁽¹³⁾.*

Bobur Mirzo ko'p tahsin ehson qilibdur. Va Hofizning yaxshi naqshlari ham bor.

Xoja Kamoliddin Udiy — zarif kishi erdi va o'z zamonining xushnavozi erdikim, barcha xaloyiq ani musallam tutar erdilar. Tab'i ham she'rig'a muloyim erdi. Bu matla' aningdurkim:

Namexoham zi dida bar ruxat oyinaye sozam,

Zi mujgon bahri zulmat anbaroso shonaye sozam⁽¹⁴⁾.

Ali Karmol — dag‘i Udiy erdi. Bag‘oyat safih va badzabon kishi erdi. Ammo yaxshi tasniflari bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Kokulatroki, ba girdi sari u jon gardad,
Ba sari xud maguzarashki, pareshon gardad⁽¹⁵⁾.*

Mir Atoullloh⁽¹⁶⁾ — Nishopurdindur. Andin ilm tahsili uchun shahrg‘a keldi. «Kofiya» va «Mutavassit» o‘qur erdi. Donishmand bo‘lg‘uncha bir nav‘ mustahsan maoshqa muvaffaq bo‘ldikim, andin ortuq mumkin ermas. Bovujudi donishmandlik, she‘r va muammo va sanoye‘da dag‘i mahorat paydo qildi va muammog‘a ko‘p mashg‘ul bo‘lur erdi. Holo sabaq kasratidin anga avqoti vafu qilmas, ammo sanoye‘da kitobe tasnif qilibdur. «Badoye‘i Atoiyg‘a» mavsumdur. Emdi bayozg‘a bordi. Ma‘lum emaskim, bu fanda hargiz hech kishi oncha jam‘ va mufidkitob bitimish bo‘lg‘ay. Bovujudi ihtisor maqlubi mustaviy⁽¹⁷⁾ san‘atidakim, andin mushkulroq san‘at bo‘lmas.

Aning tab‘i diqqatig‘a bu bayt dalili basdur. Faqir gustohlik yuzidin Mirg‘a dermenkim, fazoyil va kamolotingizg‘a ko‘ra darveshligingiz ham bo‘lsa erdi, xub erdi. Bilurkim, musallam tutmasa, sobit qilurmen, zaruratdin musallam tutar.

Mir Murtoz — kichik yoshdin berikim, ilm kasbig‘a mashg‘uldur. Anga tegrukim ko‘prak ulumda donishmand bo‘ldi — o‘z mutolaasi. bila bo‘ldi. Kecha tong otquncha va kunduz oqshom bo‘lg‘uncha ishi mutolaa erdi. Bovujudi bu zuhdi dag‘i a‘lo martabada erdi va soyim ud-dahr⁽¹⁸⁾ erdi. Bu riyozatlar jihatidin mavoli anga Mir Murtoz ot qo‘ydilar va holo bu laqab bila mash-hurdur. Chun bahsda lajoji ko‘p erdi aning bila har kim masala bahs qilsa erdi, mulzam bo‘lmag‘uncha qutulmas erdi, balki mulzam bo‘lsa ham. Shahr zarif va sho‘xlari «Vali shaloin»⁽¹⁹⁾ ham derlar. Holo vuzu va namozida mubolag‘a jihatidnn anga vasvos paydo bo‘lubdur, va shatranjg‘a andoq mag‘lubdurkim, bir harif ilgiga tushsa, xalos bo‘la olmas. Bu jihatdin hariflar andin qocharlar. Mashhurdurkim, agar ikki harif ilgiga tushsa, biri bila o‘ynab, yana birining etagin berk tutib o‘ltururkim, biri qochsa, bori biri ilgida bo‘lg‘an. Ba har taqdir andoq benazir kishi oz bo‘lg‘ay. Bu matla‘ aningdurkim:

*To nayoyad sui dil g‘ayri xayoli dilsiton,
Bar sari rah mardumoni chashm gashta didabon⁽²⁰⁾.*

Mavlono Husayn Voiz⁽²¹⁾ — «Koshifiy» taxallus qilur, Sabzavorliqdur. Yigirmi yilg‘a yaqin borkim, shahrdadur va Mavlono zufo‘nun va rangin va purkor voqe‘ bo‘lubtur. Oz fan bo‘lg‘aykim, dahli bo‘lmag‘ay. Xususan va‘z, insho va nujumki, aning haq-qidur va har qaysida mutaayyin va mashhur ishlari bor va musannafotidin biri «Javohir uttafsir⁽²²⁾» durkim, «albaqara» surasin bir mujallad bitibdurkim, munsifi qat‘ bila yuz juz bo‘lg‘ay. Bovujudi barcha xiraliq va donoliq shahr sho‘xlaridin biri Xoja Hofizning bu matla‘in bitib, minbarining ustig‘a qo‘yg‘ondur, budurkim:

*Voizon k-in jilva bar mehrobu minbar mekunand,
Chun ba xilvat meravand on kori digar mekunand⁽²³⁾.*

Olib o‘qug‘ach ko‘p mutag‘ayyir va muztarib bo‘lib, xili xoriji mabhas so‘zlar aytib necha vaqt va‘z aytmadi. Xasmi noma‘lum xud o‘z maqsudin hosil qildi. Ammo Mavlono qilg‘onining xato erkaniga voqif bo‘lg‘ach yana o‘z ishi boshig‘a bordi. Bormasa ikki xato bo‘lur erdi. Bok yo‘qdur, aybsiz tengridur. Bu matla’ aningdurkim:

*Sabz xato, zi mushki tar g‘oliya bar saman mazan,
Sunbuli tobdodaro bar guli nastaran mazan⁽²⁴⁾.*

Mavlono Muin Voiz — Mavlono Hoji Muhammad Farohinning o‘g‘lidurkim, mashohirdindur. Holo o‘zi dag‘i azim voizdur va muridlari ko‘p. Minbar ustida devonavor ilik tashlamog‘i va taxtani tepmagi ko‘pdur va o‘zin «Muni devona» bila ta‘bir qilur va ko‘p baland va past so‘zlar aytur. Chun junung‘a mu‘tarif, har nav’ so‘z aytsa ma‘zurdur, she‘rida vazn, qofiya va radifg‘a muqayyad emas, esa maof bo‘la olur. Bir qatla Hazrat Amir ulmo‘mnin Ali⁽²⁵⁾ning imoni taqlidiy ekandur deganga, ul hazratning ruhidin g‘arib siyosat va shikanjalar ko‘rdi. Hamonoki tavba qildikim, qutuldi. Va og‘asi Mavlono Nizomiddinkim, donishmand va muttaqiy va darvesh ani desa bo‘lurkim, ikki qatla Hiri shahrining qazosin taklif bila anga berdilar. Ikkalasi qatla o‘zin azl qildi. Umid ulkim, bu qatla qabul qilg‘ay va azl qilmag‘ay. Derlarki, aytur ermishkim: «Muini mo qobiliyati bis‘yor dosht, in zinapoyai chubin uro zoye’ soxt»⁽²⁶⁾.

Har taqdir bila shahrda muqarrar voiz Mavlono Muindur. Shaxr masjidi jome‘ida jum‘a kuni iydgohda ikki bayram kuni va‘z ul aytur. Bu matla’ aningdurkim:

*Magar fasli bahor omadki, olam sabzu xurram shud,
Magar vasli nigor omadki, dil bo vasl hamdam shud⁽²⁷⁾.*

Sulton Ibrohim Mushasha’ — Sulton Muhsinningki, Arabistonda podshohdir, aning inisidur. Donishmand va muttaqiy va bag‘oyat ahl kishidur va xattot ham bor va arabiy she‘rni yaxshi aytur va devoni ham bor. Bu bayt aningdurkim:

*Sol-al habl fiymo bayn folibin soyil
Fikam jazz haddalabin mobayn kam habl⁽²⁸⁾.*

Mirxond⁽²⁹⁾ — Sayid Xovandshoh o‘g‘lidurkim, Balx (qubbat ul-islomiy)ning mutaayin donishmandi va buzurgi erdi va o‘zi yigitlikda ulum takmili qildi va holo bovujudi kibari sin va ulvi nasab va kasrati hasabki barcha mujibi ujb anoniyatdurlar, ul miqdor betaayyun va foniy mashrab va xush axloq kishidurkim, andin o‘tmas. Insho va tarix fanida benazirdur. Bu faqir iltimos bila avvali ofarinishdin bu kungacha tarixi jome‘i biturkim, nisfig‘a yetibdur. Inshoolloh, tugaturiga muvaffaq bo‘lg‘aykim, tavorix arosida andin mufidroq tarix bo‘lmag‘usidur. Vus‘ati mashrab bila adami taayyun jihatidan gohi biror ayoq icharda daf‘i malolat yo kasrati nishot uchun, nard o‘ynarg‘a ham tanazzul

qilurlar. Va mashliq va mabhtluq olamin ham ko‘p ta‘rif qilurlar. Amir Xusravnng «Dar‘yoi abrori» tatabbuida bu bayti xub voqea bo‘lubturkim:

*Harki dast az obi hayvon shust, Xizri vaqt o‘st,
V-on ki az zulmoti nafs omad burun Iskandar ast⁽³⁰⁾.*

Mavlono Xondamir⁽³¹⁾ — Mirxondning farzandidur va salohnyatlik yigitdur. Tarix fanida mahorati bor.

Mavlono Hamididdin⁽³²⁾ — Hazrat Mavlono Muhammad Tabodkoniy (quddisa sirruhu)ning xalafidur. Insoniyati zotiy va darvishvashligi jibilliy voqe‘ bo‘lubtur. Adab va tavozey va ta‘zim va hayosi mufrit va asru behad tushubtur. Buzurgvor atosining xonaqohida darveshlar burung‘i dastur bila borcha aning tegrasida mujtame‘durlar. Xilvat va uzlat va samo va safu mavjud. Mavlono hanuz zohir ulumi takmilidin forig‘ bo‘lmaydur. Agarchi ehtiyohi dag‘i yo‘qtur, ammo vajhi akmal bila tilarki, takmil qilg‘ay. Tab‘i bag‘oyat xub voqe‘ bo‘lubtur va botinining g‘oyat soflig‘idin necha yildirkim, Mavlono Muhammad Arab firibin yeb, ani darveshlik tariyqida rosih, balki musulmon balki muxlis xayol qilur. Ammo bo‘la olurkim, o‘z holining satr va kitmoni uchun malomat tariyqida bu ish ixtiyor qilmish bo‘lg‘ay. Bu matla‘ aningdurkim:

*Gahe zi xasta dilon yod metavon kardan,
Dile, zi bahri xudo, shod metavon kardan⁽³³⁾.*

Mir Kamoliddin Husayn — Mir Rafeiddin Husaynga xoharzoda bo‘lur. Xurosonda ulum tahsili qildi va Iroqqa tushti. Sulton Ya‘qub yaxshi e‘zoz va ehtirom qilib Biyobongni suyurg‘ol berdikim, yuz ming oltung‘a yaqin har yil tegar erdi. Oncha g‘animatqa himmat etagin silkib, yana Xurosong‘a kelib, darveshlik ixtiyor qildi va hazrat irshod maobiy Nuran xizmatida matbu‘ va maqbuldur va tasavvuf ilmida tab‘i bag‘oyat qobil va alar istilohotidin sohibi vuquf. Hazrat Xoja Abdulloh Ansoriy (quddisa sirruhu)ning «Manozil ussoyirin ig‘a sharh bitibdur va ani muborak manzilda shayx qilg‘onda bunyod qilibdur va kitobning xutbasin bu oyat bilan ibtido qilibdurki: «Rabbi anzilni munzalan muborakan va anta xayr ul-munzilin»⁽³⁵⁾.

Va yana rasoyil ham ilgida borkim, alarg‘a o‘tgan kishi Mirning fazoyil va kamolatin fahm qilg‘ay.

Mir xushshakl va xushtab‘ va xushmuhovara yigitdur. Barcha hunarlar bila orosta va mundin o‘zga aybi yo‘qturkim, darveshvash va sufivash kishidur va o‘zin shayxliq ismig‘a mavsum qilibdur va bo‘la olurkim, bu ham ahvolining satr va kitmoni uchun malomatn ixtiyor qilmish bo‘lg‘ay. Bu matla‘ aningdurkim:

*Az in bog‘i jahonoro chi son oram qadam berun
Ki, boshad ravzai xuldash darun, bog‘i Eram berun⁽³⁶⁾.*

Mir Ixtiyoriddin⁽³⁷⁾ — yaxshi tab'lik, yaxshi tavrlig' yigitdur. Mavlono Nizomiddin qazo masnadida mutammakkin erkanda, mahkamasi va dor ulqazosida sijillot va qaboljot va shar'iyot anga, evrulur erdi. Arabiyat va fiqhi ta'rif qilg'uncha bor, dyorlarki, bir tasnif ilgidadurkim, tugansa ma'lum bo'lurki, ne miqdor salohiyati bor. Oz ishida ayb topsa bo'lur. Ammo habislar der ermishlarkim, dastorin bu nav' donishmandona chirmag'uncha ko'p zahmat ko'rar erkin. El tilidin qutulg'on kishi yo'qtur va «Poi Hisor» havzi tuganganida bu tar'ixni xub aytibdurkim:

*Havzeki, chu xoham az safoyash go'yam,
Sad bor dahan ba obi hayvon sho'yam
Har chandki, hast manbaash chashmai
Xizr, Ta'rixni vay az jo'yam*⁽³⁸⁾.

Mavlono Muhammad Badaxshiy — Qunduzning Ishkamish otlig' kentidindur. Avvali holidanda andin tahsil uchun chiqib Samarqandg'a bordi va bir necha vaqt anda sabaq o'qub Hiriya keldi. Tahsil ishin takmil qilur vaqtda g'oyat xushtab'lig'idin va musohiblar xotiri jihatidan lavandlig'larg'a tushti va rindliq tariyqin ul martabag'a yetkurdikim, mast yo maxmur bosh va oyoq yalang ko'y va ko'cha va bozorda yurur erdi. Hodii tavfiq tavba nasib qilib, ani tuz yo'lg'a keturdi. Holo tab' ahli orasida andin somonliqroq kishi yo'qtur. Podshoh va gadog'a maqbul va muloyimdur. Va muammo fanida risola bitibdurkim, ko'p el orasida mashhur va shoye'dur. Ammo agar muhovirotda gohi so'zga betaamul javob berur, chun g'alat kam tushar, hech tushmas va muammodin boshqa dag'i nazmlari bor. Bu matla' aningdurkim:

*Xayoli qomatash dar didai bexob megardad,
Chu on mohiki, har su dar miyoni ob megardad*⁽³⁹⁾.

Mavlono Hoji Muhammad — Mashhaddindur. Ko'prak avqot bu faqir bila musohibdur va farzand o'rnig'adur, balki andin ham azizroq. Axloqda malakiydur, bashar surati bila kelgan va atvorda farishtadur, inson hay'atida zuhur qilg'ok. Tab'i sofiy va tafakkuri barcha diqqatlarg'a vofiy. Zehni mushkulkusho va taammuli funun ishkolog'a raso. Ba'ze mahal biror nazm dag'i andin bosh urar. Bu matla' aningdurkim:

*Ey baso, tavbai derinaki, chun tavbai man,
Xubro'yon bishikastand ba yak chashm zadan*⁽⁴⁰⁾.

Mir Husayn Muammoiy⁽⁴¹⁾ — Nishopurdindur. Shahrda tahsil qildi. Oncha hamida axloq va pisandida atvori borkim, sharhidin qalam tili va qalamzan iligi ojizdur va valoyat osori holidin paydo va fano namudori zotidin huvaydodur, Mir xizmatlarida bir tifi ta'limin iltimos qilib ermishlar va shogirdi andinkim, tufuliyat muqtazosidur, o'qumoqqa kohilliq qilmish bo'lg'ay. Mir bir azizg'a iltimos qilibdurlarkim, shogirdining atosig'a aytg'aykim, o'g'lig'a, muloyimat bila nasihat qilsun. Ammo andoq qilmag'aykim, tifi bilg'aykim, bu Mir qoshidin ekandurkim, nogoh ko'ngilginasi Mirdin og'rimag'ay.

Mundoq tariyqi ko'pdur va muammo fanining latofat va nozuklugin ul yerga yetkurdikim, andin o'tmak mumkin ermas, va hukm qilsa bo'lurkim, bu yo'lni band qildi.

Hofiz Muhammad Sultonshoh — xushxon hofizdur va xushnavis xattotdur. Bulardin boshqa solik va pokiza ro'zgor kishidur va yaxshi tab'i ham bor. Bu matla' aningdurkim:

*Shakli hilol abro'yat az chashmi tar naraft,
Mohi zi ayni bahr, bale sui bar naraft⁽⁴²⁾.*

Mavlonox Faxriy⁽⁴³⁾ — Hiriy shahrining odamizodalaridindur. Bu matla' aningdurkim:

*Guftiki hargizam ba tu-dil mehribon nabud,
Ey sarvi nozanin, ba tuam in gumon nabud⁽⁴⁴⁾.*

Sayyid Ja'far⁽⁴⁵⁾ — Sayyid Muhammad Nurbaxshning o'g'lidur. Shoh Qosimdinkim, og'asi bo'lgay ko'p yaxshiroqdur. Xurosong'a keldi. Podshoh e'zoz va ikrom qilg'ondin so'ngra, yilda besh ming oltun yormoq va ikkk yuz harvor oshliq vajhi maosh uchun muqarrar qildilar. Bovujudi ulkim, bir quruq boshlig' mujarrad kishi erdi, ozdur deb yomonlab Arabistong'a bordi. Ammo xushtab' va yaxshi yigitdur. Va lekin, atosi mahdiylik da'vo qilg'ondin ne balolarkim, boshig'a keldi va holo qirq yildin ortuqdurkim, o'lubdur. Aqidasi hanuz budurkim, otasi yo Mahdiydur yo mahdiy ekandur. Bu matla' aningdurkim:

*Turki man dast chu bar xanjari bedod burd, ,
Tashnaro obi zuloli Xizr az yod burd⁽⁴⁶⁾.*

Mir Sayyid Husayn Abivardiy⁽⁴⁷⁾ — tahsil uchun viloyatidin shahrg'a keldi. Aning asnosida hazrat Kichik Mirzo mulozamatida Ka'ba safarig'a borib Iroqda ayrilib qoldi. Andin Rum va Misr va Halab balki ul tarafning ko'prak mamolikiga musofirat qilib, olti-etti yil qolib arabiy tilni ravon qilib mutabarruk mazorotg'a yetib, balki Makka va Madinag'a musharraf bo'lib, ko'p azizlar suhbatin topib, Xurosong'a keldi. Borurda aql va tab'i qillatig'a mat'un erdi, kelganda ikkalasin tamom qilib keldikim, hech kishig'a mahalli ta'n va tashne' bo'lmag'ay. Bir bayt moddasida aqli va tab'i ne miqdor ekanin isbot qilibdur. Ul bayt budurkim:

*Ey zi mehri orazat gardun g'ulom,
Yusufero kardaand Ya'qub nom⁽⁴⁸⁾.*

Tab'i natijasi bu bo'ldikim, mundoq bayt aytti va vuquf ahli bu baytning ma'nisi yo'qtur, nomavzundur deganda, emasdur, deb bahs qildi va aql natijasi bukim, Xuroson ahlin tajhil qilib, bu baytin xubluqg'a bitib Iroqg'a Ya'qub Mirzo o'rdusig'a yibordi va Mirning mundoq ishlari loyuaddu va loyuhosudur. Ammo chun qobildur, bok emas. Umid borkim, islohpazir bo'lg'ay!

Sayyid G‘iyosiddin — Mashxadning sodoti, balki nuqabosidindur. Ahl va muloyim kishidur. Mazox va mutoyiba mizojig‘a g‘olibdur. Sho‘xluqdin faylasufvash va ulvi nasabdin tazvir va buzurg manishlikda beixtiyor tushubtur. Chun Sayyidning humoyun basharalarida sufrat g‘olibdur, Sayyid shirg‘a ham derlar. Ba‘zi maymung‘a ham tashbih qilurlar. Faqir xud bu nav‘ gustoxliqlar qila olmasmen, ammo Mirning markabin ul itga o‘xshatibmenkim, anga bir maymunni mindururlar. Agarchi Mirg‘a noxush kelur, ammo hazl bila o‘tkarur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Dame az dasti duni vo narastam,
Biyo, soqiyki, yakdam mayparastam⁽⁴⁹⁾.*

Sayyid Asadulloh — yaxshi tab‘liqdur.

Mavlono Qosim — Mavlono Abdurahim munajjimning nabirasidir. O‘z zamonida nujum ahkomida muqarrar va musallam erdi va o‘zi ham nujum fanini yaxshi bilur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Mo masti mudomem zi mayxona chi pursam,
Az beshu kami sog‘aru paymona chi pursam⁽⁵⁰⁾.*

Mavlono Ali — hamonoki turshizlikdur va tab‘i muammo fanida ko‘p muloyim tushubtur.

Shayxzoda Purniy — Shayx Abusaid Purniyning xalafidur. Ikki pushtidin valoyat anga mavrusiydur. Va o‘z zotida ham qabuliyat ko‘pdur. Oz fursatda xututni andoq bitidikim, ul fan ustodlari o‘ttiz yilda oncha bitimaqdurlar. Holo tahsidg‘a mash-g‘uldur, derlarkim, rushd osori zohirdur⁽⁵¹⁾. Bu ruboiy aningdurkim:

*Chung man ba g‘ami tu dar jahon farde nest,
Dil so‘xtai niyozparvarde nest,
Xoham g‘amu dardi xeshro sharh kunam.
Lekin chi kunamki, hech hamdarde nest⁽⁵²⁾.*

Mavlono Safiy⁽⁵³⁾ — Mavlono Husayn Voizning o‘g‘lidur. Bag‘oyat darveshvash va foniy sifat va dardmand sheva yigitdur. Hiriydin Samarqandg‘a Hazrat Xoja Ubaydulloh Ahror suhbatig‘a musharraf bo‘lur uchun bordi va andoq derlarkim, onda qabul sharafin topib, irshod va talqin saodatig‘a sarafroz bo‘lub, yana Xurosong‘a keldi. Tab‘i xub voqe‘ bo‘lubturkim, bu matla‘ aningdurkim:

*Bo labi la‘lu xatu g‘oliyagun omadai
Ajab orosta az xona burun omadai⁽⁵⁴⁾.*

Mavlono Shihob — Mudavvin laqabi bila mashhurdur va ani «ajoyib ul-maxluqot» desa bo‘lur. Bovujudi ulkim, «Kalomulloh» oyotini bot topar uchun tadvin qilibdurkim, ulamo

va qurro taajjub va hayrat yuzidin tahsin kilurlar. Mundin boshqa ham salohiyatliq kishidur. Bir nav' qadimona she'r ham aytur, ammo yaqindur odamiylik suratidin munxale' bo'lub o'zga jonvor suratig'a masx bo'lg'ay. Andoqkim, insoniyat siyratidin subo' va bahoyim siyratig'a mubaddal bo'lubtur. Ammo bu da'vo isbotig'a bu misra'ki «maqlubi mustaviy» san'atida aytibdur.

Bovujudi bular anga shahr shayx ul-islomidin ajab zulm o'ttikim, hech kishi g'avrig'a yeta olmadi.

Hofiz Jaloliddin Mahmud — «Ixlosiya» xonaqohining shayxidur va «Qudsiya» masjidi jomeining xatib va imomi va yaxshi mehrobxon hofizdur. She'r va muammo aytur va xatni yaxshi bitir. Muncha salohiyatni bot kasb qildi. «Ixlosiya» madrasasig'a kelganda nomavzun ham tashlar edi. Emdi ham yongilib hamul tariyqni masluk tutsa ajab emas, nechunkim, ham shayxdur va ham xatib va ham imom. Bu matla' aningdurkim:

*Masih agar shunavad yak takallum az dahanash,
Digar zi sharm naboshad majoli dam zadanash⁽⁵⁵⁾.*

Mavlonο Pomiy — sabzavorliqdur. Insho bila noma xatin biturga mashhurdur. Ammo inshoda hech munshi oni begonmas, batahsis Mavlonο Abdulvose⁽⁵⁶⁾ va «noma» xatida hech hushnavis oni pisand qilmas, xususan Shayx Abdullo Devona va Xojai Dehdorki⁽⁵⁷⁾, hazrat podshoh majlisida nadimlik yuzidin ko'p elni taqlid va tashbih qilur mustahsan tushar. Mavlononing takallumida bir hol borkim, ani anga tashbih qilibtur, sobun chaynaydur va og'zidin mag'zoba zohir bo'ludur va takallumni ham taqlid qilurda ikkalasin ahli idrok ko'p tahsin qilurlar. Bu matla' aningdurkim:

*Lofad ba xatat nofa zihi besaru poi,
G'ammozi siyah botini mo dar baxatoi⁽⁵⁸⁾.*

Ba ba'zi zurafo derlarkim, Xoja Dehdor uchun bu matla'ni aytibdur, nechunkim xeyli munosabati bor va yiroq ham emaskim, chin aytadur ermish bo'lg'aylar (vallohu a'lam).

Mavlonο Abdulvose' — insho fanida mohir, bag'oyat sabukruh kishidur, ul g'oyatqachakim, xuffat va taxattukga bosh tortar. Zurafo aning bila mutoyiba ko'p qilurlar. Ul shirin iztiroblar qilurki, yana mu'jibi hazl bo'lur. Safohat qilsa ham, eldin qutulmas. Anga bu mansab Xoja Majdiddin Muhammad davlatidin yetishtir. Derlarki, aning uchun besh yuz baytdin ortuq hajvi bor va soyir xalq uchun ming baytdin ortuq. Bu matla' aningdurkim:

*Ey kashida turki chashmat dar qamon payvasta tir,
Mohi nav gasht az kamoni abruvonat go'sha gir⁽⁵⁹⁾.*

Xoja Sulton Muhammad — Shoraxtdindur. Shahrda nash'u-namo topti. Xushsuhbat va xushmuhovara kishidur. Suhbati mujibi bast va takallumi mujibi nishotdur va noma xatin

dag'i shirin bitir va boshining tuki biror nima ozroq uchun burun ko'p mutaraddid va mutag'ayyir bo'lur erdi. Ammo emdi vus'ati Mashrabi ul yorga yetibdurkim, majlisda bosh yalang-o'lturur va bir sari mo'gami yo'qtur. Tab'i yaxshidur. Bu matla' aningdurkim:

*Ba dandon uqdai zulfi turo xohamki bikshoyam,
Az in savdo shudam devonavu zanjir mehoyam⁽⁶⁰⁾.*

Mirak Husayn — aning o'g'lidur va tab'i emdi nazmlarg'a moyil bo'lubtur. Bu matla' aningdurkim:

*Kujo rasad zi tu, ey bevafo, visol maro
Ki, az jununi g'amat nest e'tidol maro⁽⁶¹⁾.*

Mavloni Muhammad Noiniy — ahl kishidur. Tib ilmidin vuqufi bor. Nazmlardin muammo fanida ko'prak shuuri bor. Bu fan ustodlari ittifoq bila muammo ta'rifin mundoq qilibdurlarkim, «mavzun kalomdurkim, ishorat va imo bila andin ot hosil bo'lur» va ul debdurkim, «mavzuni kalom qaydi ta'rifda hojat emas va ishorat bila ham emasdur». Va misol muni debdurkim, birovning oti «Sadr»⁽⁶³⁾dur. Yana birov so'rsakim, oting nedur? Ayt! Ul ilik ko'ksiga qo'ysa, dalolat anga qilurkim, oti Sadr bo'l-g'ay. Va birov bir maxzan bir yerda dafn qildi va ustida bir zange sarnigun osti, daqiqtab' nigun «zang» din «kanz»⁽⁶⁴⁾ vujudin tahqiq qilurkim, hech qaysida ne kalomning daxli bor va ne nazmning». Ammo fan donolari bu taxayyulin bang xayolotig'a haml qildilar.

Mavloni Nur — soda va abdo'lvash kishidur. Bir majlisda anga aytildikim hukamo hissi shommani⁽⁶⁵⁾ dimog'ning to'rida ta'yin qilibdurlar. Bas bu e'tibor bila mashmumotni ikki qosh orasig'a islasa kerakki, isi botroq ma'lum bo'lg'ay. Ul bu so'zni ma'qulsinib, yaxshi islik ash'yoni ikki qosh orasig'a qo'yub, nafasini yuqori tortar erdi. Ammo xoli az tab' emas. Bu matla' aningdurkim:

*Turo nilufari pirohanu man monda hayronash
Ki, sar bar mezanad xurshed har ro'z az girebonash⁽⁶⁶⁾.*

Mavloni Sher Ali — olamning mashohiridindur. O'z zamonida «nashta'liq» xatin andoq bitidikim, hech kishi taqlid qila olmadi, balki mushkilki, hargiz ham taqlid qilsa bo'lg'ay. Tab'i ham tasavvuf va ham muammo va soyir fazliyotda yaxshidur. Holo muddatedurkim, inzivo ixtiyor qilibdur. Va o'z nomurodlig'ig'a mashg'uldur. Va el bila ixtiloti yo'qturkim, tengri bu davlatni har kimga hamki, faqr davlatig'a tolibdur anga arzoniy tutsin.

Mavloni Sulton Ali⁽⁶⁷⁾ — mashhadlig'dur. Bu kun Xurosonda va olamning aksar bilodida «nasx ta'liq» xatida qiblat ul-kuttobdur va kitobat mulkning qalamravi yak qalama anga musallamdur. Oncha hamida axloq va guzida atvor bila orosta va pirostadurkim, sharhidin qalam tili ojiz va husni xulqda naziri yo'qtur va tab'i dag'i xub voqe' bo'lubtur. Bu matla' aningdurkim:

*Gul dar bahor az on ruxi gulgun namunayest.
Chun ashki manki, az dili purxun namunayest⁽⁶⁸⁾.*

Ammo chun Mashhadiydur, ul alfozg'a tamom tag'ayyur bera olmaydur, va lekin ko'p hunar muqobalasida oz ayb tushmas.

Mavlono Sulton Ali- Qoyiniy — darvesh yigitdur va hazrat Maxdumiy Nuran mulozamatlari sharafi anga dast berubdur va alar musannafotidin o'zga nima oz kitobat qilur va necha yil Makkada mujovir erdi va tab'i va salohiyati ko'pdur. Ammo bir kun anga kitobat buyurulub erdi, muzd ta'yin qilurda mubolag'ani ul yerga yetkurdikim, har bir baytim bir tangaga arzir, deb bir ma'nidin yiroq ham emas. Ul so'zlarkim, ul bitir ortuqroqqa ham arzir. Bu matla' aningdurkim:

*Ey ishqat otash dar zada nomusu nangu nomro,
Doda ba bod nesti-yu hastii xosu omro⁽⁶⁹⁾.*

Mavlono Sharifi Bog'i Shahriy — ham kotib yigitdur va yaxshi tab'i bor va nazmlarg'a dag'i ishtig'ol ko'rguzur. Bu matla' aningdurkim:

*Navbahoron garchi gul az sabza berun medamad,
Sabzai xatti tu az gulbargi tar chun medamad⁽⁷⁰⁾.*

Mavlono Shoh Ali — habissheva yigitdur va zihni muammog'a yaxshi borur.

Mavlono Bahlul — tabibsheva, tolibi ilm yigitdur.

Sufiy Piri Sesadsola — Darvesh Husaynning nabirasidur va Mavlono Muhammad Chohuning o'g'lidur. Sufiliqqa tabobatni zam qilibtur. Go'yo maraz riyozatin tortqon soliklarga «Mutu qabla an tamutu»⁽⁷¹⁾ irshodin qilur. Bu ruboiy aningdurkim:

*Manamoy ba g'ayri man rux, ey siym zaqan,
K-az g'oyati g'ayratam ravad jon zi badan,
Xoham ki shavam mardumaki didai xalq,
To rui tu hech kas nabinad juz man⁽⁷²⁾,*

Sufining mizojining tezlik va nozikligi bu g'oyatg'acha derlarkim, bir yigitga taalluq lofi urar ermish, ammo yigiti aning rayi bila bormasa safihona alfoz bila fahsh aytur ermish va tayog'lamoqg'a dag'i ham qilur ermish (Aluhdatu alar-roviy)⁽⁷³⁾.

Mavlono Vasliy — Mavlono Xoja Kalon qozining o'g'lidur. Otasini Hiriya ahli ittifoq bila aql va ra'yg'a musallam tutarlar erdi. O'zi xeyli salohiyatlik yigitdur. Kabir va sag'ir shatranjni xub o'ynar. Yaxshi suhbatliq, xushtab' va salim nafas odamiydurur. Bu matla'ni yaxshi aytibdurkim:

Maro dar dida nur az gardi rohi on sipoh omad,

Bihamdillahki, nuri chashmi man az gardi roh omad⁽⁷⁴⁾.

Mavlono G'iyosiddin — tolibi ilm va xush-tab' yigitdur. Holo tabobatqa mashg'uldur va shuhrati tabobatqa o'zga ishlardin ko'prak emishdur. Balki rasoil tasnif qilibdur va nazmlarda hazrat Shayxning «Maxzan ularor»ig'a tatabbu' qilibdur. Rangin va hamvor aytibdur. Bu matla' aningdurkim:

*Ey sabo, k-on bog 'i orazro tamosho kardai,
Muztarib mebinamat go 'yo gule vo kardai⁽⁷⁵⁾.*

Shayxzodai Ansoriy — Shayx Abdulla Devonaning o'g'lidur. Kichik yoshidin tahsilg'a yaxshi mashg'uldur va muammo fanida ko'p muloyimat andin zohir bo'lur, ham ayturida va ham ocharidakim, ulug'roq elga mahalli taajjubdur.

Andoq zohir bo'lurkim, volidasi ham xush tab'durur va «Bediliy»⁽⁷⁶⁾ taxallus qilur. Go'yo bu matla' aningdurkim:

*Ravam ba bog 'u zi nargisi du dida vom kunam
Ki, to nazorai on sarvi xush xirom kunam⁽⁷⁷⁾.*

Shayx Abdullo — dag'i agarchi majnunshior kishidur, ammo chun salim fitrati bor, goh-goh tiliga nazmlar o'tar. Bu matla' ul jumladindurkim:

*Mani miskin ba sari ko 'i tu harchand davidam,
G 'ayri oheyu sirishke zi dilu dida nadidam⁽⁷⁸⁾.*

Desa bo'lurkim, aning uyida zano-mardi xush tab'durlar.

Xoja Mahmud — sabzavorlikdur. Bobo Ali Xushmardon⁽⁷⁹⁾ ning nabirasi, Xoja Imodiddin Hasan o'g'lidur. Otasining yaxshi-yomonida so'z desa bo'lmaskim, bag'oyat mashhurdur. Ammo jaddi darvesh kishi erdi. xonaqohi va muridlari bor erdi. Uzi salohiyatliq yigitdur. Xututni yaxshi bitir, nazmi ham yaxshi. Bu yaqinda «darjiy»⁽⁸⁰⁾ bitib erdi va olti asl qalamni tartib bila sabt etib erdi va «darj»ning oxirida necha bayt masnaviy ham xatlari ta'rifida nazm qilib erdi va so'ngg'i baytida tarix ham «darj» qilib erdi. Ul budurkim:

*Chun usuli shash qalam kardam raqam,
Gasht tarixash «usuli shash qalam»⁽⁸¹⁾.*

Ustod Qulmuhammad⁽⁸²⁾ — Shibirg'ondindur. Qichik yoshida g'ijjak cholar erdi. Qobiliyat osori ul fanda andin ko'p zohir bo'lur erdi. Tarbiyatig'a mashg'ul bo'luldi. Holo ul fan ustodlari mutaaddid aning musannafotin yod tutub, shogirdligiga mubohiydurlar. Tolibu ilmliqqa dag'i mashg'uldur. Uzga ushoq fazoyili ham bor: ma'rifati taqvimdek, naqqoshliqdek, xatdek. Ammo ud va g'ijjak va qo'buzni asrida oncha kishi chala olmas va. muammo qavoidin ham mazbut bilur.

Mavlono Sharbatiy — ul faqir qoshida ulgʻayibdur. Tarix va inshodin sohibi vuqufdur va sheʼr va muammodin xabardordur va naqqoshliq ham bilur. Bir tasnifi ilkidaborkim, tugansa koʻp favoyid andin elga mutasavvardur. Abnoi jinsida oncha salohiyatliq kishi ozdur. Funun kasbida ul martabada mohirdurkim, kichik yoshida qorilikni ham kasb qilibdur. Bu matlaʼ anyngdurkim:

*Junun omad shior va mehri roʻi on parizodam,
Mani devona z-on roʻ dar zaboni mardum aftodam⁽⁸³⁾.*

Pahlavon Darvesh Muhammad — Pahlavon Muhammad (alayhir-rahma)ning inisidur. Holo-Pahlavon oʻrnida qoyim maqomi uldur. Bu matlaʼ aningdurkim:

*In maqomestki, injo ruxi purgard xush ast,
Dardmandiyu niyozu dili purdard xush ast⁽⁸⁴⁾.*

Inisi Husayniy ham muammo aytur.

Muhammad Ali — ham Pahlavon ushshoqlaridindur.

Pahlavon Sulton Ali Goʻshtigir — ul dagʻi Pahlavon (alayhir-rahma)ning xulafosidindur. Yaxshi tabʼi bor. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Musofirest maro dar safar nameoyad,
Ba manki, bexabaram z-oʻ xabar nameoyad⁽⁸⁵⁾.*

Xoja Abu Said — Mehnadindur. Hazrati Sultoni tariyqat Shayx Abu Said Abulxayr (quddisa-sirruhu) avlodidindur. Xoja Muayyad Devonaning oʻgʻlidur. Nomurod kishidur. Ammo oʻz sheʼrin oʻqurda yigʻlamsinib oʻqur, dagʻi oʻzi mutaassir boʻlub, hardam ulugʻ tinar, to bas qilmagʻuncha el tinmas. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Ba tavba dodanam, ey shayx, iztirob makun,
Maro, baroi rizoi xudo, azob makun⁽⁸⁶⁾.*

Mavlono Hoji — Mashhadda imom Ali Muso» ar-Rizo (alayhittahiyati vasano)⁽⁸⁷⁾ ravzasida imom va muarrifdur va «Gavharshodbegim» masjidi jomeida xatibdur. Fozil va sunniy mazhabdur. Aql maoshi ul martabadadurkim, bovujudi tasannun ul ravza boshidagʻi sodot bila borishur, bu jihatdin baʼzi ani nifoqqa va baʼzi xuruj mazhabigʻa nisbat berurlar. Yaxshi tabʼi bor. Bu matlaʼ aningdurkim:

*Kadom ayshu tanaʼum buvad barobari inam
Ki, sar zi xob baroram sabohu roʻi tu binam⁽⁸⁸⁾.*

Mavlono Abdurrazzoq — tolibi ilm kishidur. Ammo balohati gʻolibdur. «Gavharshodbegim» madrasasining talabasi, sohib jamʼ vazifalarin kechroq barot bitidurgon uchun shikoyatga bu faqir qoshigʻa keldilar. Ittifoq bila soʻzni ul ayturgʻa

muqarrar qilg'on ermişlar. Faqir jamoati kasir ko'rdum ersa so'zlarin so'rdum. Aning taqirig'a havola qildilar.

Andin so'ruildi, ersa bu iborat bila takallum surdikim «barot namenavisad»⁽⁸⁹⁾. Va rangining hurmati bor uchun mutoyiblari ani «surx qalb»⁽⁹⁰⁾ derlar. Bu matla' aningdurkim:

*Joni man toza shud az la'li tu xunxorii dil,
Ba'daz in movu sari ko'i tuvu zorii dil*⁽⁹¹⁾.

Mavlonο Hoji — darvesh va munqate' kishidur va Hazrati Maxdumiy Nuranning mulozim va musohiblaridur. Necha qatla Ka'bag'a borib, ba'zi qatla, hamonoki, yayoq ham bor ekandur. Ul hazratning andoqki, aning bila xususiyati bor, oz kishi bila bo'lg'ay. Gohi nazm ham aytur. Tab'i yaxshidur. Bu matla' aningdurkim:

*Pirona sanam toza nihole ba bar omad,
K-az meva g'amu g'ussavu xuni jigar omad*⁽⁹²⁾.

Mavlonο Jamoliddin — Hazrat Maxdumiy Nuranning qarobatlaridindur. Tolibi ilm bo'lubtur. Agar lavandlig'i mufrif bo'lmasa erdi, donishmand ham shoyad bo'lg'ay erdi. Ul hazratning shahar ichidagi madrasasida mudarrisdur. Bu matla' aningdurkim:

*Manam on qumrii nolon zi shavqi sarvi dil jo'yat
Ki, doram tavqi gardan az xami qullobi abro'yat*⁽⁹³⁾.

Xoja Abu Nasr — Xoja Muayyad Mehna (alayhirrahma)ning o'g'lidur. Mehna shayxzodalarining nohamvor maoshi ko'ptur. Andoqkim, alar har qachon bir-birlari bila nizo' qilsalar, ikki jonibdin yasol yasab, o'q va qilich va nayza bila urushurlar. Ammo holo ba'zideydurlarkim, Xoja Abu Nasr xeyli salohga kiribdur. Inshoollohki, rost bo'lg'ay! Bu matla' aningdurkim:

*Namonad sabru toqat otashi g'am chun shavad tezam,
Az on chun shu'la binshinam dame, sad bor barxezam*⁽⁹⁴⁾.

Xoja Husayn Kirangiy⁽⁹⁵⁾ — Abivard viloyatidindur va Xoja Abu Nasr Mehnaning xoharzodasidur. Otasi Xoja Qanbar Xurosonning mutaayyin arboblaridin erdi. O'zi mujid va sulb va yakro'y kishidur. Yillar sadorati oliy mansabida mutamakkin erdi va podshoh inoyati anga a'lo darajada. Ul bu inoyatqa andog', mustazhirkim, ba'zi mahalda podshoh maslahati uchun tengriliqdin ham tajovuz qilur erdi bo'lg'ay. Oqibat podshohning muborak xotirig'a ani andoq ko'rguzdilarkim, aning iloji kishi ilgidin kelurning imkoni yo'qtur. Magar ham tengri podshohning muborak xotirig'a solg'ay (inshoolloh). Va Xojaning yaxshi tab'i bor. Bu bayt aning abyotidindurkim:

Hech ohe juz ba yodat bar nameoyad zi dil,

Hech naqshe juz xayolat dar nameoyad ba chashm⁽⁹⁶⁾.

Xoja Qutbiddin — Hazrat Shayx Abu Said Abulxayr avlodidindur. Bag‘oyat solih va muttaqiy va pokiza ro‘zgor kishidur va shayx atvori aning atvoridin zohirdur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Muddate shud k-on pari paykar nameoyad ba chashm,
Soxt manzil dar dilu digar nameoyad ba chashm⁽⁹⁷⁾.*

Xoja Yusuf Mehna — Xoja Rukniddinning o‘g‘lidur va hazrat Shayxning buzurg avlodidindur. Tolibi ilm va solih va xush tab‘ yigitdur va tab‘ida ko‘p muloyimat bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Dili zoramki, jo dar zulfi on nomehribon dorad,
Gar az savdo pareshonhol boshad joi on dorad⁽⁹⁸⁾.*

Xoja Abu Tohir — Xoja Abdulloh Mehnaning o‘g‘lidur, xeyli latif tab‘i bor. Bu matla‘ aningdurkim:

*Onchi shabho bar dilam z-on ja‘di purxam merasad,
Bar giriftoroni zanjiri balo kam merasad⁽⁹⁹⁾.*

Xoja Qutbiddin Ahmad — Hazrat shayx ul-islom Zinda Fil Ahmad Jom (quddisa sirruhu)ning avlodidindur. Farishtavash va malaksheva kishidur. Chun Xoja Ahmad Jomiy qush asrab solur, alar dag‘i taqlid qilibdurlar. Solur chog‘ida ulog‘lari yo‘q ermish, bag‘oyat biyik kishi, bir qullarig‘a o‘zlarin ko‘tarib qush solur ermishlar. Bu matla‘ aningdurkim:

*Sabo, biyor g‘ubori rahi suvori maro
Ki, to ‘tiyo buvad on chashmi ashkbori maro⁽¹⁰⁰⁾.*

Mavlono Muhammad Xurosoniy — louboli va lavandsheva, abtarvash kishidur. Va hodii tavfiq anga rahnamoyliq qilib, ani hazrat Mavlono Muhammad Tabodkoniy (rahmatulloh) xizmatig‘a soldi. Ul buzurgvor ilgida tavba qilib, sufiya odob va tarinqiga mashg‘ul bo‘ldi va «arbain»lar o‘lturub, derlarkim, kushonishlar topti va yayoq soyim uddahr muborak safarin qilib ul davlatqa musharraf ham bo‘ldi. Holo uzlat kunjida ibodatg‘a mashg‘uldur. Va bu ruboiy aningdurkim:

*Yak chand zi do‘ston judo xoham bud,
Bo mehnatu dard muftalo xoham budx
To yor nasozad oshnoii xesham,
Begona zi xeshu oshno xoham bud⁽¹⁰¹⁾.*

Xoja Kamoliddin Husayn — Xoja Nizom ul-Mulkniig o‘g‘lidur. Otasining taayyun va ishthori burung‘i Nizom ul-Mulkdin ortug‘roq bo‘lmasa, o‘ksuk ham emas. E‘tibor

yuzidan aning bila teng bor edi. Ammo mansab yuzidan ortti, nechukkim, ul vazir erdi, bu vazorat mansabin tay qildi va holo ashrofi oliy martabasida mutamakkundur. O‘zi muloyim yigitdur. «Noma» xatin yaxshi bitir. Va derlarki, musiqiyda ham daxli bor va ba’zi naqshlarni anga mansub qilurlar.

Tab’i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Garchi dar jannat nasimi xuldu obi kavсар ast,
Xonai xammorro obu havoі digar ast⁽¹⁰²⁾.*

Xoja Abdulloh Sadr⁽¹⁰³⁾ — Xoja Muhammad Marvorid⁽¹⁰⁴⁾ o‘g‘lidurkim, muddate vazorat devonida muhr bosar erdi va o‘z ixtiyori bila istig‘for qilib, ofiyat kunji ixtiyor qildi. Bu toifadan anga muyassar bo‘lg‘ondek oz kishiga bo‘lmish bo‘lg‘ay. O‘zi kichik yoshida ulum kasb qildi. Advor va musiqiy ilmida va xutut fanida benazir bo‘ldi. Va qonunni ma‘lum emaskim, hargiz kishi andoq cholmish bo‘lg‘ay. Va podshoh xizmatida oliy mansabqa sarfaroз bo‘ldi. Ud jumladin biri, sadoratdur. Va insho fanini ham kamolg‘a yetkurdi. Va o‘zi yaxshi muhovaraliq va yaxshi xulqluq va yaxshi suhbatliq yigitdur. G‘aflat va beparvolig‘din o‘zga hech aybi yo‘qdur. Chun yigitdur, umidi daf bor. Va bu matla’ aningdurkim:

*To dil dahonu turrai on dilnavoz yoft, .
Xo‘rd obi zindagoni umri daroz yoft⁽¹⁰⁵⁾.*

Xoja Yahyo — Xoja Abdullohning inisidur. Yaxshi tab’i bor. Bu matla’ aningdurkim:

*Ba in shukrona, ey hamdamki, mego‘i suxan bo u,
Chi boshad gar bigo‘i shammaye az holi man bo u⁽¹⁰⁶⁾.*

Mavlonο Fasihiddin — Mavlonο Nizomiddin Hiravin ahfodidindurkim, alarni Nizomiylar derlarkim, Xurosonda mundin sharifroq nasab yo‘qtur. yigirmi yoshig‘a yaqin ekanda ulumni takmil qildi. Holo o‘ttuz yilg‘a yaqin borkim, ifodag‘a mashg‘uldur. Zohir ulumidin hech qaysi bo‘lmaq aykim, dars aytmaq ay. Va har bir ilmki aytur, ko‘rida havoshiy va mufid musannafoti borkim, ulamo andin bahramanddurlar. Muncha purkorlig‘ va ranginlikbila aql va bazli ham borkim, munofii bu ulumdo‘r. Ko‘p hamida axloq va pisandida avsofg‘a muttasyfdur. Bovujudi mo‘ncha kamol bu faqirning tanazzul qilib, safar va hazarda ko‘prak avqot o‘z sharif suhbatі bilan musharraf qilur. Necha fikr qililsa, bu tiyra ro‘zgor nako‘hida atvor musohibliq‘idin o‘zga ayb onda topsa bo‘lmas, ammo aybsiz tengridur.

To‘rtinchi majlis oxiri

Bu diqqatpesha va zarofatandesha azizlardin agarchi ba’zi ajal mayidın mast va bexabardurlar, ammo ba’zi hayot bazmida sarmast va jilvagar va nazmgustardurlar, tengri

taollo o'tgan jamoatni o'z qoshidin g'ariyqi daryoi rahmat qilsun va qolg'on ahli xizmat va ubudiyatni shoh lutfidin shoyistai ehsoni beminnat.

Ruboiy:

Ul xaylg'a tengri rahmaty yor o'lsun,
Bu jam'g'a shah lutfi madadgor o'lsun,
Ham shohqa yuz falakcha miqdor o'lsun,
Ham qullari ehsong'a sazovor o'lsun!

BESHINCHI MAJLIS

Xurosonning va ba'zi yerning mirzodalari va soyir» Ozodalari zikridakim, tab' salomati va zihi istiqomati alarg'a boisi nazm bo'lur, ammo mudovamat qilmaslar

Ul jumladin:

Amir Davlatshoh⁽¹⁾ — Firuzshohbekning amakizodasi Amir Alouddavla Isfaroyiniyning o'g'lidur. Firuzshohbekning muknat va azamati xud olam ahli qoshida gunashdin ravshanroqdur, ta'rifqa ehtiyoj ermas. Amir Alouddavla dag'i ahl kishi erdi. Ammo dimog'i hiffat paydo qilib, zoye' bo'ldi. Va lekin Amir. Davlatshohhushtab' va darveshvash va ko'p salohiyatlig' yigitdur. Obo va ajdodi tariyqidinkim, amorot va zohir azamat va tajammuli bo'lg'ay, kechib go'shaye ixtiyor qilib, faqr va dahqanat bila qanoat qildi va fazoyil va kamolot iktisobi bila umr o'tkardi. Ushbu mazmundakim, bu muxtasar bitiladur, «Majma ush-shuaro»⁽²⁾ tasnif qilibdurkim, har, kishi ani mutolaa qilsa, musannifining iste'dod va kamolin ma'lum qilur. Ammo bu yaqinda xabar keldikim, foniyl olamdin rihlat qilibdur. Voqe' bo'lsa tengri ani rahmat qilg'ay.

Bu matla' aningdurkim:

*Zihi az oftobi orazat chashmi jahon ravshan,
Zi chashmi ravshani karda dilamro xonumon ravshan*⁽³⁾.

Mir Husayn Ali Jaloyir⁽⁴⁾ — «Tufayliy» taxallus qilur erdi. Aln Jaloyirning o'g'lidurkim, otasi Yodgor Mirzo eshigida amir ul-umaro va sohib ixtiyor erdi. Ammo o'zining otasig'a nisbati yo'qtur. Faqirsheva va foniyvash va betakalluf va xushtab' yigitdur. Nazmlarg'a tab'i muloyimdur. Ammo qasida uslubi aning haqqidur. Andoqki, bu toifa ham musallam tutarlar. Sulton sohibqiron otig'a g'arro qasoyidi bor. Ul hazrat ham ani yaxshi tarbiyatlar qildilar. Andoqkim, viloyat bildi va qo'sh devonida muhr bosti va parvonachi bo'ldi va taqarrub va nayobatqa daxli bor erdi.

Falakning andinkim, fazl ahlig'a hasadi bor, bir taqsir bila oni dargohi falak ishtibohdin yiroq solibdur, aning xud bu qayg'udan kunduz qarori va kecha

uyquasi yo'qtur. Umid ulkim, podshohona lutf va karam dastgiri bo'lg'ay.

Bu matla' aning qasoyididindurkim:

*Bihamdillahki, digar rah ba iqboli shahi odil,
Burun omad gulam az xoru xor az povu va po az gil⁽⁵⁾.*

Umid ulkim, bu matla' munosibi holi bo'lg'ay. Bu g'azal matlai ham aningdurkim:

*Bute k-az gul buvad ozori po dar gashti bo'stonash,
Chi ro' dar dida jo'yam bovujudi xori mujgonash⁽⁶⁾.*

Aybi mufrit lavandlig' va junundin o'zga yo'qtur.

Mir Haydar⁽⁷⁾ — «Sabuhiy» taxallus qilur. Ota otadin bu dargohning boyrisi, balki tug'masidur. Bu faqirg'a shiddati qarobatdin farzandlig' nisbati bor. Tufuliyatdin shabob ayyomng'acha ulum iqtisobi qildi va tab'i she'r va muammo va soyir fazliyotda mo'loyimdur. Agarchi bot tark qildi, ammo sipohiylikda ham erdamlarkim bo'lur, o'q otmoqda jald va qilich chopmoqda chobuk va soyir jalodatlarda oncha borkim, asrining ahli pisand qilurlar. Chun junun nasha'sidin bebahra emasdur, suluki tariyqida ko'p ofat va andoz bo'ldi. Umid ulkim, oqibat istiqomatda rosih bo'lg'ay. Bu matla' aningdurkim:

*May ast la'li tu yo shahdi nob: az in du kadam ast?
Xay ast bar ruhi tu yo gulob: az in du kadam ast?⁽⁸⁾*

Abdulvahhob — «Suhoiy» taxallus qilur. Shayximbekning xoharzodasidurkim, Abdurrazzoq atkaning o'g'li. bo'lg'ay. Shayximbek ta'rifi o'z zikrida aytili. Abdurrazzoq dag'i go'yoki Alouddavla Mirzo⁽⁹⁾ devonida muhr bosqondur. O'zi dag'i sipohisheva yigitdur. Kitobe, derlarkim, jam' qilg'ondur va otin «Abdolnoma»⁽¹⁰⁾ qo'yg'ondur. Ammo faqir ko'rmadim. Bukim, tab'ini gohi tag'oyisi ta'rif qilur, anga shu sharaf basdur. Bu matla' aningdurkim:

*Doshtam az chashmi bemorash ba dil sad gunna dard,
To ba chashmi xud nadid on dardro bovar nakard⁽¹¹⁾.*

Go'yoki birovning ko'zi og'rig'onda aytqondur.

Sulton Husayn⁽¹²⁾ — «Xatmiy» taxallus qilur. Shayx Bahlulbekning o'g'lidur. Agarchi otasi holo faqr tariyqin ixtiyor qilib go'sha tutubdur, ammo Sulton sohibqiron davlatidin Xorazm taxtida hukumat qilib, amorat devonida muhr bosti va og'asi yillar Balx (qubbat ulislomiy)da hukmron erdi. O'zi faqirvash va nomurodsheva yigitdur. Tab'i ham xoli az salomat emas. Bu matla' aningdurkim:

Maro bis'yor mushkil menamoyad furqati jonon,

Vidoi joni shirin hast dushvor, ey musulmonon⁽¹³⁾.

Mir Ibrohim — Sulton Husaynning o‘g‘lidur va faqirning og‘asining nabirasidur. Faqir oni o‘g‘il, chilay asrabmen.

Muhammad Solih⁽¹⁴⁾ — ismi munosabati bila «Solih» taxallus qilur. Nur Saidbekning o‘g‘lidurkim, ko‘p vaqtlar Chahorjo‘y navohisidin Adoq navohisig‘a degicha amorat qildi va Sulton Abu Said Mirzo eshigida, Ulug‘bek va Jo‘gi Mirzo eshigida sohib ixtiyor va jumlat ul-mulk erdi. Ammo bag‘oyag badfe‘l va badxulq kishi erdi. O‘zi muloyim yigitdur. Atvorining otasi atvorig‘a nisbati yo‘qtur. Anga ham g‘arib sahv tushtikim, Sulton Sohibqiron qullug‘idin g‘aybat ixtiyor qildi.

Ba‘zi derlarkim, bexudlig‘ olamida yomon musohiblar ani bu yomon yo‘lg‘a tutubturlar. Tab‘ida xeyli diqqat birla choshni bor. Xatqa ham qobiliyati ko‘pdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Nayam oshufta gar po‘shida kokul mohi tobonash,
Chi g‘am az tiragii shab, chu boshad subh poyonash?⁽¹⁵⁾*

Sheram — Xurosonning odamizodalaridindur. Solim nafsliq va salim tab‘liq yigitdur va tab‘i nazm tavrida ko‘p muloyimdur. Bu matla’ aningdurkim:

*Yoridin har kim tushar ayru parishonlig‘ chekar,
Vasl qadrin bilmagan mendek pushaymonlig‘ chekar,*

Bu forsiy matla’ ham aningdurkim:

*Mashav nosih ba ko‘i aqlu donish rahnamun Moro
Nadorem ixtiyori to chi farmoyad junun moro⁽¹⁶⁾.*

Mir Ishqiy Jahon Malikbekning nabirasidurkim, g‘oyat taayyundin go‘yoki ta‘rifi hojat emas. Amir Yodgorbekkim, zikri yuqori o‘tti, inisining o‘g‘lidur va otasi Aloulmulk dag‘i tab‘din xoli emas erdi. Tab‘i yaxshidur. Bu matla’ aningdurkim:

*Zi bahri on ki oyad qissai jononi man berun,
Zi xubon har zamon dar anjuman oram Suxan berun⁽¹⁷⁾.*

Mir Ali Do‘st — «Rafiqiy» taxallus qilur. Alaykabek⁽¹⁸⁾ning nabirasi bo‘lur. Aning sha‘ni andin azimroq va shuhrati andin ko‘prokdurkim, sharh qil-moq bila kishi oni elga tanitqay. Otkim, mazkur bo‘ldi, basdur. Anga ma‘ruf madrasa va go‘rxona va raboti basdur. O‘zining tab‘i muloyim tushubtur. Bu matla’ aningdurkim:

Davoi dardi dili xeshro ko‘jo jo‘yam,

Ko‘jo ravam, chi kunam, holi dil kiro go‘yam? ⁽¹⁹⁾

Yomg‘urchibek — «Sipohiy» taxallus qilur. Mir Valibek o‘g‘lidur. Mir Valibek⁽²⁰⁾ ning ta‘rifi hamul Alaykabek ta‘rifiga hukmi bor. O‘z tavridda azamati andin ortuq bo‘la olur erdikim, o‘ksuk yo‘q. Ammo osori oncha qolmadi. O‘zi xushtab‘ voqe‘ bo‘lubtur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Ba masjideki, ravam dar firoqi dilbari xesh,
Bahona sajda kunam bar zamin niham sarn xesh⁽²¹⁾.*

Muhammad Ali Jaloyir — «Nisoriy» taxallus qilur. Ali Jaloyir o‘g‘lidur va Husayn Alibekning inisidur. Ikkalasining ta‘rifi yuqori o‘tubdur. Ammo o‘zi ne sipohiyliqda otasig‘a o‘xshar va ne o‘zgaga. Atvorda og‘asig‘a nisbati bor. G‘arib tavrlik kishidur. Chun Xuroson ahlining aksari bilurlar, bitimak befoydadur. Ammo she‘r aytur. Bu matlai yaxshi voqe‘ bo‘lubturkim:

*Kase hargiz maro beg‘am nadidast,
Chu man g‘am didaye g‘am ham nadidast⁽²²⁾.*

Mavlono Kavkabiy — emdi zohir bo‘lubtur va Shayx Boyazid Ilaning o‘g‘lidur. Faqir ani ko‘rubmen, ammo she‘r ayturin ma‘lum qilmaydur erdim. Mashhadda bo‘lur va oboajdodi go‘rxonasida bo‘lur. Andin kelganlar bu matla‘ni andin naql qildilarkim:

*Kushti! mani dilxastaro, turki kamonabro‘i man,
To boz yobam zindagi tiyre biyafkan so‘i man⁽²³⁾.*

Ibrohim Muhammad Xalil — Muhammad Xalilning o‘g‘lidur va Xalilbek yillar Nimro‘z mulkidin G‘azni navohisig‘acha hukumat qildikim, ba‘zi vaqtda hech podshohqa tobe‘ ham emas erdi va bu Ibrohimning yaxshi tab‘i bor. O‘zi dag‘i muloyim tavrliq vaadab va hurmatlig‘ yigit erdi. Bu matla‘ aningdurkim:

*Ko‘rub ag‘yorni filhol ilik ko‘ksungakim, urdum,
Emas ta‘zim uchun, xanjarlari zaxmini yoshurdum.*

Mir Habibulloh — Mir Sadrning o‘g‘lidur. Otasining ta‘rifi yuqorida mazkur bo‘ldi. O‘zi muloyim yigitdur. Ud cholarg‘a ham qobiliyati bor, ham ishqiq bor. Umid ulkim, ul fanda yaxshi bo‘lg‘ay, tahsil ham qiladur. Bu matla‘ aningdurkim:

*Az chi dar shomi g‘amat olam ba chashmam shud siyoh,
Gar namurd az sarsari oham charog‘i mehru moh?⁽²⁴⁾*

Muhammad Ja'far — Muhammad Ali Ko'kaltosh o'g'lidurkim, otasi Mashhadi muqaddasa dorug'asidur. O'zining yaxshi tab'i bor. Bu matla' aningdurkim:

*On shabki, sham'i chehraro az tob meafro'xti,
Rahme nakardi bar manu parvonavoram so'xti⁽²⁵⁾.*

Shoh Quli Uyg'ur — kichikdin tab'i tahsilg'a va aksar fazliyotqa muloyim erdi. Ota-onaning suyukligi jihatidin omi qoldi. Va ko'prak qobiliyati zoye' bo'ldi. Qabilaning mirzosidur. Hukm uldurkim, ul qilg'ay, Tab'i muammoda muloyim tushubtur.

Darvesh Abdulloh — Tarxoniyalarda Shayx Salmon atkaning o'g'lidur. Tab'i nazmlarg'a kichikdin moyil erdi. Bu matla' aningdurkim:

*Az xayoli labu dandoni tu chashmam ki pur ast,
Hamchu ro'destki, sangash hama yoqutu dur ast⁽²⁶⁾.*

Abduqahhor⁽²⁷⁾ — Shayxzoda Muhammadning o'g'lidur. Otasi podshoh devonida amorat mansabi topti, bahodir kishi erdi va zotida bovujudi omiylig' muloyamat bor erdi. Ug'liga bulardin hech meros tegmadi. Ammo muammo faniga qobiliyati bor otig'a bu muammo aningdurkim:

Bek Malakiy — Hasan Malakiyning o'g'lidur. Kishi otasi bobida andoqki, har necha ta'rif va vasf etsa tamom qila olmas. Aning bobida aks voqe'dur. Agarchi burun biror muammog'ina ayta olur erdi, ul dag'i emdi yuqorig'i hampoyidek, andin ham oriydur.

Soqiy — Ja'far baxshining o'g'lidur. Kichikligida qobiliyati ko'p erdi, ham nazmlarg'a, ham soyir insoniyatqa, turkiy va forsiy she'rda rushdi bor erdi va sipohilik tariyqida jalodati ul martabada erdikim, Xurosonning sipohilaridin mutaayyin va muqarrar kishilar ani imkoni boricha ta'rif qilurlar erdi. Arkoni davlat qoshida, balki podshoh hazratida multafat va maqbul erdi. Hech ma'lum bo'lmadikim, anga na balo urdikim, ushbu sifatlardan hech nima anda qolmadi va el orosidin chiqti. Umid ulkim, bu idborin haq taolo iqbolg'a mubaddal qilg'ay. Bu matla' aningdurkim:

*Qilodai sagi u kun zihi girebonam,
Ki, har zamon nafitad chok to ba domonam⁽²⁸⁾*

Turkcha masnaviyda kechimlik ot ta'rifida debturkim:

*Tazarve erdi ra'noliqda oti,
Iki yonchoq bo'lub ikki qanoti.*

Beshinchi majlisning g'oyati

Bu tab' latofati bila orosta, ozodalar va zehni zarofati bila piyrosta mirzodalardin ham agarchi ba'zi adam makmanida pardai ixfodadurlar, ammo ba'zi vujud anjumanida zoviyai zuhur va baqodadurlar, ma'dumlarni haq rahmati mag'firatidin bahramand qilsun va mavjudlarni shohning xizoni in'omu lutfidin arjumand va sarbaland etsun!

Ruboiy

yo rabki, chu shahni aylading arsh janob,
Zillullah aning zotig'a yozildi xitob,
Utgan qullar yozug'ini qilma hisob,
Qolg'onlarin et bazmida iqbol taob.</div>

OLTINCHI MAJLIS

Xurosondin o'zga mamolik fuzalo va zurafosi zikridakim, bu asrda holo bordurlar va har qaysi o'z xo'rdi holig'a ko'ra shiringuftor "va sohibdevon va ash'ordurlar

Ul jumladin Samarqand ahlig'a shuru' qilali:

Ahmad Hojibek⁽¹⁾ — Sulton Malik Koshg'ariyningkim, zamonining bebadallaridin erdi, o'g'lidir. «Vafoiy» taxallus qilur. Surati xush va siyrati dilkash, axloqi hamida va atvori pisandida yigitdur. Xurosonda tarbiyat topti. Hirot dor us-saltanatida o'n yilg'a yaqin hukumat qildi. Samarqand mahfuzasida ham muddate hokim erdi. Va bir qarn bo'la bordikim, istiqlol bila amorat va istiqror bila podshohg'a nayobat qiladurkim, hech kishi andin bir nomuloyim nimakim, mujibi e'tiroz bo'la olg'ay, naql qilmaydur. Bovujudi bu Bekning sipohiylikda jalodat va bahodurlug'in har kishikim tanir, musallam tutar. Va tab'i bag'oyat xub voqe' bo'lubtur va nazmg'a ko'p iltifot qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Girifti joni man az tan ba zulfi purshikan, basti,
Kushodi parda az ruxsori xeshu chashmi man basti*⁽²⁾.

Xoja Xurd — Samarqand taxtining yakqalama qozisi va «Ulug'bek Mirzo» madrasasining mudarrisidir. Bovujudi fazlu kamolu aql va donish hulyasi bila orastadur va bovujudi zuhdi taqvo, husni axloq zevari bila piyrostadur. Muncha mashog'il va avoriz bila chun lutfi tab'i g'olibdur, nazm va insho va tarix va muammo fununida ham ishtig'ol ko'rguzur va ismiga bu muammo aningdurknm:

Va **Bobo Xudoydod** kim, derlarkim, abdoldin ermish, Samarqandda favt bo'lg'onda, favtning tarixini⁽³⁾ topqondur. Faqirning «Vaqfiya»⁽⁴⁾ sining

tashihin qilurda tarix⁽⁵⁾ topibtur. Ikkalasiga ta'rif hojat ermas. Aning diqqatig'a ikki adl guvohdurlar.

Abulbaraka — harnekim, Xoja Xurd qozi vasfida aytilibdur, aning moddasida tamom bar aks voqe'dur. Chun Xuroson va Samarqandda ani andoqkim bor, bilmas kishi yo'qtur. Koboha holatini mazkur qilmoqda ko'p behijobliq kerak va ul sharh bir naql bilakim, aning bobida bir soxib davlatning muborak og'zidin chiqibdur, iktifo qililur. Aning sharhi bukim. Abulbaraka Shahrisabzda qozi erdi, podshoh hazratida aning zulmidin dodxoh ko'p kelgan jihatdin ma'zul bo'ldi va Xurosong'a keldi. Munda dag'i g'arib shahkorlar tashladikim, g'arobatining tuli bor. Munda ham tura olmay, yana Samarqandg'a bordi. Anda dag'i arkoni davlatdin ba'zini munga kelturgandurkim, yana ul yerda qozi yo'q ekandur. Aning havodorlari ul mansab egasizdur, munosib kishi topibbiz deb, bir libos bila podshoh arzig'a yetkurgandurlar. Yana ba'zi navvob ul badmaosh kishidur, deb ul so'zni rad qilg'ondurlar. Podshoh degandurkim, har necha badmaosh va badbaxt bo'lsa, ul burunqi qozidin yaxshiroq bo'lg'usidur.

Aning nazmidin xotirda yo'q erdi, ammo bu baytni zurafo aning uchun debturlar:

*Devi shayton sifat Abulbaraka,
Bod joyash ba haftumin dargga⁽⁶⁾.*

Xoja Xovand — Xoja Fazlulloh Abullaysin (rahmahum olloh)ning o'g'lidur. Donishmand va xushtab' yigitdur. Tab'i ham nazm sori, ham hazl sori moyil bor. Eshitgandurkim, Abulbaraka Hiriyga kelganda Darvesh Husayn bila aning orasida kudurate voqe' bo'lg'ondur. Abulbaraka Darvesh Husayng'a qattig' kelsun deb, buq'asiga mujibi ihonat bo'lsun deb, qarong'uda kelib Piri Sesadsola qabri boshida hadas qilibdurkim, o'zi ul mazor boshiga borg'oni hamul ma'ni-o'q erdi. Xoja Xovand bu ma'nida hazl yuzidin bu baytni aytibdur, bag'oyat munosib va yaxshi voqe'. bo'lubtur va bayt budurkim:

*On javonmargeki, o' bar Piri Sesadsola rid,
Pir agar gardad, nagardam hech pirero murid⁽⁷⁾.*

Amir Mahmud Barlos⁽⁸⁾ — bovujudi ulvi nasab va kasrati hasabdin darveshvasht va foniy mashrab va betakalluf kishidur. Va Kirmon viloyatida hukumat qildi va muddatedurkim, podshoh eshigida: amorat devonida muhr bosadur.

Bu matla' aningdurkim:

*Maguki, hast ruxi man zi ob ravshantar
Ki, hast peshi man az oftob ravshantar⁽⁹⁾.*

Darvesh Shuhudiy⁽¹⁰⁾ — Darvesh Sanid Boyazid parvonachining o'g'lidir. Kichik ekanda xeyli sho'xluq qilar erdi. Endi darveshliq va saloh suratig'a kiribtur va Mir Sarbarahna ayttikim, oncha kashf va karomat hosil qilibdurkim, agar birovning saqolin tutub aytsakim, yigirma ikki ming to'rt yuz sakson besh tuk-tur, sari mo'yi taxalluf qilmas. Majlis ahlidin birov dedikim, magar sizning mahosingiz tuki adadidin sizni voqif qilibdur, el kulushtilar. Mirga tafovut qilmadi.

Bu matla' aningdurkim:

*In dog'hoki, bar tani ahli muhabbat ast,
Bar ko'hi dard rexti boroni hasrat ast⁽¹¹⁾.*

Mavlono Mo'miniy — «Xalosiya» xonaqohida tahsil qilur. Oti Abdulmo'mindur, taxallusi bu munosabatdin voqe' bo'lubtur. Samarqanddindur. Tab'ida muloyimat bor. Bu matla' aningdurkim.

*Bikusho dahanki, no'shi labo' no'shxand ham,
To qiymati shakkar shikani, narxi qand ham⁽¹²⁾.*

Orif Farkatiy — Samarqand navohisining Farkat degan mavzuidundur. Ko'p vaqt Xurosonda, Hirot taxtida bo'lur erdi. Goh sabaq o'qur erdi va goh lavandliq qilur erdi. Va irfon izhorig'a mash'uf erdi. Iroq sori bordi va ahvochi ma'lum bo'lmadikim, ne bo'ldi. Bu matla' aningdurkim:

*Dar holati takallum az nozuki zabonash,
Bargi gulest go'yo dar g'unchai dahonash⁽¹³⁾.*

Mavlono Nosiriddin — Ahmad Hojibek mulozimidur. Otasi donishmand va muttaqi va valoyat shior kishi ermish. Ammo o'zi sipohiyliqqa havasnok va takallufotqa rog'ib kishidur. Doyim turkcha aytib qush solo otlang'an va tablboz bog'lab beliga bahli⁽¹⁴⁾ sanchqay va rangin otlarg'a minarg'a mayl qilg'ay. Bovujudi bu ishlar tab'in yaxshidur. Bu yaqinda andin bir bayt naql qildilar. Imkoni borkim, Samarqand sho'x va habislari anga bu baytni bog'lamish bo'lg'aylar. Ul bayt budurkim:

*Tubuchoq abrashe agaram zeri zin buvad,
Mulki jahon maro hama zeri nigin buvad⁽¹⁵⁾.*

Mavlono Baqoiy — xorazmliqdur, Yaxshi tab'liq va yaxshi xulqluq yigitdur. Onasi rizosi uchun bovujudi odami istitoat va nomurodliq haj

safarin ixtiyor qilib, onasini eltti. Hanuz ahvoli ne bo'lg'on, xabari kelmaydur. Umid ulkim, matlubi hosil bo'lub kelgay. Bu matla' aningdurkim:

*Namehohamki, dil dar bandi on zulfi duto aftad,
Charo az pahlui man darmande dar balo aftad⁽¹⁶⁾.*

Mavlono Xayriy ham xorazmliqdur. Devonavash, abtarsheva yigitdur. Doyim iflos va falokat bila o'tkarur. Ammo shoirlikda xeyli quvvati bor. Qasoyidi bor, g'azaliyoti ham yamon emas. Tab' ahli qoshida mat'undur mungakim, abyotining ma'nisin so'rsalar bilmas, bilsa ham ayta olmas. Ammo ul muni musallam tutmas. Bu matla' aningdurkim:

*Ba ro'zi tashnagi obi ravon nabvad havas moro,
Dami tig'i turo gar bar gulu yobem bas moro⁽¹⁷⁾.*

Mavlono Soyilin — qarshiliqdur. Aningdek sari' ulqalam kotib o'z zamonida yo'qtur. Har kunda besh yuz bayt osonlik bila bitir Turkvash soda yigit ko'runur. Ammo ko'rungandek emas. Bu yaqinda devon dag'i tartibi huruf bila tuzatti. Bu matla' aningdurkim:

*Na bar zaxmash dilam paykoni on abro' kamon dorad
Ki, bahri zaxmi digar obi hasrat dar dahon dorad⁽¹⁸⁾.*

Mavlono Shamsiy — badaxshonliqdur. Faqir ani agarchi ko'rmaymen, ammo Mavlono Muhammad Badaxshiydin ta'rifin eshitibmen. Andoq ma'lum bo'lurkim, tab'ida xili tasarrufluq va sho'xluq bor. Bu matla' aningdurkim:

*Chashmoni man ba ro'yat dar oshiqi chunonand,
K-az rashk yak digarro didan nametavonand⁽¹⁹⁾.*

Mavlono Solihiy — agarchi xurasonliqdur, ammo ko'p yildurki, Hisordadur. Hamonoki, avval rozaliq san'atig'a⁽²⁰⁾ mansub erdi va she'r ayturdin so'ngra aruz o'rgandi va sanoyi'din dag'i sohibi vuquf bo'ldi. Andoq eshitalurkim, Hisorda podshohning kitobdoridur. Xayolg'a andoq kelurkim, bu matla' aning bo'lg'ankim:

*Agar, ey sham', shabe hamnafasi man boshi,
Chi duo behtar az in astki, ravshan boshi⁽²¹⁾.*

Mavlono Darvesh Dehakiy⁽²²⁾ — Qazvin viloyatidindur. Xishtmolliq san'atig'a mansubdur. Derlarkim, abdolvash kishidur. Devoni doyim beliga bog'liqdur. Har bayti, yo ma'nisig'a ehtiyoj bo'lsa, ko'rgali filhol devonin chiqarib, topib ko'rguzur. Fil-voqe' faqirning to she'rg'a shuurum

bor ul tarafdin aning abyotidin yaxshiroq nazm kelmadi. Bu matla' aningdurkim:

*Bar misoli surati devor bejon mondaam,
Pusht bar devoru ro' so'i tu hayron mondaam⁽²³⁾.*

Bu bayti dag'i xub voqe' bo'lubtur:

*Ba g'ayri noqai Layliki, mekanad xore,
Digar kiro g'ame az rahguzori Majnun ast⁽²⁴⁾.*

Qozi Iso⁽²⁵⁾ — sovaliqdur. Sulton Ya'qub ani ul martabada ta'zim va tarbiyat qildikim, hech podshoh ahli aloqadin hech kishini oncha tarbiyat qilganini tarixlarda ko'rulmaydur. O'zi savdoyi mizoj va mutakabbur kishi erdi. Derlarkim, she'rg'a andoq mash'ufdurkim, kunda o'n g'azal, balki ko'proq ham aytur ermish. Bu matla' aningdurkim:

*Har kas bagashti gulshanu gulzori xeshtan,
Movu dile chu g'uncha giriftori xeshtan⁽²⁶⁾.*

Muknat va azamati chog'i hech ish qilmadikim, andin desa bo'lg'ay. Holo xabar budurkim, sufi Xalil ani o'lturubtur (Vallohu a'lam!)

Shayx Najm⁽²⁷⁾ — ham sovaliqdur va Qozi Isog'a qarobatdur. Sulton Ya'qub qoshida andin maxsusroq va noyibroq kishi yo'q erdi. Har necha qozi Iso elga istig'no va azamat ko'rguzdi. Ammo shayx xaloyiq bila yaxshilar borishti. Fuqaro va masokinning ishiga ko'p madadkorliqlar qildi. Andoqki, yaxshi oti atrof va javonibqa bordi. Bu faqir bila dag'i g'oyibona muhabbat va yorliq va iniliq qoidasin mar'i tutti. Bu matla' aningdurkim:

*Ba sho'xi mexurad xuni dili man chashmi xunxore,
Baloi fitnajo'e ofati jone.xitamkore⁽²⁸⁾.*

Xoja Afzal⁽²⁹⁾ — Kirmon mulkining ashrofidindur. Tab'i va axloqi xub mutaanniy va mutavoze' yigitdur. Ahli qalam bu zamonda barcha muttafiqdurlar mungakim, siyoq va daftar va hisob va zarb va qismat ilmida benaziri davrondur. O'n besh yilga yaqin hazrat Sulton sohibqiron qullug'ida vazorat devoni aning ixtiyori erdi. Majdiddin Muhammad buzug'lig'idakim, ahvoliga futur yetmagan kishi qolmadi, ani dag'i podshohqa yomon ko'rguzdikim, zaruratidin jalo ixtiyor qildi. Ammo ul safarda Makka ziyoratig'a musharraf bo'ldi. Balki mirhojliq mansabi anga mufavvaz bo'ldi. Har necha ul mamolik salotini mulozamat taklifi qildilar, qabul qilmadi, debturkim: «Agar qulluq qilsam, o'z podshohimg'a

qilurmen yo‘q ersa yo‘q». Holo derlarkim, Qum viloyatidadur. Bu matla’
aningdurkim:

*To har sharare dona shavad kishti jahonro,
Barbod dihad otashi dil xirmoni jonro⁽³⁰⁾.*

Adhami Ibrohim — Shoh turkmanning taxallusidir. Turkman beklarida
mutaayyin xushtab’ va zarofatliq kishi erdi. Devoni ham bor. Bu matla’
aningdurkim:

*Hargizam dil be xayoli anbarin xole nabud,
In dili devona hargiz xoli az xole nabud⁽³¹⁾.*

Xoja Alouddin — Kirmon mulkidin. Xoja Afzaliddin Muxammadqa qarobatdur va Bibicha Mukajjimaning inisidir. Zohirin ulumni takmil qilg‘ondin so‘ngra mayli darveshliqlarga g‘olib bo‘lub, Mak-ka azimati qildi va o‘ttiz yilg‘a yaqindurkim, anda mujovir bo‘lub, suluk va toatqa, mashg‘uldur. Andoq ma‘lum bo‘lurkim, bu sulukda biyik manzilat va yorug‘lug‘larg‘a musharraf bo‘lubdur va oliy martabag‘a yetibdur. Ulvi himmatdin dunyo mofiyhog‘a etak silkib maqsud ka‘basida munqaviy bo‘lubdur va hamuldarajadin moxalaqalloh balki mosivollohni mavhumi mahz, balki ma‘dumi mutlaq bilib vusul harimida e‘tikof qilibdur. Bu yaqinda silai rahim rioyati uchunki, adoi farz qilg‘ay, Xurosong‘a kelib erdi, necha vaqt hazrat Maxdumiy Nuran bila suhbatu xushti. Ul jihatdin tavaqquf qildi. Chun ul hazrat baqo olamig‘a rihlat qildi, yana Makka azimati, asli maqomg‘a bordi. Borurda yo‘lda Shayx Nizomiy «Xamsa»sining avvalg‘i kitobi «Maxzan ulasror» vaznida bir masnaviy antib yuborib erdi va ko‘p haqoyiq va maorif anda darj qilib erdi. Bu yaqinda Makkadin yana bir masnaviy ham tasavvuf istilohatida hadiqa vaznida aytib yuboribdurkim, aning ta‘rifidin qalam tili qosirdur, ahli tahqiq o‘qug‘ondin so‘ng qoyilining kamolin ma‘lum qilg‘aylar. Kitobi hamdining avvalg‘i bayti budurkim:

*Ey ,jahon yofta namud az tu,
Bar adam tuhmati vujud az tu⁽³²⁾.*

Mavlono Shahidiy⁽³³⁾ — Qum shahridindur. Oshuftavash va devonasor kishi ko‘runur. Ammo bu tariyqlari ja‘li rang ham bor. Iroqdin Xurosong‘a ikkn navbat kelib bordi. Badihasi ravondur va taassubi g‘olib va tab‘i hazlg‘a ko‘p rog‘ibdur. Bu matla’ aningdurkim, yaxshi voqe’ bo‘lubtur:

*Biyo, ey ishq, otash zan dili afsurdai moro,
Ba nuri xesh ravshan kun charog‘i murdai moro⁽³⁴⁾.*

Mavlonο Humoiy — ma'lum emas ne yerliqdur. Ammo ko'prak avqot, balki hamisha Iroqda bo'lur. Bir qatla kelib ketti. Bag'oyat faqir va kamsuxan va nomurod kishi ko'runur. Ammo nauzu billoh andinkim, bir majlisda anga bir ayoq bersalar, ul arbada va purgo'yliqkim, andin zohir bo'lur, aning sharhi mutaazzirdur. Har taqdir bila bu matlai yaxshi voqe' bo'lubturkim:

*Jono, manam zi dasti firoqi tu murdaye,
Xun dar tanam namonda chu nori fushurdaye⁽³⁵⁾!*

Mavlonο Xolidiy⁽³⁶⁾ — Hisori Shodmon tarafidin bo'lur. Hiriy shahrig'a tahsil uchun kelib. ko'p vaqt sabaq o'qub, xeyli salohiyat kasb qildi. Hamonoki, Xolid Valid avlodidindurkim, «Xolidiy» taxallus qilur. Bu matla' aningdurkim:

*Matars az tani xoki ba vaqti kushtani man,
Agar ba tig'i tu garde rasad ba gardani man⁽³⁷⁾.*

Mavlonο Yoriy⁽³⁸⁾ — sherozliqdur. Andinkim, Xurosong'a keldi. Naqqoshliqqa mansub erdi, ammo muvtadiy erdi. Faqir oni tazhib ahlig'a siporish qildim, oz fursatda obodon naqqosh bo'ldi. Va lekin andoq ma'lum bo'ldikim, g'arazi naqqoshliq o'rganmakdin naqshbozlig' ekandurkim, andin ajab naqshlar ish yuzaga keldi va aning sharhining tuli bor. Bu matla' aningdurkim:

*Zi ashki didaki, dil pur zi durri maknun ast,
Biyoki, bahri nisori tu ganji Qorun ast⁽³⁹⁾.*

Mavlonο Mirakiy ham sherozliqdur. Sayr rasmi bila Xurosong'a keldi. Bir necha vaqt turub, muovadat qildi. Kichik yoshlik, xom tab'roq yigitdur. Imkoni bordurkim, tab'ig'a ko'p ish buyursa puxtaliq' paydo qilg'ay. Bu matla' aningdurkim;

*Jono, mabosh dar pai ozoru kin hama,
K-in olami xarob nayarzad bad-in hama⁽⁴⁰⁾.*

Mavlonο Ahliy⁽⁴¹⁾ — sherozliqdur. Hamonoki, tolibi ilmlig'i bor. Nazmlardan har sinf she'rda mahoratlig' kishidur, bataxis qasida uslubida. Necha qatla Sherozdin rangin qasidalar aytib yuborib erdi. Bu yaqinda Xoja Salmon Sovajiy. «masnu'» qasidasig'a javob aytib bir g'arib ruboiy dag'i izofat qilib yuboribdur. Hola oncha chog'liq quvvatlig' kishi demaslarki, bo'lg'ay. Bu matlai ham xeyli choshnilig' tushubturkim:

Manu Majnun du, asiremki, g'amu shodii most,

Harki in sheva nadonist na az vodii most⁽⁴²⁾.

Mavlonο Fazlullo ham sherozliqdur. Tijorat tariyqi bila Astrobodg'a keldi. Lavandvashlig'i g'olib uchun beparvolig' qilib, dastmoyasig'a nuqsonlar voqe' bo'ldi. Salohiyatliq yigitdur. Tolibi ilmlig'i ham bor. She'r va muammo va nard va shatranji hozirona va g'oyibona, balki sag'ir va kabirni bilur. Bu matla' aningdurkim:

*Saodati tu fuzun bodu davlati tu ziyodat,
Hazor sol bimoni ba davlatu ba saodat⁽⁴³⁾.*

Mavlonο Muin⁽⁴⁴⁾ ham Sherozning odamizodalaridindur. Xurosong'a kelganidin beri faqirlar tegrasida bo'lur. Zohiri xud sodavash ko'runur, Ammo bu yaqinda andin bir hazl ko'ruldikim, sodalig'ning munofisi erdi. Bu matla' aningdurkim:.

*Shud dalqi muraqqa' garavi bodavu shodem,
K-oxir ba sari ko'i mug'on joma nihodem⁽⁴⁵⁾.*

Xoja Imod — Lor viloyatidindur. Tijorat bila maosh o'tkarur. Odamivash yigitdur. Masnaviysida xili rang va ziynat bor. «Layli va Majnun»g'a tatabbu' qilibdur. Ko'p eldin yaxshiroq tushubtur va g'azal tavrida dag'i yaxshi tab'i bor:

*Burd sui lab zabonu shu'la zad bar joni man,
Kard zohir lam'ai az otashi pinhoni man⁽⁴⁶⁾.*

Mavlonο Bayzoiy — Mahmud Barlos Hisordin elchilikka kelganda bila kelib erdi. Ul borg'onda xasta bo'lub qoldi. «Dor ush-shifo»⁽⁴⁷⁾ da muhofizatin qilg'ondin so'ngra sihat topib, yana Hisorg'a bordi. Hamonokim, hamul navohiydindur. Bu matla' aningdurkim:

*Bizan bar sinai man xanjaru afkan sar az tan ham
Dari in xonai torikro bikshovu ravzan ham⁽⁴⁸⁾.*

Sayyid Imod — Yazd shahridindur. Iroqtin qonuniylik unvoni bila keldi. Munda xeyli iltifot topti. Ammo beaql, bemaoshlik bila har ne topqonnn zoye' qildi. Ul chog'ir bila nardning oluftasidur. Bu matla' aningdurkim:

*Dilam nashkuft dar bog'i jahon chun g'unchavulola,
Zi paykoni on mah to nashud pargola-pargola⁽⁴⁹⁾.*

Oltinchi majlisning nihoyati

Bu balogʻat maob va fazoyil intisoblardin ham birori, agar zamon sahifasida oʻz nazmlari savodidek mavjuddur, ammo aksari zamona vafosidek nobuddur va podshohlari ham fano mahallidin ketibdurlar, baqo sarmanziligʻa yetubdurlar. Va filhaqiqat, Sultoni sohibqironning qarobat va tavobiidin erurlar ham modihlari, haq taolo lutfidin maʼzur va ham mamduhlari ruhi ravzai rizvonda masrur va mabrur boʻlsun:

Ruboiy:

*To modihlaridin asar oʻlgʻay mavjud,
Mamduhlari ruhini tutqil xushnud.
To modihu mamduhlar oʻlgʻay nobud,
Sultoni zamongʻa umr bergay maʼbud!*